ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΕΤΟΣ 59 ΜΑΪΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1976 ΤΕΥΧΟΣ 653 - 654

ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ

*Ἰ. Καραβιδόπουλος, Ἰ. Ἀναστασίου
Oscar Cullmann, Γ. Βεργωτῆς, Γ. Πουλῆς
Χ. Παπαγεωργίου, Β. Ἐγγλεζάκης, Β. Σταυρίδης
Ἀ. Γλαβίνας, Β. Στογιάννος, Γ. Μαρτζέλος,
Σ. Νανάκος, Π. Ρόκκος*

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ
ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ, ΤΟΥ Π. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1917
ΙΔΡΥΤΗΣ: Ο ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ (†)
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΙΩΑΝ. Ε. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: Π. Σ. ΡΟΚΚΟΣ, ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣ
ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ: Δ. Β. ΚΑΪΜΑΚΗΣ, ΘΕΟΛ. ΔΡ. ΦΙΛ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἰωάν. Καραβιδοπούλου. Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, 129 - 132.

Ι. Ε. Α. Ἡ Θεολογία τῆς πολιτικῆς καὶ κοινονικῆς δραστηριότητος, δυὸ ἀντίθετες ἀπόψεις, 133 - 138.

Dr Dr. Oscar Cullmann. Τὸ περισσότερο ἐπεῖγον οἰκουμενικὸ καθῆκον, 139 - 147.

Γεωργίου Θ. Βεργωτῆ. Ἡ κοινωνικὴ διάστασις τῆς Θ. Λειτουργίας, 148-158.

Χρ. Παπαγεωργίου. Τὸ δίσεκτο ἔτος 1976, 159 - 165.

Γ. Πουλῆ. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου στὸν Φαίδωνα τοῦ Πλάτωνος, 166 - 176.

Β. Ἐγγλεζάκη. Ἐξ ἀφορμῆς τριῶν μεταφράσεων, εἶς ἱστορικὸς τῆς Βίβλου ἀναγινώσκει σελίδας ὀρθοδόξου θεολογίας, 177 - 186.

Β. Σταυρίδου. Ἡ Ε' Γενικὴ συνέλευσις τοῦ Π. Σ. Ε. βιβλιογραφικὸν ἄρθρον, 187 - 194.

Ἀ. Γλαβίνα. Jacues - Paul Migne, 195 - 201.

Ἀνακοίνωσις τῆς Ἱ. Κοινότητος Ἁγ. Ὄρους, περὶ τῆς ἁγιότητος τοῦ ἁγ. Νεκταρίου Πενταπόλεως, 202 - 203.

Χρονικὰ Ἱερᾶς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὑπὸ Δ. Β. Κ., 204 - 205.

Βιβλιοκρισίαι. Ὑπὸ Β. Στογιάννου, Γ. Μαρτζέλου, Σ. Ναнάκου, Π. Ρόκκου, 206 - 213.

Ληφθέντα βιβλία, Περιοδικά, Φυλλάδια, Ἐφημερίδες, 213 - 215.

'Ιωάν. Καραβιδοπούλου
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

«ΧΡΙΣΤΟΣ ΗΜΑΣ ΗΛΕΥΘΕΡΩΣΕ»

Τὸ περὶ ἐλευθερίας μήνυμα τοῦ 'Απ. Παύλου στὴν ἐποχή του καὶ σήμερα

Πανάρχαιος εἶναι ὁ πόθος τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ ἀτέλειωτοι οἱ ἀγῶνες του γιὰ τὴν ἀπόκτησή της. Ὄνειρο ποὺ δὲν βρίσκει τὴν πραγματοποίησή του, οὔτε ἀκόμη κι' ὅταν λάβη σάρκα καὶ ὀστᾶ μέσα στὴν ἱστορία. Κι' αὐτὸ γιατὶ ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία δὲν ἐξαντλεῖται στὰ πλαίσια μιᾶς ἐξωτερικῆς καταστάσεως ζωῆς τῶν ἐθνῶν ἀλλ' ἀνταποκρίνεται σ' ἕνα βαθύτερο ψυχικὸ αἴτημα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ λύτρωση. Τὸ αἴτημα ὅμως τῆς λυτρώσεως προϋποθέτει ὅτι ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται αἰχμάλωτος μιᾶς ἐχθρικῆς δυνάμεως, ὑπόδουλος στὸ κακό, δέσμιος στὴν φθορὰ καὶ στὸν θάνατο.

Πῶς ἐκδηλώνεται αὐτὴ ἡ ὑποδούλωση τοῦ ἀνθρώπου; Ποιὸς τοῦ προσφέρει τὴν ἐλευθερία; Πῶς τὴν ἀποκτᾶ; 'Ιδοὺ μερικὰ ἐρωτήματα ποὺ ἀφοροῦν βασικὲς πλευρὲς τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας. Γιὰ τὴν ἀπάντησή τους θὰ στηριχθοῦμε στὸν «δοῦλον 'Ιησοῦ Χριστοῦ» καὶ κήρυκα τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας 'Απόστολον Παῦλον.

Ἡ ἐποχὴ τοῦ Παύλου, ὁ πρῶτος μ.Χ. αἰών, εἶναι μία ἐξαιρετικὰ ἀνήσυχη ἐποχὴ ποὺ ἀναζητᾶ ἀγωνιωδῶς τὴν ἐλευθερία μὲ κάθε τρόπο. Αὐτὸ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὶς μυήσεις τῶν ἀνθρώπων στὶς μυστηριακὲς θρησκεῖες ποὺ γίνονται μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς ὕλης καὶ τῆς ἐξασφαλίσεως ἑνὸς καλυτέρου μέλλοντος· μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν λατρεία ποὺ ἀποδίδουν οἱ πολῖτες στὸν αὐτοκράτορα, τὸν ὁποῖον πιστεύουν σὰν ἐλευθερωτὴ καὶ σωτῆρα· φαίνεται δὲ ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὶς προσπάθειες τῶν φιλοσόφων νὰ στρέψουν τὴν προσοχὴ τῶν ἀνθρώπων στὰ ἐσώτερα βάθη τῆς ψυχῆς τους γιὰ νὰ ἀνακαλύψουν ἐκεῖ τὴν πραγματικὴ ἐλευθερία. Ὅλα ὅμως αὐτὰ δείχνουν σαφῶς καὶ ὑπογραμμίζουν τὸν ἀνθρωποκεντρισμὸ τοῦ προχριστιανικοῦ κόσμου· φανερώνουν δέ, ἂν κρίνη κανεὶς ἀπὸ τὰ ἀρνητικὰ ἀποτε-

λέσματα ὅλων αὐτῶν τῶν πράγματι ἡρωϊκῶν προσπαθειῶν, τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐλευθερωθῆ μὲ τὶς δικές του ἀσθενικὲς δυνάμεις. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ σύγχρονος τοῦ Παύλου στωϊκὸς φιλόσοφος Ἐπίκτητος ποὺ ὕμνησε τὴν ἐσωτερικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ἔδωσε τέλος στὴ ζωή του μὲ τὴν αὐτοκτονία.

Σ' αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς ἀγωνιώδεις ἀναζητήσεις καὶ τὶς προσπάθειες τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς ἔρχεται νὰ ἀνταποκριθῆ μὲ θετικὸ τρόπο τὸ μήνυμα τοῦ χριστιανισμοῦ μὲ ἀγγελειοφόρο ἀκούραστο τὸν Ἀπόστολο τῶν ἐθνῶν. Ἔρχεται βασικὰ σὰν μήνυμα ἐλευθερίας. Ἐδῶ γιὰ νὰ καταλάβουμε καλύτερα τὸ μήνυμα τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας θὰ πρέπη νὰ κάνουμε μιὰ μικρὴ ἀναδρομὴ στὰ πρῶτα βήματα τῆς ἱστορίας τῶν ἀνθρώπων, ἔτσι ὅπως μᾶς τὴν ἀφηγεῖται ἡ Ἁγία Γραφή.

Ὁ ἄνθρωπος, τὸ «καλὸν λίαν» δημιούργημα τοῦ Θεοῦ, ἀντὶ τῆς ὑποταγῆς του στὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, προτίμησε νὰ ζῆ χωρὶς περιορισμοὺς καὶ νὰ ρυθμίζη μόνος του τὴν ζωήν του· ἀντὶ τῆς ἐξαρτήσεως ἀπὸ τὸν Δημιουργό, θέλησε νὰ γίνη ὁ ἴδιος ἀνεξάρτητος κύριος τοῦ παντός· ἐκθρόνισε τὸν Θεὸ γιὰ νὰ γίνη ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Αὐτὴ τὴν ἀνόητη φιλοδοξία τοῦ ἐπαναστημένου δημιουργήματος, ποὺ ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος ὠνόμασε «ὕβριν», ἡ Ἁγία Γραφὴ τὴν χαρακτηρίζει μὲ τὴν λέξη «ἁμαρτία» — μιὰ λέξη ποὺ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς μας χάνουν ὁλοὲν καὶ περισσότερο τὴν αἴσθησή της καὶ τὴν βαρύτητά της.

Ἡ τραγικὴ πραγματικότης τοῦ ἐπαναστατημένου δημιουργήματος εἶναι στὸ ἑξῆς συνυφασμένη μέσα στὴν ἱστορικὴ διαδρομή του μὲ τὴν ἀποτυχία, τὴν καταστροφή, τὴν φθορὰ καὶ τελικὰ τὸν θάνατο. Ἀπὸ φόβο μπροστὰ στὴν ἀδυσώπητη ἀπειλὴ τοῦ θανάτου καὶ ἀπὸ ἄμυνα γι' αὐτὸν ἐπινοεῖ ὁ ἄνθρωπος διαφόρους ἀμυντικοὺς μηχανισμοὺς ποὺ ἰσχυροποιοῦν τὴν ἐπικράτηση τοῦ ἐγώ του μέσα στὴν ζωή. Συσσωρεύει ἀγαθά, γνώσεις, χρήματα· δημιουργεῖ στηρίγματα, κτίζει ὀχυρώματα, γιὰ νὰ προφυλαχθῆ ἀπὸ τὴν φθορὰ καὶ τὴν ἐκμηδένιση· μὲ ἀποτέλεσμα νὰ βρεθῆ δέσμιος μέσα σ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς μηχανισμοὺς καὶ αἰχμάλωτος σ' αὐτούς, χωρὶς τελικὰ νὰ δαμάση τὸν τρόμο του μπροστὰ στὸ φάσμα τοῦ θανάτου. Οἱ σύγχρονοί μας ὑπαρξιακοὶ φιλόσοφοι ποὺ ἔβαλαν σὰν ἐπίκεντρο τῶν στοχασμῶν τους τὴν ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰ ποικίλα καὶ ἀκανθώδη προβλήματά της, χαρακτηρίζοντας ἀπὸ τὴν δική τους βέβαια σκοπιὰ αὐτὴ τὴν τραγικὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, κάνουν λόγο γιὰ «ὁριακὲς καταστάσεις» στὶς ὁποῖες ὑπόκειται ἀνίσχυρος ὁ κάθε ἄνθρωπος, τὸν περιγράφουν σὰν «ριγμένο μέσα στὸν κόσμο», σὰν ἀποτυχημένο καὶ ἀπελπισμένο, σὰν

ἄρρωστο τέλος πού πάσχει ἀπὸ κάποιο «θανατηφόρο νόσημα». Μήπως καὶ οἱ ψυχολόγοι δὲν μᾶς δίνουν καὶ αὐτοὶ σήμερα μιὰ ζοφερὴ εἰκόνα τοῦ σκοτεινοῦ βάθους τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου πού συνταράσσεται ἀπὸ συγκρούσεις καὶ συμπλέγματα κι' ἕνα σωρὸ ἄλλα ἀπωθημένα προβλήματα πού κάνουν τὴν ζωή του ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴ τοῦ διπλανοῦ του μαρτυρική;

Ἐὰν λοιπὸν καὶ ἡ ἐποχή μας παρουσιάζῃ γνωρίσματα ὅμοια μὲ αὐτά, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν τὸν προχριστιανικὸ κόσμο, αὐτὸ σημαίνει πὼς ἔχει ἀνάγκη νὰ ἀκούσῃ γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ τὸ μήνυμα τοῦ Παύλου ὅτι «τῇ ἐλευθερίᾳ ἡμᾶς Χριστὸς ἠλευθέρωσεν· στήκετε οὖν καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε» (Γαλ. 5, 1).

Σὲ τί συνίσταται αὐτὴ ἡ ἐλευθερία γιὰ τὴν ὁποία κάνει λόγο ὁ Παῦλος, ἡ ἐν Χριστῷ δηλ. ἐλευθερία; Θὰ περιγράψουμε στὴν συνέχεια μερικὲς βασικὲς πλευρές της.

1) Ἡ ἐλευθερία πού προσφέρει ὁ Χριστὸς στὸν αἰχμάλωτο τοῦ κακοῦ ἄνθρωπο δὲν εἶναι ἕνα ψυχολογικὸ τέχνασμα, ὅπως μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς ὅτι συνέβαινε στὰ ἀρχαῖα μυστήρια· δὲν εἶναι μία χωρὶς ἀντίκρυσμα ἐλπίδα· ἀλλ' εἶναι μία πραγματικὴ λύτρωση κι' ἔχει δύο ὄψεις, τὴν ἀρνητικὴ καὶ τὴν θετική, εἶναι ἐλευθερία ἀπὸ μία κατάσταση δουλείας καὶ φόβου τοῦ θανάτου καὶ συγχρόνως ἐλευθερία γιὰ μιὰ καινούργια ζωὴ ἐλπίδος, χαρᾶς, ἀναστάσεως. Ἡ ἐλευθερία τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι ἕνα ἄνοιγμα πρὸς νέους ὁρίζοντες πού δὲν περικλείονται μὲ τὰ στενὰ ὅρια τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιτευγμάτων ἀλλὰ τελειώνουν στὰ ἄπειρα βάθη τῆς θείας ἀγάπης. Ὁ στενὸς ὁρίζων τοῦ ἀνθρώπου περιγράφεται ἀπὸ τὴν καύχησή του γιὰ τὴν ἀξία τῶν ἔργων του, ἀπὸ τὴν ἐγωϊστικὴ αὐτοπεποίθηση στὴν δύναμη τὴ δική του, στὰ ἐπιτεύγματά του. Ὅποιος ὅμως γεύτηκε τὴν ἀπελευθερωτικὴ πνοὴ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, βρίσκει πολὺ ἀσφυκτικὰ τὰ δεσμὰ τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ καὶ ἀναπνέει τὸν καθαρὸ ἀέρα τῆς θείας ἐλευθερίας. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος χρησιμοποιεῖ τὴν ὡραία παραδοξολογία ὅτι ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται στὴν «ὑποδούλωσή» του στὸν Θεό. Ἐλεύθερος ἄνθρωπος εἶναι αὐτὸς πού, ἀδέσμευτος ἀπὸ τὴν παγίδα πού ἔστησε τὸ κακὸ μέσα στὴν ψυχή του, ἀναγνωρίζει σὰν κυρίαρχο τοῦ κόσμου καὶ δημιουργό του τὸν Θεό, ὑπακούει σ' αὐτόν, χωρὶς αὐτὴ ἡ ὑπακοὴ νὰ τοῦ εἶναι δυσάρεστη ἢ καταθλιπτικὴ γιὰ τὴν ὕπαρξή του. Γιατὶ ὁ ἐλεύθερος ἐν Χριστῷ ἄνθρωπος καταλαβαίνει ὅτι κέντρο τοῦ κόσμου δὲν εἶναι τὸ ἐγώ του, ἀλλὰ ὁ Θεός.

2) Ἡ χριστιανικὴ ἐλευθερία δὲν εὑρίσκεται στὴν φύση μέσα τοῦ

ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἔχει φθαρῆ καὶ ἐξαχρειωθῆ μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ δημιουργήματος κατὰ τοῦ Δημιουργοῦ του, οὔτε εἶναι ἐπίτευγμα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἴδιος μπλεγμένος μέσα στοὺς ἀμυντικοὺς καὶ ἐπιθετικοὺς μηχανισμοὺς ποὺ ἐπενόησε γιὰ νὰ ἀντιμετωπίση τὸν φόβο τοῦ θανάτου· εἶναι δῶρο τοῦ Θεοῦ ποὺ προσφέρεται στοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸν σταυρὸ καὶ τὴν ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Δὲν ἐξαντλεῖται λοιπὸν ἡ ἐλευθερία σ' αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε ἐλευθερία τῆς βουλήσεως ἀλλὰ εἶναι κάτι εὐρύτερο καὶ σπουδαιότερο, ἐφ' ὅσον ξεκινᾶ ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸν ἐλευθερωτὴ καὶ ἔχει σὰν σκοπὸ τὴν λύτρωση τοῦ ἀνθρώπου.

3) Καὶ κάτι ἀκόμη πρέπει νὰ προστεθῆ σὰν χαρακτηριστικὸ τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας. Εἶναι βέβαια αὐτὴ δῶρο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ προϋποθέτει καὶ προσπάθεια ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν οἰκείωσή της καὶ κυρίως γιὰ τὴν διατήρησή της. Πολλὲς φορὲς οἱ ἄνθρωποι, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν, μειώνουν τὴν μοναδικὴ ἀξία τοῦ λυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ νὰ δίδουν ἀπόλυτη σπουδαιότητα σὲ διάφορους τύπους τῆς θρησκείας ποὺ ἔχουν σκοπὸ βοηθητικὸ καὶ παιδαγωγικό, κινδυνεύοντας ἔτσι νὰ βρεθοῦν σὲ μιὰ προχριστιανικὴ κατάσταση εἰδωλολατρείας ἢ τυπολατρείας τοῦ ἰουδαϊκοῦ εἴδους. Ὁ Χριστὸς μᾶς ἐλευθέρωσε ἀπὸ τὸν τύπο τοῦ νεκροῦ γράμματος τοῦ Νόμου, ἀπὸ τὴν δουλεία στὴ φθορά, ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ θανάτου· ὁποιαδήποτε ὑπαναχώρησή μας στὶς καταστάσεις αὐτὲς θὰ ἐσήμαινε παραγνώριση τῆς μεγάλης δωρεᾶς. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μετὰ ἀπὸ τὴν διακήρυξή του «Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε» προσθέτει ἀμέσως τὴν ἠθικὴ προσταγὴ πρὸς τοὺς χριστιανούς: «στήκετε οὖν καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε».

4) Ἀπ' ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως φαίνεται καθαρὰ ὅτι ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία εὑρίσκεται στὴν περιοχὴ ὅπου κυριαρχεῖ ὁ Θεός: «Οὗ δὲ τὸ πνεῦμα κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία» (Β΄ Κορ. 3, 17). Κάθε ἄλλη ὑπόσχεση ἐλευθερίας, ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἐνδοκόσμιες δυνάμεις καὶ ἀνθρώπινες πρωτοβουλίες, δὲν καλύπτει τὸ βαθύτερο αἴτημα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐκτείνεται σὲ περιοχὲς τῆς ἐξωτερικῆς ζωῆς χωρὶς καμμιὰ ἐγγύηση σταθερότητος ἢ διαρκείας. Ἡ χριστιανικὴ ἐλευθερία, καρπὸς τῆς λυτρωτικῆς προσφορᾶς τοῦ Χριστοῦ, ἐγγυᾶται τὴν κατανίκηση τοῦ φόβου τοῦ θανάτου καθὼς καὶ τὴν ἐλπίδα γιὰ τὴν νίκη τῆς ἀναστάσεως.

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΟΣ ΔΥΟ ΑΝΤΙΘΕΤΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ

Στὴ δεκαετία τοῦ 1960 παρουσιάστηκε κυρίως στὴν Ἀμερικὴ μὲ παράλληλες προεκτάσεις στὴν Εὐρώπη μιὰ νέα θεολογικὴ κίνηση, γνωστὴ ὡς θεολογία τῆς ἀπελευθερώσεως ἢ θεολογία τῆς κοινωνικῆς δραστηριότητας ἢ πολιτικὴ θεολογία.

Ὑπάρχουν καὶ παλαιότερα παραδείγματα στὴν Ἐκκλησία, ὅταν οἱ χριστιανοὶ προχώρησαν τολμηρὰ σὲ κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς δραστηριότητες, ποὺ εἶχαν βασικὰ ἀποτελέσματα στὴ διαμόρφωση τῆς κοινωνίας.

Αὐτὲς οἱ νέες θεολογικὲς τάσεις ἐπειδὴ βρῆκαν ὀπαδοὺς κυρίως μεταξὺ τῶν νέων καὶ ἐπειδὴ παρουσίαζαν παρεκκλίσεις ἀπὸ τὶς συνηθισμένες παραδοσιακὲς ἀντιλήψεις τῆς Ἐκκλησίας, προκάλεσαν τὴν ἀντίδραση ὁρισμένων ρωμαιοκαθολικῶν, προτεσταντῶν καὶ ὀρθοδόξων θεολόγων, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν ὅτι πρέπει νὰ δοθῆ ἰσχυρότερη πνευματικὴ ἔμφαση στὴ χριστιανικὴ πίστη καὶ νὰ διατηρηθῆ ἡ παραδοσιακὴ διδασκαλία δίχως μεταβολές.

Ἔτσι οἱ θεολόγοι συναντήθηκαν τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1975 στὸ Χάρτφορντ τοῦ Κοννέκτικατ τῶν ΗΠΑ καὶ δημοσίευσαν τὴν «Ἔκκληση μὲ τὴ θεολογικὴ βεβαίωση» στὴν ὁποία παρατηροῦσαν ὅτι ἡ ἀμερικανικὴ θεολογία παραστράτησε ἐπικίνδυνα. Καταδίκασαν 13 ἰδέες ποὺ φέρνουν σύγχυση, γιατὶ ὑπονομεύουν τὴν ὑπερβατικότητα τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὴ βασικὴ ἀντίληψη ὅτι ὁ Θεὸς καὶ ἡ βασιλεία του ὑπάρχουν αὐτόνομα καὶ πραγματικὰ χωριστὰ ἀπὸ τὶς σκέψεις καὶ τὶς προσπάθειες τῆς ἀνθρωπότητας.

Στὴν «Ἔκκληση» αὐτὴ γίνεται λόγος γιὰ μερικὲς ἀπὸ τὶς πιὸ δημοφιλεῖς φιλελεύθερες ἀντιλήψεις τῆς περασμένης δεκαετίας στὶς ὁποῖες περιλαμβάνονται ὁ ἐγκόσμιος χριστιανισμός, ἡ πολιτικὴ ἐσχατολογία καὶ τὸ κίνημα γιὰ τὴν ἀνθρώπινη δυνατότητα.

Οἱ ἰδιαίτερες θέσεις ποὺ καταδικάζει ἡ ὁμάδα τῶν θεολόγων καὶ τὶς θεωρεῖ «ψεύτικες καὶ ἄτονες» εἶναι οἱ ἀκόλουθες: 1) Ἡ μοντέρνα σκέψη εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τὶς μορφὲς ἀντιλήψεως τῆς πραγματικότητας ποὺ παρουσιάστηκαν στὸ παρελθὸν καὶ κατὰ συνέπεια αὐτὴ εἶναι κανονιστικὴ μὲ τὴ χριστιανικὴ ἀντίληψη καὶ ζωή. 2) Οἱ θρησκευτικὲς ἰδέες εἶναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὸν λογικὸ διάλογο.

3) Ἡ θρησκευτικὴ γλῶσσα ἀναφέρεται μόνο στὴν ἀνθρώπινη ἐμπειρία καὶ ὁ Θεὸς εἶναι τὸ εὐγενέστερο δημιούργημα τῆς ἀνθρωπότητος. 4) Ὁ Ἰησοῦς μπορεῖ νὰ γίνη κατανοητὸς μὲ τοὺς συγχρόνους ὅρους σκέψεως τῆς ἀνθρωπότητος. 5) Ὅλες οἱ θρησκεῖες εἶναι τὸ ἴδιο ἰσχυρές· ἡ ἐκλογὴ μιᾶς ἀπ' αὐτὲς δὲν ὀφείλεται στὴν πίστη ὅτι εἶναι ἀληθινή, ἀλλὰ σὲ προσωπικὴ προτίμηση ἢ στὸν τρόπο τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. 6) Ὁλόκληρο τὸ νόημα τῆς σωτηρίας συνίσταται στὸ νὰ καταλάβη ὁ ἄνθρωπος τὶς δυνατότητες ποὺ διαθέτει καὶ νὰ εἶναι εἰλικρινὴς μὲ τὸν ἑαυτό του. 7) Ἀφοῦ κάθε τι ἀνθρώπινο εἶναι ἀγαθό, τὸ κακὸ μποροῦμε νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε ὡς τὴν ἀποτυχία νὰ καταλάβουμε τὴν ἀνθρώπινη ἱκανότητα. 8) Ὁ μοναδικὸς σκοπὸς τῆς λατρείας εἶναι νὰ ἀναπτύξη τὴν αὐτογνωσία καὶ τὴν ἀνθρώπινη κοινότητα. 9) Οἱ θεσμοὶ καὶ οἱ ἱστορικὲς παραδόσεις εἶναι καταπιεστικὲς καὶ ἐχθρικές, εἶναι ἐμπόδιο γιὰ νὰ γίνουμε ἀληθινὰ ἀνθρώπινοι· χρειάζεται ἡ ἀπελευθέρωση ἀπ' αὐτὲς γιὰ νὰ φτάσουμε στὴν αὐθεντικὴ ὕπαρξη καὶ στὴν αὐθεντικὴ θρησκεία. 10) Ὁ κόσμος πρέπει νὰ ὑποδείξη τί θὰ κάνη ἡ Ἐκκλησία. Τὰ κοινωνικά, πολιτικὰ καὶ οἰκονομικὰ προγράμματα ποὺ καλυτερεύουν τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς πρέπει νὰ εἶναι τελικὰ τὰ κανονιστικὰ προγράμματα μὲ τὴν ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας στὸν κόσμο. 11) Ἡ ἔμφαση στὴν ὑπερβατικότητα τοῦ Θεοῦ εἶναι τοὐλάχιστον ἐμπόδιο ἢ ἀσυμβίβαστη μὲ τὰ χριστιανικὰ κοινωνικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὴ σχετικὴ δραστηριότητα. 12) Ἡ πάλη γιὰ τὴ βελτίωση τῆς ἀνθρωπότητος θὰ φέρη τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. 13) Τὸ ζήτημα τῆς ἐλπίδας πέρα ἀπὸ τὸ θάνατο εἶναι ἄσχετο ἢ καλύτερα περιθωριακὸ στὴ χριστιανικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν ἀνθρώπινη πληρότητα.

Αὐτὲς εἶναι οἱ ἀντιλήψεις ποὺ καταδικάζει ἡ «Ἐκκλησία» καὶ γιὰ κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὲς παραθέτει καὶ ἐπιχειρήματα ποὺ δείχνουν ὅτι ἡ ἰδέα δὲν εἶναι σωστὴ κι' ἂν ἀκόμη φαίνεται ἑλκυστικὴ ἢ ὅτι ἔχει καὶ στοιχεῖα ἀληθινά. Δὲν ἀναφέρει ποιοὶ κηρύττουν αὐτὲς τὶς σφαλερὲς θέσεις, ὅμως παίρνει στοιχεῖα γι' αὐτὲς ἀπὸ τὸν Χάρβεϋ Κὸξ (ἀπὸ τὸ βιβλίο του «Ἡ ἐγκόσμια πολιτεία») ἀπὸ τὸν ἠθικολόγο Τζότζεφ Φλέτσερ καὶ τὸν ἐπίσκοπο Τζὼν Ρόμπινσον (ἀπὸ τὸ βιβλίο του «Τίμιοι μὲ τὸν Θεό»). Ὅσο γιὰ τὴ σύγχυση ποὺ ἐπικράτησε στὴ σκέψη, πιστεύουν ὅτι οἱ ἰδέες αὐτὲς διαδόθηκαν στοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔκαναν στὸ λαὸ γνωστὲς τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Τεγιὰρ ντὲ Σαρντὲν καὶ τοὺς «θεολόγους τῆς ἀπελευθερώσεως» ποὺ δίνουν μαρξιστικὴ ἑρμηνεία στὴν Ἁγ. Γραφή.

Στὸ ἴδιο κείμενο προβάλλεται ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι καὶ τὸ Παγκόσμιο

Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν εἶναι μιὰ τεράστια ἄσκηση σὲ τέτοια πολιτιστικὴ συνθηκολόγηση.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι δυὸ θεολόγοι τῆς ὁμάδας ποὺ ὑπέγραψαν τὴν «Ἔκκληση» ἦταν πρὶν πρωταγωνιστὲς τῶν ἰδεῶν ποὺ καταδικάζουν, ὅμως ὕστερα ἀπελπίστηκαν, γιατὶ διαπίστωσαν ὅτι ἡ Ἐκκλησία παραδίνεται στὶς ἀνθρώπινες ἰδεολογίες ὅπως ὁ ἐπιστημονικὸς ρασιοναλισμὸς καὶ ὁ σοσιαλισμός.

Ἡ «Ἔκκληση» αὐτὴ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ προκληθοῦν πολλὲς θεολογικὲς συζητήσεις, ὅμως τόσο οἱ συντηρητικοὶ ὅσο καὶ οἱ φιλελεύθεροι συμφώνησαν ὅτι οἱ χριστιανοὶ πρέπει νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα. Ἡ «Ἔκκληση» ἐπιμένει στὸ γεγονὸς ὅτι συνέβη κάτι παράδοξο, δηλαδὴ ἡ θεολογία ποὺ βασίζεται στὴν πολιτικὴ καὶ ἀναπτύχθηκε γιὰ νὰ θρέψη τὶς κοινωνικὲς συγκρούσεις, ἔκανε ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο.

Ὁρισμένοι ἀπὸ τοὺς θεολόγους τοῦ Χάρτφορντ πιστεύουν ὅτι ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἔχει τὴν δύναμη νὰ ὑποστηρίξη ἐπιθέσεις ἐναντίον τοῦ κοινωνικοῦ κακοῦ, ἐκτὸς ἂν πρῶτα ἀναζητήση τὴν ὑπερβατικότητα τοῦ Θεοῦ· στὸ κάτω - κάτω δηλώνουν «δὲν βρήκαμε ἐμεῖς τὸν Θεό, ὁ Θεὸς βρῆκε ἐμᾶς». Πρέπει λοιπὸν καὶ ἡ κοινωνικὴ δραστηριότητα νὰ ὑποταχτῆ σὲ πνευματικώτερα ἐνδιαφέροντα.

Ὕστερα ἀπὸ ἕνα χρόνο, δηλαδὴ στὶς 6 Ἰανουαρίου ἐφέτος, 21 θεολόγοι καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες ἀπὸ τὴ Βοστώνη ἔκαναν ἄλλη διακήρυξη μὲ τὴν ὁποία ἀποδοκιμάζουν τὴν τάση ὁρισμένων θεολόγων ν' ἀποφεύγουν τὰ κοινωνικὰ προβλήματα καὶ ζητοῦν ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς νὰ καταλάβουν καὶ νὰ παραδεχτοῦν ὅτι ὁ Θεὸς ἐνδιαφέρεται ἐνεργητικῶς γιὰ τὸν κόσμο. Ἡ διακήρυξη ἐπιγράφεται «Βεβαιώσεις τῆς Βοστώνης» γράφει ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀποφεύγει αὐτὰ τὰ προβλήματα καὶ τονίζει ὅτι ἡ πνευματικὴ ἀνακαίνιση θὰ πραγματοποιηθῆ ὅταν ὅλοι μας ὑποφέρουμε γιὰ λογαριασμὸ τῶν φτωχῶν καὶ τῶν καταπιεσμένων. Δὲν δέχονται ὅτι ὁ Θεὸς πρέπει νὰ τοποθετῆται σὲ ὑπερβατικὲς σφαῖρες, χωρισμένος ἀπὸ τὴ ζωή, καὶ τονίζουν ὅτι εἶναι παρὼν μέσα στὴν σημερινὴ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ ζωή. Σκοπός μας, δηλώνουν, εἶναι νὰ στηρίξουμε τὰ κοινωνικὰ ἐνδιαφέροντα στὸ μήνυμα τῆς Ἁ. Γραφῆς καὶ στὴ βασικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας.

Αὐτὸ τὸ πρόβλημα εἶναι βασικὸ καὶ κινεῖται στὶς γνωστὲς γραμμὲς τῆς συζητήσεως ἀνάμεσα στοὺς συντηρητικούς, ποὺ στηρίζονται στὴ δογματικὴ καὶ κηρύττουν τὴν ἀτομικὴ σωτηρία καὶ στοὺς κοινωνικὰ δραστήριους, ποὺ δέχονται ὅτι ἡ πίστη ἀναπτύσσεται μέσα στοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴ δικαιοσύνη. Ὡστόσο μερικὲς ἀπὸ τὶς ἀντιλήψεις αὐτὲς ὑπάρ-

χουν καὶ στὶς δυὸ ὁμάδες, γιατὶ ἡ ὁμάδα τοῦ Χάρτφορτ τονίζει τὴν ἀνάγκη νὰ ἀποκηρυχθοῦν οἱ καταπιεστὲς καὶ ἡ ὁμάδα τῆς Βοστώνης λέει ὅτι μὲ τὴν κοινωνικὴ δραστηριότητα ἀπαραίτητη εἶναι ἡ προσωπικὴ πίστη.

Ἡ ὁμάδα τῆς Βοστώνης πιστεύει ὅτι ὅταν ἡ «Ἐκκλησία» γράφη γιὰ τὸν πόθο τῆς εὐσέβειας καὶ τῆς ὑπερβατικότητας, φαίνεται νὰ τὸν χωρίζη ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἐμπειρία καὶ τὰ ἱστορικὰ φαινόμενα. Ὅμως δὲν πρέπει νὰ γίνεται πλαστὸς χωρισμὸς ἀνάμεσα στὴ σκέψη καὶ στὴ δράση, τὴν πίστη καὶ τὰ ἔργα, στὴ διδαχὴ καὶ τὴν ὑπηρεσία.

Ἡ ὁμάδα τῆς Βοστώνης ἰσχυρίζεται ἀκόμα ὅτι ἡ σωτηρία δὲν εἶναι ἁπλῶς ἕνα προσωπικὸ θέμα ἀνάμεσα στὸ ἄτομο καὶ τὸν Θεό, ἀλλὰ χρειάζεται νὰ φανερωθῆ μὲ προσωπικὴ δραστηριότητα γιὰ τὸ ἐλάφρωμα τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὴ φτώχεια, γιὰ τὴν ἰσότητα τῶν γυναικῶν, γιὰ τὴν παροχὴ ἰατρικῆς περιθάλψεως στοὺς ἀρρώστους καὶ τοὺς γέρους. Ἐπιμένουν στὸ γεγονὸς ὅτι ἡ βελτίωση τῆς κοινωνίας δὲν εἶναι νέα ἀντίληψη ποὺ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἀποτελεῖ τὴν καρδιὰ τοῦ μηνύματος τῆς Ἁ. Γραφῆς. Ὑπάρχει ἡ γνώμη γράφουν, ὅτι παρόμοια ἐνδιαφέροντα δὲν εἶναι πράγματι θεολογικά, ἀλλὰ πολιτιστικὲς ἀποφύσεις μοντέρνων διανοουμένων ποὺ πιστεύουν στὴ δραστηριότητα. Ἡ σφαλερὴ αὐτὴ ἀντίληψη ἔχει γίνει πιστευτή, ἐπειδὴ μερικοὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἡγέτες δὲν μπόρεσαν νὰ ἐκθέσουν ἀκριβῶς τὶς θεμελιώδεις ἀρχὲς γιὰ ὅσα προσπαθοῦν νὰ πραγματοποιήσουν.

Ἡ διακήρυξη τῆς Βοστώνης τονίζει ὅτι ὁ Τριαδικὸς Θεὸς βρίσκεται σ' ὅλη τὴ ζωή μας, ὅτι ἡ ἀνθρωπότητα δὲν γνωρίζει τὴν πηγὴ αὐτὴ τῆς ζωῆς, ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς λυτρώνει ἀπὸ τὴν καταπίεση καὶ ἀπὸ τὸ χάος καὶ ὅτι μᾶς γίνεται γνωστὸς μέσῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τονίζει ὅτι ὁ Θεὸς χρησιμοποιεῖ τὶς διάφορες ἐκκλησιαστικὲς παραδόσεις, τὶς εἰδικὲς ἐκδηλώσεις ὅπως οἱ τέχνες, οἱ αἴθουσες τῶν δικαστηρίων καὶ οἱ κοινωνικὲς ἐπιστῆμες γιὰ νὰ μεταμορφώση τὸν κόσμο.

Ὁ καθηγητὴς Χάρβεϋ Κόξ, ποὺ ὑπογράφει τὴ διακήρυξη, εἶπε ὅτι θὰ προτιμοῦσε νὰ δοθῆ σ' αὐτὴ περισσότερη ἔμφαση στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, στὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ στὴν Ἀνάσταση.

Στὴ διακήρυξη αὐτὴ δὲν ἀναφέρονται ἀκριβῶς προσδιορισμοὶ γιὰ τὴ σημασία τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ, τὴν αὐθεντία τῆς Ἁ. Γραφῆς καὶ τὴ φύση τῆς σωτηρίας, ὅμως οἱ συντάκτες της ἰσχυρίζονται ὅτι ὅλα αὐτὰ ὑπάρχουν στὸ ἐπίπεδο τῆς δράσεως καὶ ὄχι στὴν τυπικὰ θεολογικὴ φρασεολογία. Διάλεξαν, ὅπως εἶπαν, κοινωνικὲς μεταφορὲς γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὴν οὐσία τῆς Ἁ. Γραφῆς καὶ τὴ θεολογικὴ παράδοση. Κι'

αὐτὸ γιατὶ ἡ σύγχρονη εὐσέβεια δὲν γνωρίζει τὰ κοινωνικὰ συμπεράσματα καὶ τὶς ἀπολήξεις τῆς πίστεως.

Παραθέτουμε ἐδῶ μερικὲς ἀπὸ τὶς θέσεις τῆς διακηρύξεως τῆς Βοστώνης.

Σήμερα τὸ ζήτημα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ εἶναι ἂν ἡ χριστιανικὴ κληρονομιὰ τοῦ παρελθόντος μπορεῖ νὰ στηριχθῆ, νὰ διατηρηθῆ καὶ νὰ ἐπεκταθῆ στὸ μέλλον. Ἡ κοινωνία, ὅπως εἶναι σήμερα διαμορφωμένη, ἡ εὐσέβεια, ὅπως ἐκδηλώνεται τώρα καὶ ἡ Ἐκκλησία ὅπως ἐργάζεται τώρα μᾶς δημιουργοῦν βαθειὲς ἀμφιβολίες γιὰ τὴ μελλοντικὴ προοπτική. Ὅμως μᾶς περιβάλλει σύννεφο ἀπὸ μάρτυρες ποὺ μᾶς παραδειγματίζουν προφητικὰ ἢ διακρίνουν τὴν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Ἡ μεταμορφωτικὴ πραγματικότητα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει σήμερα στὰ ἀκόλουθα.

1) Στοὺς ἀγῶνες τῶν φτωχῶν ποὺ ἀποβλέπουν στὸ νὰ ἀποχτήσουν κι αὐτοὶ μερίδιο στὸν πλοῦτο τοῦ κόσμου, νὰ γίνουν δημιουργικοὶ συμμέτοχοι στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ καὶ νὰ κινήσουν τὸν κόσμο πρὸς μιὰ οἰκονομικὴ δημοκρατία ἰσότητος καὶ εὐθύνης.

2) Στὴν μεταμορφωτικὴ κίνηση γιὰ ἐθνικὴ ἀξιοπρέπεια ἐναντίον τοῦ πεισματικοῦ ρατσισμοῦ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν.

3) Στὴν προσπάθεια τῶν γυναικῶν νὰ ξεπεράσουν τὴν ὑποδούλωση στὸ φῦλο γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν καὶ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν κοινωνία γενικά.

4) Στὶς προσπάθειες μέσα στὶς οἰκογένειες νὰ ξεπεραστοῦν ἡ ἐγωιστικὴ κυριαρχία καὶ ἡ ταπεινωτικὴ παθητικότητα καὶ νὰ δημιουργηθοῦν γνήσιες συνθῆκες ἀμοιβαιότητος καὶ χαρούμενης ἐμπιστοσύνης.

5) Στὶς προσπάθειες πολλῶν ὁμάδων νὰ ἀναπτύξουν τὴν ἀγάπη στὴ σύγχρονη ἀνθρωπότητα, νὰ καταστήσουν τὶς πόλεις κέντρα πολιτισμοῦ καὶ ἀνθρώπινης ἀλληλεξαρτήσεως.

6) Στὴν ἀπαίτηση τῶν ἀρρώστων καὶ τῶν γερόντων νὰ ἔχουν φτηνὴ καὶ εὔκολη ἰατρικὴ περίθαλψη, ποὺ θὰ τοὺς παρέχεται μὲ πρόθυμη φροντίδα, γνώση καὶ συμπάθεια.

7) Στὶς φωνὲς τῶν πολιτῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ἡγετῶν ποὺ ζητοῦν τιμιότητα καὶ εἰλικρίνεια, ποὺ ἀποδοκιμάζουν τὴν κακῶς τοποθετημένη ἐμπιστοσύνη τοῦ ἔθνους στὴ δύναμη καὶ ποὺ ἀντιστέκονται στὸν πειρασμὸ νὰ κάνουν τὸ ἔθνος καὶ τοὺς θεσμούς του ἀντικείμενα τῆς θρησκευτικῆς νομιμότητος.

8) Στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα, ὅταν προειδοποιῆ γιὰ τοὺς κινδύνους τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ζητάη νὰ ἐπικρατήσουν στὴν τεχνολο-

γία τύποι πού θὰ στηρίξουν τὴν εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου καὶ θὰ διατηρήσουν τὴν οἰκολογία.

9) Στὶς ἀνθρώπινες καὶ κοινωνικὲς ἐπιστῆμες ὅταν ἀνοίγουν τὰ βάθη τοῦ ἀνθρώπινου νοήματος στὴν ἔρευνα καὶ μποροῦν νὰ πλατύνουν τοὺς ὁρίζοντές μας καὶ εἰδικώτερα ὅταν διαμαρτύρονται γιὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς θρησκείας στὸν ἐπιστημονικὸ ρασιοναλισμὸ καὶ τὴν ἀπομάκρυνσή της ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ λογικοῦ διαλόγου.

9) Στὶς τέχνες ὅταν ἀναζητοῦν τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὸ νόημα, ὅταν ὑψώνονται καὶ παριστάνονται τὰ ἔργα τους μὲ τέτοιο τρόπο, ποὺ μᾶς προκαλεῖ βαθύτερη συγκίνηση.

10) Στὰ δικαστήρια, ὅταν ἡ δικαιοσύνη ἀποδίνεται μὲ εὐσπλαχνία, ὅταν ὁ φυλακισμένος καὶ ὁ κακοποιὸς ἀντιμετωπίζονται μὲ ἀξιοπρέπεια καὶ δικαιοσύνη.

11) Καὶ εἰδικώτερα σ' αὐτοὺς τοὺς κλάδους καὶ ὑποδιαιρέσεις τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ἡ ἀλήθεια λέγεται μὲ ἀγάπη, ὅπου ἐνθαρρύνονται μεταμορφωτικὲς κοινωνικὲς δραστηριότητες καὶ κηρύττονται στερεὲς πεποιθήσεις στὰ ἄτομα, ὅπου ἡ εὐσέβεια ἀνανεώνεται καὶ ξαναχύνεται σὲ καλούπια σύμφωνα μὲ τὴν κληρονομία, καὶ ὅπου ἀγῶνες τέτοιοι, σὰν αὐτοὺς ποὺ ἀναφέραμε ἐδῶ, θεωροῦνται ὡς ἡ ἐνέργεια τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ τοῦ μόνου λατρευομένου.

Ὕστερα ἀπ' αὐτὲς τὶς σκέψεις δὲν μποροῦμε νὰ ὑποφέρουμε τοὺς κοσμικοὺς κυνικοὺς τύπους καὶ τοὺς δῆθεν ἀποπνευματωμένους θρήσκους, ποὺ δὲν βλέπουν τὴ θεολογία σὲ τέτοιες μαρτυρίες, οὔτε τὴν ἐσχατολογικὴ ἀνάγκη οὔτε τὴ θεία ὑπόσχεση ἢ τὴν κρίση. Σὲ τέτοια πνευματικὴ τύφλωση, κοσμικὴ ἢ θρησκευτική, ὁ κόσμος ὡς δημιούργημα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐγκαταλειμμένος, ἡ ἁμαρτία κυβερνάει, ἡ ἀπελευθέρωση ματαιώνεται, ἡ διαθήκη συντρίβεται, ἡ προφητεία σωπαίνει, ἡ σοφία προδίνεται, ἡ ἀγάπη ποὺ πονάει μετατρέπεται σὲ ἀσημαντότητα καὶ ἡ Ἐκκλησία μεταβάλλεται σὲ σωματεῖο γιὰ αὐτοενημέρωση ἢ ἐνημέρωση στὰ ὑπερβατικά. Σήμερα ὁ ἀγώνας γίνεται γιὰ τὴν πίστη καὶ τὴν κοινὴ ζωή. Καλοῦμε ὅλους ὅσοι πιστεύουν στὸ ζωντανὸ Θεὸ νὰ βεβαιώσουν, νὰ ὑποστηρίξουν καὶ νὰ διαδώσουν αὐτὴν ἐδῶ τὴ μαρτυρία.

Παραθέσαμε τὶς δυὸ ἀντίθετες ἀπόψεις στὶς σελίδες αὐτὲς ἐδῶ, ἐπειδὴ πιστεύουμε ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι ἀναγνῶστες πρέπει νὰ παρακολουθοῦν καὶ νὰ ἐνημερώνονται γιὰ τὰ ὅσα συμβαίνουν σὲ ἄλλες ἐκκλησίες καθὼς καὶ γιὰ τὴν κίνηση τῶν ἰδεῶν ποὺ παρατηρεῖται στοὺς θεολογικοὺς κύκλους. Ὁ καθένας μπορεῖ νὰ βγάλη τὰ συμπεράσματά του ἀπὸ τὴν ἔκθεση τῶν ἰδεῶν αὐτῶν.

I.E.A.

Καθηγητοῦ Dr. Dr. Oscar Cullmann
Membre de l' Institut

ΤΟ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΕΠΕΙΓΟΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΚΑΘΗΚΟΝ *

(Ἀπόδοσι: *Γεωργίου Χρ. Ρηγοπούλου Δ. Θ.*)

Θὰ ἤθελα νὰ ἀρχίσω μὲ μιὰ προσωπικὴ παρατήρησι, γιὰ νὰ προλάβω κάθε λανθασμένη ἑρμηνεία αὐτῶν ποὺ πρόκειται νὰ πῶ γιὰ τὴ σύγχρονη κατάστασι καὶ γιὰ τὸ περισσότερο ἐπεῖγον οἰκουμενικὸ καθῆκον μπροστὰ στὴν κρίσι ποὺ περνᾶ ἡ Χριστιανικὴ πίστι σήμερα σ' ὅλες τὶς Ἐκκλησίες.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς μερικοὶ θὰ μποροῦσαν νὰ βροῦν μιὰ ἀντίθεσι μεταξὺ αὐτῶν ποὺ θὰ πῶ γιὰ τὸν Οἰκουμενισμὸ σήμερα καὶ τῶν προσπαθειῶν ποὺ κατέβαλα στὰ τελευταῖα 25 ἢ 30 χρόνια γιὰ τὴ σύσφιγξι τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν Καθολικῶν καὶ τῶν Προτεσταντῶν, μελῶν τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως ποὺ ἔχει περιορισθῆ περισσότερο στὶς μὴ Καθολικὲς Ἐκκλησίες. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἔκανα κοινὴ προσπάθεια μὲ ὡρισμένους Καθολικοὺς καὶ Προτεστάντες γιὰ τὴν πρόοδο τῆς προσεγγίσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἦταν μιὰ προσπάθεια ἀρκετὰ δύσκολη, γιατὶ βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν περισσοτέρων Χριστιανῶν. Σήμερα ἡ προσέγγισι αὐτὴ ἔχει γίνει πραγματικότητα, πρᾶγμα ποὺ προξενεῖ ἰδιαίτερη χαρά. Ἀλλὰ κάποια μορφὴ Οἰκουμενισμοῦ ἔχει γίνει ὑπόθεσι μόδας καὶ ἔχει εὐρύτατα διαδοθῆ, δηλ. ἡ ἀναζήτησι τῆς ἑνότητας μὲ κάθε μέσον, χωρὶς τὴν παράλληλη φροντίδα γιὰ τὴν ἐμβάθυνσι στὴν πίστι, στὸ ἰδιαίτερο χάρισμα καὶ τὴν ἀποστολὴ τῶν Ἐκκλησιῶν ποὺ προσπαθοῦν νὰ ἑνώσουν. Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις αἰσθάνομαι πὼς εἶναι καθῆκον μου νὰ ἐμποδίσω αὐτὸ ποὺ θεωρῶ λανθασμένο Οἰκουμενισμό. Ἔτσι κινδυνεύω νὰ διαψεύσω τὶς ἐλπίδες μερικῶν, ποὺ δὲν θὰ παραλείψουν νὰ ποῦν, πὼς μὲ τὸ πέρασμα τῆς ἡλικίας μου ἀρνοῦμαι τὸ παρελθόν μου. Θέλω νὰ δηλώσω ἀπὸ τὴν

---

* Διάλεξι στὸ Συνέδριο Ρωμαιοκαθολικῶν Διανοουμένων. Οἱ ὑπογραμμίσεις στὸ κείμενο εἶναι τοῦ Συγγραφεως. Ὁ ἀναγνώστης ποὺ θὰ ἤθελε πληρέστερα νὰ ἐνημερωθῆ γιὰ τὶς ἀπόψεις τοῦ O. C. στὸ θέμα τοῦ Οἰκουμενισμοῦ, πρέπει νὰ μελετήση τὸ ἔργο του: Vrai et Oecumenisme (ἔκδ. Delachaux et Nestlé, Neuchatel (Suisse) 1971 σσ. 75.

ἀρχὴ ὅτι ἀντίθετα, ὁ Οἰκουμενικὸς ζῆλος μου δὲν λιγόστεψε καθόλου.

Ἐπειδὴ βλέπω πὼς ἀπειλεῖται ἀπὸ ἕνα λανθασμένο Οἰκουμενισμὸ ὄχι μόνο ὁ ἀληθινὸς Οἰκουμενισμὸς ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ χριστιανικὴ πίστι, πιστεύω πὼς δὲν πρέπει νὰ ἀποσυρθῆ ὁ καθένας στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἀνήκει, γιὰ νὰ σώση τὰ θεμέλια τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλ' ὅ λ ο ι νὰ ἑνώσουμε τὶς προσπάθειές μας γιὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ προφύλαξι τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ἀπὸ τὴ διακύβευσι ποὺ ἀπειλεῖ νὰ τὴν καταστρέψη. Δὲν πρέπει νὰ πιστεύῃ κανεὶς πὼς πρῶτα πρέπει νὰ ἐπιτύχουμε τὴν ἑνότητα καὶ ὕστερα νὰ ἐξετάσουμε τὸ πρόβλημα τῆς πίστεως. Ἀντίθετα, ἂν ἐμβαθύνουμε ὅ λ ο ι στὴν πίστι μας, πλησιάζομε μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὴν ἑνότητα. Ἡ ἑνότητα δὲν εἶναι ἕνα ἀνεξάρτητο ἰδανικὸ στὸ ὁποῖον θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ θυσιάση στιγμιαῖα τὰ θεμέλια τοῦ Εὐαγγελίου· ἡ προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ «ἵνα πάντες ἓν ὦσιν» (Ἰωάν. 17, 21), δὲν πρέπει νὰ ἀπομονωθῆ ἀπὸ τὸ ὅλο κείμενο. Δὲν θὰ μπορέση κανεὶς νὰ ἀντικαταστήση τὴν πίστι, σὰν βάσι τῆς ἑνότητος, μὲ ὁποιονδήποτε ἄλλον παράγοντα, ὅσο σημαντικὸς κι' ἂν εἶναι ἀπὸ πλευρᾶς Οἰκουμενισμοῦ.

Ἀκόμα καὶ μιὰ κοινωνικὴ δρᾶσι, στὴν ὁποία ὁ Οἰκουμενισμὸς πάει νὰ ἐξελιχθῆ, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἀντικαταστήση τὴν πίστι σὰν θεμέλιο τῆς ἑνότητας. Τοῦτο μὲ ὁδηγεῖ νὰ προλάβω μιὰ ἄλλη κατηγορία: ὅτι ἀρνοῦμαι τὸ παρελθόν μου σ' ὅτι ἀφορᾶ στὸ ἄνοιγμα πρὸς τὸν κόσμο. Ὁ Οἰκουμενισμὸς ἔχει συνδεθῆ μ' αὐτὸ τὸ ἄνοιγμα. Ἂν πιστεύω πὼς πρέπει νὰ ἐνεργήσω σήμερα ἐναντίον μιᾶς στάσεως δῆθεν χριστιανικῆς μπροστὰ στὸν κόσμο ποὺ δὲν ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν πίστι, τοῦτο δὲν σημαίνει τὴν πτῶσι μου σ' ἕνα παρανοημένο συντηρητισμό. Ἐξ ἄλλου οἱ ὅροι «προοδευτικός», «συντηρητικὸς» χάνουν πολλὲς φορὲς τὴ σημασία τους. Προοδευτικότητα χωρὶς πίστι εἶναι κακή. Συντηρητισμὸς χωρὶς πίστι εἶναι τὸ ἴδιο κακός. Εἶμαι εὐτυχὴς ποὺ βρίσκομαι ἀνάμεσα σὲ φίλους Καθολικοὺς πού, χωρὶς νὰ εἶναι «ἀπόλυτοι» (συντηρητικοί), εἶναι γνωστοὶ γιὰ τὸ ἄνοιγμά τους, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνησυχία τους μπροστὰ στὴν ἐξέλιξι, ποὺ καθαρὰ διαπιστώνουμε, τῆς Χριστιανικῆς Θεολογίας καὶ Ἐκκλησίας, καὶ ἡ ὁποία βάζει σὲ κίνδυνο τὸ ἀληθινὸ ἄνοιγμα πρὸς τὸν κόσμο.

Ἐπιτρέψτε μου νὰ σᾶς θυμίσω ὅτι οἱ Προτεστάντες Μεταρρυθμισταὶ τοῦ 16ου αἰώνα, ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἀγωνίζωνται ἐναντίον τῶν ἐξτρεμιστῶν ἐκείνων ποὺ ἔβαζαν σὲ κίνδυνο τὸ ἔργο τους. Ἡ ἀντίδρασι ἐναντίον τῶν ἐξτρεμιστῶν ἦταν ἔργο, αὐτῶν ποὺ πρωτοστάτησαν στὴν ἀνανέωσι καὶ ὄχι τῶν ὀπαδῶν τῆς στατικότητος. Τὸ νὰ προ-

βάλη κανεὶς ἐμπόδια, μ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις, δὲν εἶναι ἀπιστία, ἀλλὰ πίστι στὴν προσπάθεια τῆς δραστηριοποιήσεως. Ἔτσι, θὰ προσπαθήσω νὰ ἀπαντήσω στὰ ἀκόλουθα ἐρωτήματα, γιὰ νὰ δικαιώσω τὴν προτροπή μου γιὰ τὸ περισσότερο ἐπεῖγον οἰκουμενικὸ καθῆκον, μέσα στὴν ἔννοια μιᾶς κοινῆς ὑπερασπίσεως τοῦ θεμελίου τῆς πίστεως ἀπὸ τοὺς κινδύνους ποὺ σήμερα τὴν ἀπειλοῦν.

1) Ἀληθινὰ ἀπειλεῖται ἡ πίστι τόσο στὸν Καθολικισμό, ὅσο καὶ στὸν Προτεσταντισμό;

2) Ποιὰ ἡ αἰτία;

3) Ποιὰ εἶναι τὰ μέτρα γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τῆς κρίσεως;

Τὰ τρία αὐτὰ προβλήματα ὑπάρχουν. Θ' ἀσχοληθῶ μ' αὐτὰ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Ἀλλ' ἡ κατάστασι εἶναι ἡ ἴδια καὶ στὸν Καθολικισμό. Ὑπάρχουν διαφορὲς στὶς λεπτομέρειες. Ὁ Οἰκουμενισμὸς παρουσιάζεται ἐδῶ μὲ μιὰ νέα μορφή: «ἀλληλεγγύη στὴ θλίψι».

1. Ἀληθινὰ ἀπειλεῖται ἡ πίστι τόσο στὸν Καθολικισμὸ ὅσο καὶ στὸν Προτεσταντισμό;

Βρισκόμαστε σὲ μιὰ κρίσι. Σ' αὐτὸ συμφωνοῦν ὅλοι. Γι' ἀπόδειξι συνήθως προβάλλουν τὴν ἐλάττωσι τῶν χαρισματικῶν κλήσεων, τὴν ἐγκατάλειψι τῆς λατρείας, τὴν ἔξοδο τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ἀδιαφορία τοῦ κόσμου γιὰ τὴν Ἐκκλησία. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀρνηθῆ τὴν ὕπαρξι αὐτῶν τῶν φαινομένων. Ἀλλ' αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ συμπτώματα. Οὐσιαστικὰ τὸ κακὸ εἶναι βαθύτερο. Ὑπάρχει κρίσις τῆς πίστεως.

α) Ἡ ὑποτίμησι τῆς προσευχῆς.

Θὰ πρέπει, ἀναλύοντας τὴ σημερινὴ κατάστασι, νὰ ἀπαριθμήσω τὰ αἴτιά της. Θὰ περιορισθῶ νὰ θυμίσω μόνο δύο ποὺ ἀναφέρονται, τὸ ἕνα στὸ γεγονὸς τῆς εὐσεβείας καὶ τὸ ἄλλο στὴ Θεολογία. Ὑπάρχει σὲ πολλοὺς λεγόμενους «χριστιανικοὺς κύκλους» ὑποτίμησι τῆς προσευχῆς. Μὲ πρόσχημα τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς ψεύτικης καὶ ἰδιαίτερα τῆς φαρισαϊκῆς ὑποκρισίας, ποὺ καὶ ὁ Χριστὸς καταδίκασε, ἀπορρίπτουν σήμερα συνήθως τὴν προσευχὴ σὰν διάλογο μὲ τὸν Θεό, ἢ καλλίτερα, τὴν θεωροῦν (τοῦτο μοῦ φαίνεται καθαρὴ ὑποκρισία), σὰν κάτι τὸ ἐντελῶς διαφορετικὸ ἀπ' ἐκεῖνο ποὺ ὁ Χριστὸς ἐννοεῖ ὅταν μᾶς διδάσκει νὰ ἀπευθυνώμαστε μὲ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὸ Θεὸ σὰν Πατέρα, ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὰ ὅσα ἔχουμε ἀνάγκη πρὶν τοῦ τὰ

ζητήσουμε. Μιλοῦν σήμερα γιὰ «διάλογο», καὶ ἡ λέξι αὐτὴ ἔχει γίνει ἕνα ἀπὸ τὰ σύγχρονα slogans, ἀλλὰ δὲν δέχονται τὸν διάλογο μὲ τὸν Θεὸ ποὺ μᾶς τὸν πρόσφερε μὲ τὸ Εὐαγγέλιο. Γιατί, ὅπως γράφει ὁ Ἀπ. Παῦλος, (Ρωμ. 8.15. 26) τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ μᾶς προτρέπει σὲ προσευχή, ὁ Θεὸς «συναντιλαμβάνεται τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν» καὶ μᾶς δίνει τὸν λόγο ὅταν προσευχώμαστε. Ὅταν κάποιος δὲν προσεύχεται πιά, σημαίνει πὼς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἔφυγε ἀπ' αὐτόν. Αὐτοὶ ποὺ ἁπλοποιοῦν τὰ πράγματα, ἀντικαθιστοῦν τὴν προσευχὴ μὲ τὴν πρᾶξι, σὰν τὰ μεγάλα ἔργα νὰ μὴν ἔγιναν ἀπὸ χριστιανοὺς ποὺ θεμελίωσαν τὰ ἔργα τους στὴν προσευχή.

β) Ἡ κρίσι τῆς Θεολογίας.

Ἡ ἴδια κρίσι τῆς πίστεως εἶναι αἰσθητὴ καὶ στὰ μεγάλα θεολογικὰ ρεύματα. Ὅπως ἡ προσευχή, καὶ ὁλόκληρη ἡ Θεολογία (Σοφία τοῦ Θεοῦ), ἔπρεπε νὰ εἶναι, ὅπως γράφει ὁ Ἀπ. Παῦλος, καρπὸς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀπόδειξι Πνεύματος καὶ δυνάμεως (I Κορ. 2, 4). Ὁ Θεὸς δὲν θὰ ἤθελε νὰ εἶναι ἕνα ἀντικείμενο γνώσεως, ὅπως ὁποιοδήποτε ἄλλο. Γίνεται γνωστὸς σ' ἐμᾶς. Ἀποκαλύπτεται. «Τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ πάντα ἐρευνᾶ» (I Κορ. 2, 10). Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ Θεολογία δὲν εἶναι μιὰ profane ἐπιστήμη. Προϋποθέτει τὴν πίστιν, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνη ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑποβοηθῆται ἀπὸ τὶς ἄλλες κοσμικὲς ἐπιστῆμες. Ἀλλὰ σήμερα ἡ Θεολογία μετατρέπεται συχνὰ σὲ ψυχολογία ἢ σὲ κοινωνιολογία. Ἔτσι οἱ θεολόγοι λένε χωρὶς ἐπιτυχία ὅσα οἱ ἐπιστήμονες τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν διατυπώνουν σωστά. Κάτι τέτοιο δὲν περιμένει ὁ κόσμος σήμερα ἀπ' τοὺς θεολόγους. Ἡ θεολογία κινδυνεύει νὰ χάση τὸ ἀντικείμενό της. Ἀπόδειξις ὁ ἀτέλειωτος κατάλογος τῶν θεολογιῶν «τῶν γενικῶν», τὶς ὁποῖες βλέπομε νὰ πολλαπλασιάζωνται: θεολογία τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ, θεολογία τῆς ἐπαναστάσεως, θεολογία τῆς σεξουαλικῆς ζωῆς, κλπ. παρ' ὅτι ἡ νόμιμη «γενικὴ» ὑπάρχει στὴ λέξι «Θ ε ο λ ο γ ί α» (Θεοῦ). Πρέπει βέβαια ἡ θεολογία νὰ ἀσχολεῖται σοβαρὰ μὲ ὅλα τὰ δεδομένα ποὺ μᾶς δίνουν οἱ ἄλλες «γενικές», ἀφοῦ ὅμως ξεκινήση ἀπὸ τὸ πρῶτο ἀντικείμενο τῆς θεολογίας, δηλ. τὴν ἀποκάλυψι τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖο θὰ φροντίση νὰ κάνη δικό μας μὲ τὴν πίστι καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα τὸ ὁποῖο μᾶς μεταδίδει.

2. *Ἡ Αἰτία τῆς σημερινῆς κρίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ*

Ἡ ἀπάντησι στὸ δεύτερο ἐρώτημα, ποιὰ εἶναι ἡ αἰτία τῆς ση-

μερινῆς κρίσεως, ὑπάρχει σ' ὅσα εἶπα ἀπαντώντας στὸ πρῶτο ἐρώτημα: Ἡ ὑποτίμησι τῆς πίστεως. Ὀξύνουν τὴν κρίσι ὅταν ζητοῦν ἀλλοῦ τὴν αἰτία της. Ἔτσι, θεωροῦν ὑπεύθυνη τὴν ἀδιαφορία (secularisation) τοῦ σύγχρονου κόσμου πρὸς τὴ θρησκεία, καὶ τὴ μεταμόρφωσί του χάρι στὶς γοητευτικὲς τεχνικὲς προόδους, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν παλιὰ δομὴ τῆς πίστεως καὶ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ποὺ δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ ἀπαντήση στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ σύγχρονου κόσμου. Ὁ Χριστιανισμὸς πρέπει βέβαια νὰ ὑπολογίζη τὴν ἀδιαφορία τοῦ κόσμου γιὰ τὴ Θρησκεία καθὼς καὶ τὴν πρόοδο τῆς τεχνολογίας. Εἶναι ἀληθινὸ ὅτι ἡ τεχνολογία ἐξελήχθηκε καταπληκτικὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες. Ἀλλά, χωρὶς νὰ θέλω νὰ ὑποτιμήσω αὐτὸ τὸ γεγονός, θὰ μποροῦσα νὰ σκεφθῶ ὅτι ἡ ἐποχή μας, μὲ τὸ αἴσθημα τῆς ἀνωτερότητος ποὺ τὴν διακρίνει, ποὺ μπορεῖ ἐξ ἄλλου κάτι τέτοιο νὰ βρῆ κανεὶς καὶ σ' ἄλλες ἐποχές, ὑπερβάλλει τὴ σημασία τῆς ἀλλαγῆς τῆς καταστάσεως γιὰ νὰ δημιουργῆ πρόβλημα στὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. Μ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες, ἡ κατάστασις δὲν εἶναι τόσο σοβαρὴ γιὰ νὰ δικαιολογῆ τὴν μεταβολὴ τῆς οὐσίας τοῦ κηρύγματος. Πρέπει νὰ θυμώμαστε ὅτι τὸ κήρυγμα τοῦ Σταυροῦ ἦταν σ' ὅλους τοὺς καιροὺς «σκάνδαλον» γιὰ τὸν κόσμο. «Σκάνδαλον» ἦταν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀπ. Παύλου ὅταν ἐκήρυττε στὸν Ἄρειο Πάγο τῶν Ἀθηνῶν καὶ προκάλεσε τὰ γέλια τῶν ἀκροατῶν του (Πράξ. 17, 32). Στὰ χρόνια ἐκεῖνα δὲν ἤξεραν τὶς σύγχρονές μας τεχνικὲς προόδους κι' ὅμως ὑπῆρχε σύγκρουσι μεταξὺ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου.

Ἀπ' τὸ Χριστιανικὸ κήρυγμα προκαλεῖται μιὰ σωτήρια καὶ ἀπαραίτητη κρίσι στὸν κόσμο. Τὴν βρίσκομε σὲ κάθε ἱστορικὴ στιγμή, καὶ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἑρμηνεύση τὴν σύγχρονη κρίσι.

Θὰ μποροῦσε νὰ ἀποδόση κανεὶς τὴν κρίσι αὐτὴ στὴν παλιὰ δομὴ τῆς πίστεως Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας; Εἶναι ἄραγε στὴν οὐσία της ἀνίκανη νὰ ἀπαντήση στὰ σύγχρονα προβλήματα; Αὐτὸ συνέχεια ἰσχυρίζονται πολλοί, ἀλλὰ ἁπλοποιοῦν πολλὲς φορὲς τὴν ἐρώτησι. Σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς τὸ Εὐαγγέλιο ἔπρεπε νὰ προσαρμόζεται, καὶ προσαρμόστηκε, στὶς μεταβολὲς τοῦ κόσμου. Ὁ Ἀπ. Παῦλος ἔγινε «τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος» (Ι Κορ. 9, 20) καὶ Ἕλληνας ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες. Στὶς μέρες μας ὑπάρχουν θεμιτὲς προσαρμογὲς τοῦ κηρύγματος τόσο μέσα στὸν Προτεσταντισμὸ ὅσο καὶ στὸν Καθολικισμό. Ἀλλὰ ἡ οὐσία τῆς Ἐκκλησίας ποτὲ δὲν τροποποιήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀπ. Παῦλο καὶ οἱ Ἐκκλησίες δὲν πρέπει νὰ τροποποιήσουν τὴν οὐσία τῆς Ἐκκλησίας γιὰ νὰ προλάβουν τὰ γέλια τῶν Ἀθηναίων.

Ὅταν στὸ πέρασμα τῆς ἱστορίας ἡ προσαρμογὴ στὸν κόσμο προχώρησε πολὺ καὶ παρέσυρε στὸ ἐγχείρημα τοῦ Aggiornamento τὴν ἴδια τὴν οὐσία τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, οἱ συνέπειες ἦταν σοβαρὲς γιὰ τὸν Χριστιανισμό. Κύριος σκοπὸς τῶν Διαμαρτυρομένων Μεταρρυθμιστῶν ἦταν ἡ ἀντίδρασι σὲ μερικοὺς ὑπερβολικοὺς συμβιβασμοὺς τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸν κόσμο. Εἶναι λοιπὸν προδοσία τοῦ Προτεσταντικοῦ χαρίσματος καὶ τῆς κληρονομίας τῆς Μεταρρυθμίσεως τὸ ὅτι σήμερα τόσοι Προτεστάντες Θεολόγοι καὶ Πάστορες θεωροῦν ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀξεπέραστο τὸ ὅριο τῆς προσαρμογῆς. Ἂν, σὰν παρατηρητής, ἑρμηνεύω σωστὰ τὴν ἔννοια τῆς Δευτέρας Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ, πρέπει νὰ πῶ ὅτι ἀπὸ τὴν Καθολικὴ πλευρά, ἡ Σύνοδος αὐτὴ προσπάθησε νὰ πραγματοποιήση μιὰ θεμιτὴ προσαρμογή, ἀλλὰ καὶ δοκίμασε ταυτόχρονα νὰ ἐξαλείψη τὶς συνέπειες μερικῶν πράξεων περασμένων γενεῶν ποὺ ἦταν ἀντίθετες στὸν κόσμο. Ἡ διπλῆ αὐτὴ κίνησι ἔπρεπε νὰ συνεχισθῆ καὶ μετὰ τὴ Σύνοδο. Ἂν, σὰν Διαμαρτυρόμενος, μοῦ ἐπιτρεπόταν νὰ κάμω αὐτὴ τὴ διαπίστωσι, θὰ ἔλεγα, ὅτι μερικοὶ Καθολικοὶ κύκλοι ἀπὸ τώρα, ἀντὶ νὰ ἐμπνέωνται ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς διακρίσεως τῶν ὁρίων τῆς προσαρμογῆς τὰ ὁποῖα δὲν πρέπει νὰ ξεπεραστοῦν, δὲν ἱκανοποιοῦνται ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ τῶν ἐξωτερικῶν τύπων, ἀλλὰ δανείζονται κανόνες χριστιανικῆς σκέψεως ὄχι ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο ἀλλ' ἀπ' τὸν σύγχρονο κόσμο. Σχεδὸν ἀσυνείδητα ἀκολουθοῦν τοὺς Προτεστάντες ὄχι σ' ὅ,τι καλὸ ὑπάρχει σ' αὐτούς, δηλ. τὴν πίστι τῶν Μεταρρυθμιστῶν, ἀλλὰ τὸ κακὸ παράδειγμα ποὺ τοὺς προσφέρει ἕνας κάποιος σύγχρονος Προτεσταντισμός. Ὁ μεγάλος ὑπεύθυνος δὲν εἶναι ὁ κόσμος ποὺ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ ἡ λανθασμένη ἀνοχὴ τῶν Χριστιανῶν μπροστὰ στὸν κόσμο, ἡ ἐξάλειψι τοῦ σκανδάλου τῆς πίστεως. «Ἐπαισχύνονται τὸ Εὐαγγέλιον» (πρβλ. Ρωμ. 1, 16). Πιστεύουν ὅτι γιὰ νὰ ἐκπληρώσουν τὸ καθῆκον τους, δηλ. τὸ κήρυγμα στὸν κόσμο καὶ τὴ δρᾶσι τους μέσα στὸν κόσμο, πρέπει ὁ Χριστιανισμὸς νὰ μεταβάλλεται εὔκολα καὶ νὰ ἀκολουθῆ κάθε νέα μόδα. Βέβαια τὴ γλῶσσα τῆς Βίβλου δύσκολα τὴν καταλαβαίνει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, καὶ γι' αὐτὸ πρέπει κάποιος νὰ τοῦ τὴν ἑρμηνεύση. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι αἰτία νὰ ἀντικατασταθῆ ἡ λεγομένη «γλῶσσα τῆς Χαναὰν» καὶ νὰ ἀποκλεισθῆ ἀπὸ ὅλα τὰ σύγχρονα slogans ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ κόσμος. Ἀντὶ νὰ ὑπερηφανεύεται κανεὶς ἐπειδὴ χρησιμοποιεῖ μεθόδους καὶ λύσεις τοῦ συγχρόνου κόσμου, θὰ πρέπει νὰ προβληματίζεται μὴ τυχὸν ἔχασε τὴν ἀξία του ἐξ αἰτίας τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον προσφέρει τὸ χριστιανικὸ

κήρυγμα. Οἱ δ ο μ ὲ ς τῆς Ἐκκλησίας βρίσκονται π ά ν τ α στοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ προσαρμώση στὶς νέες καταστάσεις; Εἶπα καὶ πρίν, ὅτι τὸ νὰ μὴ κάνη κανεὶς τὴν ἀναγκαία διάκρισι στὴν προκειμένη περίπτωσι, εἶναι μιὰ ἀπαράδεκτη ἁπλοποίησι. Ὑπάρχουν βέβαια δομὲς οἱ ὁποῖες ἀπὸ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν προέλευσί τους, πρέπει νὰ ἀλλάξουν. Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ εἶναι μιὰ ὑποχρέωσι στὴν Ἐκκλησία, ἐὰν εἶναι ἐ μ π ό δ ι ο στὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀλλὰ ὑπάρχουν δομὲς θεμελιωμένες ἀπ' τὸ ἴδιο τὸ Ἅγιο Πνεῦμα στὶς ἀρχὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου μερικὲς δομὲς τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ ἦταν ἄλλοτε φορεῖς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλοιώθηκαν. Ἄραγε συνέβη τοῦτο ἐπειδὴ οἱ δομὲς αὐτὲς εἶναι πολὺ παλιές; Στὴν πραγματικότητα, πρὶν τὶς ἀλλάξη κανείς, θὰ πρέπει σοβαρὰ νὰ προβληματίζεται κάθε στιγμή, μὴ τυχὸν ἀλλοιώθηκαν ἐ π ε ι δ ὴ ἔ χ α σ α ν τ ὴ χ ά ρ ι τ ο ῦ Ἁ γ ί ο υ Π ν ε ύ μ α τ ο ς ἢ μήπως πρέπει μὲ τὴ χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νὰ ἀναζωογονηθοῦν. Ἡ ἀλλοίωσι αὐτὴ πρέπει νὰ πολεμηθῆ στὸ ὄνομα τοῦ Εὐαγγελίου, πηγὴ ἀ κ έ ν ω τ η τῆς ζωῆς, καὶ ὄχι στὸ ὄνομα τοῦ κόσμου ποὺ συνέχεια μ ε τ α β ά λ λ ε τ α ι. Ὅταν κάποιος, χωρὶς διάκρισι, καταργῆ ριζικὰ καὶ χωρὶς σεβασμὸ κάθε τί ποὺ τοῦ παραδόθηκε, δὲν ἐνεργεῖ τότε σ' αὐτὸν τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἀλλὰ ἄλλα πνεύματα. Κάθε καινούργιο δὲν εἶναι, ἀπαραίτητα, ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀντίθετα, ὅταν θεμελιώνη κανεὶς καινούργιες δομές, μιμούμενος τυφλὰ δομὲς τοῦ ἀδιάφορου θρησκευτικὰ κόσμου, χωρὶς νὰ προβληματίζεται γιὰ τὸ Πνεῦμα τῆς ζωῆς ποὺ πηγάζει ἀπ' τὸ Εὐαγγέλιο, οἱ δομὲς αὐτές, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴ ἄποψι εἶναι ἀλλοιωμένες ὅσο νέες καὶ ἂν εἶναι.

3. Ποιὰ εἶναι τὰ μέτρα γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τῆς κρίσεως;

Θὰ μιλήσω μὲ συντομία γιὰ τὰ κατάλληλα μέτρα γιὰ τὴν ἀντιμετώπισι τῆς κρίσεως. Ἂν ἡ κρίσι τῆς πίστεως ἐπιδεινώθηκε ἀπὸ τὴ συμφωνία μὲ τὸν κόσμο, οἱ Χριστιανοὶ πρέπει νὰ βροῦν τὸ θάρρος καὶ τὴ χαρὰ νὰ κηρύξουν Αὐτὸν ποὺ γιὰ τὸν κόσμο εἶναι «μ ω ρ ί α» δηλαδὴ τὸν «τελειωτὴν τῆς πίστεως Ἰησοῦν» (πρβλ. Ἑβρ. 12, 2). Ὁ Ἀπ. Παῦλος δὲν συμμορφώθηκε μὲ τὸν κόσμο («μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν» Ρωμ. 12, 2), ἀλλ' ἀκριβῶς κηρύττοντας τὸ «σκάνδαλον» κέρδισε τὸν κόσμο μὲ τὸ Εὐαγγέλιο. Ἕνα ἀπὸ τὰ σύγχρονα slogans, ποὺ συνέχεια

ἐπαναλαμβάνουν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λεγομένους «σύγχρονους θεολόγους» εἶναι ἡ ἀξιοπιστία. Πρέπει, λένε, ἡ Ἐκκλησία νὰ εἶναι ἀξιόπιστη. Ὁ Ἀπ. Παῦλος δὲν ζήτησε αὐτὴ τὴν ἀξιοπιστία. Ἀντίθετα, ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν τὴν ζήτησε, γι' αὐτὸ καὶ ἡ μαρτυρία του ἐπεβλήθη καὶ ὡδήγησε τὸν κόσμο στὴν πίστι, δηλαδὴ σ' αὐτὸ ποὺ δὲν μπορεῖ ν' ἀποκτήση μόνος του, ἀλλὰ ὁ Θεὸς μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ τοῦ τὸ ἀποκαλύπτει, αὐτὸ ποὺ ἐξεπλήρωσε «ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ». Ἂν συγκεντρωθοῦμε στὶς πηγὲς τοῦ Εὐαγγελίου πραγματοποιοῦμε τὴν ἀληθινὴ ἀνανέωσι. Γιατὶ μόνον ἔτσι μποροῦμε νὰ ἀναγγείλουμε κάτι στὸν κόσμο. Καὶ τότε θὰ μᾶς ἀκούση. Στὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τῶν Ἐκκλησιῶν θὰ προξενήσουμε ὄχι ταραχὴ ἀλλὰ ἕναν ὑγιᾶ ἐνθουσιασμό, μὲ τὴν ἐτυμολογικὴ σημασία τοῦ ὅρου. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα θὰ συνεχίση τὶς χαρισματικὲς κλήσεις του καὶ θὰ γεμίση «εἰρήνης καὶ χαρᾶς» ὅλους τοὺς ὑπηρέτες τοῦ Χριστοῦ. Δὲν κάνω κήρυγμα στατικότητος. Πρέπει νὰ μεταρρυθμίσωμε ἐσωτερικὰ τὶς Ἐκκλησίες μας καὶ νὰ κάνωμε ἄνοιγμα πρὸς τὰ ἔξω.

Βάσι τῆς ἐνεργείας μας πρέπει νὰ εἶναι ἡ προσευχὴ καὶ ἡ μαρτυρία. Ἂς μὴ ξεχνᾶμε τὴν εὐαγγελικὴ διήγησι γιὰ τὴν Μάρθα καὶ τὴν Μαρία. (Λουκ. 10, 38), καθὼς καὶ τὸ ὅτι ὁ Ἀπ. Παῦλος ἦταν ἕνας μεγάλος Ἱεραπόστολος γιατί ἀκριβῶς ἦταν ἄνθρωπος τῆς προσευχῆς καὶ τῆς θεολογικῆς μαρτυρίας. Βέβαια, πρέπει νὰ συνεργαζώμαστε σὲ ὡρισμένα σημεῖα, μὲ κύκλους ἐξωχριστιανικούς, στοὺς ὁποίους πιστεύουμε ὅτι θὰ ἀνακαλύψουμε ἕνα ἰδανικὸ ποὺ θὰ συγγενεύη μὲ τὸ Εὐαγγέλιο καὶ πρέπει νὰ αἰσθανώμαστε χαρὰ ἂν αὐτοὶ βρίσκωνται πιὸ κοντὰ στὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ παρὰ αὐτοὶ ποὺ «θεωροῦνται χριστιανοί». Πρέπει νὰ συνεργαζώμαστε μ' αὐτοὺς τόσο χρόνο ὅσον καὶ τὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦν καὶ ὁ σκοπὸς ποὺ ἐπιδιώκουν μᾶς τὸ ἐπιτρέπουν. Παρ' ὅλα αὐτά, δὲν θὰ τοὺς προσφέρουμε ὑπηρεσία ἂν δὲν τοὺς δώσουμε τὴ χαρὰ νὰ ἐπαναλάβουν σ' ἐμᾶς, αὐτὰ ποὺ λένε μεταξύ τους· θὰ ὑποχρεωθοῦμε, στὴν ἀνάγκη νὰ τοὺς ποῦμε ἄλλα πράγματα, καὶ θὰ πρέπει, τελικὰ νὰ ἀπαντήσουμε μ' ἕνα κατηγορηματικὸ «ὄχι» ὅταν οἱ ἀντικειμενικοὶ σκοποί τους καὶ οἱ μέθοδοι ποὺ χρησιμοποιοῦν εἶναι ἀντίθετοι στὸ Εὐαγγέλιο. Ἀντὶ νὰ λέγη κανεὶς στοὺς νέους νὰ ζητήσουν γιὰ τὴν Ἐκκλησία, μέσα στὴν ὁποία ὅλα θὰ ἦταν ἄσχημα, νέους κανόνες ἀπὸ ἕνα θρησκευτικὰ ἀδιάφορο κόσμο, πρᾶγμα ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς κάνη νὰ γυρίσουν τὰ νῶτα στὸν Χριστιανισμό, ἂς τοὺς δώσουμε τὴ χαρὰ τῆς συμμετοχῆς τους στὴν ἐργασία μέσα στὸν κόσμο καὶ γιὰ χάρι τοῦ κόσμου, γιὰ μιὰ κοι-

νωνία ποὺ θὰ προσπαθῆ νὰ ζῆ σύμφωνα μὲ τὶς εὐαγγελικὲς ἐντολές. Ἂν μᾶς δίνη τὴν κατεύθυνσι ἡ πίστι, ἡ μαρτυρία μας καὶ ἡ δρᾶσι μας θὰ γίνη ἀποτελεσματικὴ μὲ τὴ δύναμι ποὺ κρύβει τὸ Εὐαγγέλιο. Μόνο ποὺ πρέπει μὲ πολλὴ σκέψι νὰ χρησιμοποιηθοῦν τὰ σύγχρονα μέσα ἐνημερώσεως, ἀποφεύγοντας νὰ καταφεύγουμε σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἀνάξιοι τοῦ μηνύματος ποὺ θέλουμε νὰ μεταδώσουμε.

Αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ τέλος τῶν slogans ποὺ ὑποτιμοῦν τὴ Θεολογία, τὸ τέλος τῆς δημαγωγίας ποὺ ἐξαχρειώνει τὴν Ἐκκλησία, ποὺ ξεσηκώνει τὰ κατώτερα κοινὰ ἔνστικτα.

Συμπέρασμα: Ποιὸ εἶναι τὸ περισσότερο ἐπεῖγον οἰκουμενικὸ καθῆκον;

Ἐπανέρχομαι σ' αὐτὸ ποὺ εἶπα στὴν ἀρχὴ θεωρώντας τὸ θέμα τοῦ οἰκουμενισμοῦ σὰν πρώτης σημασίας. Ἡ σύγχρονη κρίσι τῆς πίστεως δημιουργεῖ τὸν κίνδυνο ἑνὸς εὔκολου οἰκουμενισμοῦ μέσα στὸν ὁποῖον οἱ χριστιανοὶ τῶν διαφόρων ὁμολογιῶν θὰ συναντῶνται μὲ σκοπὸ μιὰ κριτικὴ τῶν Ἐκκλησιῶν καθαρὰ ἀρνητικὴ καὶ καθόλου ἐποικοδομητική, καὶ τὸ σπουδαιότερο, μὲ βάσι μιὰ συμφωνία μὲ τὸν κόσμο. Ἔτσι ὁ οἰκουμενισμὸς κινδυνεύει νὰ χάση τὴ θεμελίωσί του πάνω στὴν πίστι. Ἡ ὁμοιομορφία στὴν ὁποία καταλήγει ἕνας οἰκουμενισμὸς αὐτοῦ τοῦ εἴδους δὲν ἔχει κάτι κοινὸ μὲ τὴν ἑνότητα ποὺ διδάσκει ἡ Καινὴ Διαθήκη, ποὺ θεμελιώνεται πάνω στὴν ποικιλία τῶν χαρισμάτων τὰ ὁποῖα βεβαιώνει τὸ «αὐτὸ Πνεῦμα». Μπροστὰ στὸν κίνδυνο ποὺ ἀπειλεῖ τὴ Χριστιανικὴ πίστι προτείνω, ὅλοι οἱ χριστιανοὶ ὅλων τῶν ὁμολογιῶν, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ κατάστασι τοῦ σύγχρονου κόσμου νὰ ἑνωθοῦν, βάζοντας τὰ ἐπὶ μέρους χαρίσματα τῶν Ἐκκλησιῶν τους στὴν ὑπηρεσία τῆς κοινῆς ἀμύνης τοῦ Εὐαγγελίου. Εἶμαι βέβαιος πὼς θἆρθη ἡ ἡμέρα ποὺ τὸ Εὐαγγέλιο, μὲ τὴ δύναμι ποὺ ἔχει μέσα του, θὰ θριαμβεύση. Ἡ εἰκόνα ποὺ παρουσίασα ἴσως νὰ εἶναι σκοτεινή. Ἀλλ' αὐτὸ ποὺ εἶπα γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐπιστροφῆς μας στὶς ζωντανὲς πηγὲς τοῦ Εὐαγγελίου μὲ τὴν πίστι στὸν Ἰησοῦ Χριστό, θὰ μποροῦσε νὰ παρερμηνευθῆ ἂν ἡ εἰκόνα ἐθεωρεῖτο σὰν ἐνθάρρυνσι τῆς ἀπαισιοδοξίας, γιατὶ ἡ πίστι εἶναι πίστι στὴ νίκη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὑπονοεῖ ἐπίσης τὴν βεβαιότητα ὅτι ἡ κρίσι ποὺ περνᾶμε πρέπει νἄχη κάποια σημασία στὸ σχέδιο τῆς ἱστορίας τῆς σωτηρίας. Ἀλλὰ σὲ μᾶς ἀπομένει νὰ ἐκπληρώσουμε ὅλοι μαζὶ τὸ καθῆκον ποὺ μᾶς ὁδηγεῖ στὸν τόπο καὶ τὸν χρόνο, ποὺ ὁ Θεὸς μᾶς ἔβαλε. Αὐτὸ εἶναι τὸ οἰκουμενικὸ καθῆκον μας.

Γ. Θ. Βεργωτῆ, Παν)κοῦ Βοηθοῦ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ Θ. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Ἡ θ. Λειτουργία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀποτελοῦσα τὸ κέντρον [1] τῆς λατρευτικῆς ζωῆς τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων, εἶναι συνάμα τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ὑλοποιεῖται διαρκῶς τὸ μυστήριον τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Θεανθρώπου. Ἡ θ. Λειτουργία ἐμπεριέχει ἐν ταὐτῷ «μίαν ζωὴν κοινωνιακὴν καὶ μίαν ζωὴν κοινοτικὴν σταθερῶς ὠργανωμένην, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ ἄτομον ὀφείλει νὰ προσαρμόζηται ἄνευ δισταγμοῦ»[2]. Ἡ συνθετικὴ αὐτὴ ὑφὴ τῆς θ. Λειτουργίας προσφέρει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐντρυφήσῃ τις εἰς τὰ κοινωνικὰ θέματα, τὰ ὁποῖα αὕτη συμπεριλαμβάνει. Οὕτως ἡ κοινοτικὴ διάρθρωσις τῆς θ. Λειτουργίας ὠθεῖ νὰ σκεφθῇ τις ὅτι αὕτη ἐμπεριέχει συνάμα καὶ μίαν ζωὴν λειτουργικῶς κοινωνικὴν καὶ ἐν ταὐτῷ καθαρῶς κοινωνιακήν.

Ὁ κοινωνικὸς καὶ συνάμα κοινωνιακὸς χαρακτὴρ τῆς θ. Λειτουργίας γίνεται ἐμφανὴς κατὰ τὴν ἐκτύλιξιν αὐτῆς, ἐφ' ὅσον καθίσταται ἀναγκαία κατὰ τὴν τέλεσιν αὐτῆς ἡ συμμετοχὴ τῶν πιστῶν. Οὕτως ἡ ἰδιάζουσα μορφὴ τῆς θ. Λειτουργίας γίνεται κατανοητὴ ἐν τῇ τελέσει της, κατὰ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ προστεθῇ ὅτι ἡ λειτουργικὴ ζωὴ τῶν πιστῶν βιοῖ τὸ χαρακτηριστικὸν φαινόμενον τῆς συμμετοχῆς εἰς μίαν ζῶσαν πραγματικότητα ἐπὶ γῆς, ἐνῷ συνάμα γεύεται ὁμοίας τοιαύτης ἐν οὐρανῷ.

Ὁ Σωτὴρ ἐδίδαξεν εἰς τοὺς μαθητάς Του ὅτι πρέπει νὰ προσφέρουν εἰς τὸν Θεὸν τὰς ἀπαρχὰς τῆς δημιουργίας· ὄχι διότι ἔχει ἀνάγκην τούτων, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ θεωροῦνται αἱ ἀπαρχαὶ αὗται ἄκαρποι καὶ ἀνώφελοι· ὅτε λοιπὸν ἔλαβε τὴν προσφορὰν τοῦ ἄρτου [3], εὐ-

---

1. Κ. Ἠλ. Μαστρογιαννοπούλου: Τὸ ἔργον τοῦ λαοῦ, ἐν «Ἡ Λειτουργία μας», Ἀθῆναι 1963, σελ. 8. Ὁ σ. τὴν χαρακτηρίζει «κέντρον καὶ ἀποκορύφωμα τῆς ὀρθοδόξου λατρείας».

2. J. Jungmann: La Liturgie des premiers siècles, Paris 1962, σελ. 23.

3. Εἰρηναίου: Ἔλεγχος, IV, 17, 5 καὶ παρὰ J. Jungmann, ἔνθ' ἀν. σελ. 181.

χαριστήσας λέγει: Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου· ὁμοίως καὶ τὸ ποτήριον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἓν ἐκ τῶν ἐπιγείων παραγώγων τῆς δημιουργίας, ἐδήλωσε, ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ αἷμα Του, καὶ οὕτως ἐθέσπισε τὴν προσφορὰν τῶν δώρων τῆς Κ. Διαθήκης· καθ' ὅμοιον δὲ τρόπον πράττει καὶ ἡ Ἐκκλησία... προσφέρει εἰς τὸν Θεόν, εἰς Αὐτὸν ὁ ὁποῖος τρέφει τὸν κόσμον· εἶναι οὕτως εἰπεῖν αἱ ἀπαρχαὶ τῶν δώρων τῆς Κ.Δ.

Ἡ προσφορὰ τῶν δώρων τῶν πιστῶν πρὸς τὸν Θεὸν κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θ. Λειτουργίας γίνεται ἀφορμὴ νὰ παρουσιάζῃ αὕτη διπλῆν μορφήν: α) οὐράνιον καὶ β) ἐπίγειον. Ἡ οὐράνιος μορφή της προσπαθεῖ νὰ προσελκύσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν Θεὸν διὰ τῆς λατρείας, ἐνῷ ἡ ἐπίγειος ἐπιδιώκει νὰ καταστήσῃ τὸ ἄτομον κοινωνὸν τῆς χριστιανικῆς ἐπὶ γῆς πολιτείας. Ὁ δημιουργούμενος οὕτως ὑπερκόσμιος καὶ ἐνδοκόσμιος χαρακτὴρ τῆς θ. Λατρείας κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θ. Λειτουργίας προβάλλει τὴν σταθερὰν ἐκείνην πορείαν, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεάνθρωπον καὶ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν συνάνθρωπον διὰ τῆς παρουσίας τοῦ τελετουργικοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τοιουτοτρόπως ἡ ὀρθόδοξος θ. Λειτουργία ἐμφανίζεται ὡς οὐρανία τις σύνθεσις καὶ ἁρμονία, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτυγχάνεται ἡ ἕνωσις καὶ ἡ συσσωμάτωσις τῶν μελῶν τῆς ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίας α) μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ β) πρὸς ἀλλήλους [4] διὰ τῆς ὀργανικῆς κοινωνίας καὶ ἑνότητος αὐτῶν.

Ἡ ἐπὶ γῆς λατρεία ἦτο καὶ παραμένει πάντοτε «ἐν τῇ λατρευτικῇ συνειδήσει τῆς Ἐκκλησίας τὸ ἀπαύγασμα καὶ τὸ ἀποτύπωμα τῆς οὐρανίου»[5] τοιαύτης, τὸ ὁποῖον πραγματώνεται, θείᾳ συγκαταβάσει, κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θ. Λειτουργίας. Ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θ. Λειτουργίας «αἴρεται ἐπάνω χώρου καὶ χρόνου καὶ ἐν τῇ μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίᾳ προαπολαύει τῆς ἐν οὐρανοῖς μακαριότητος. Αἰνεῖ καὶ δοξολογεῖ τὸν Θεόν... Καὶ ὡς ἐν τῷ οὐρανῷ οὐδεμία βιοτικὴ μέριμνα... θὰ διακόπτῃ τὸν αἶνον αὐτόν, οὕτω καὶ ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ τὰ πάντα ὑποχωροῦν πρὸ τοῦ θείου μεγαλείου»[6]. Ἐπειδή, ὅμως, οἱ μετέχοντες τῆς θ. Λειτουργίας εἶναι ἄνθρωποι μὲ ὅλας τὰς βιοτικὰς ἀνάγκας, διὰ τοῦτο διαρ-

---

4. Ἰ. Καρμίρη: Δογματοσυμβολικὴ σημασία τῆς ἱερᾶς Λειτουργίας, ἐν «Ἀπόστολος Τίτος», 4 (1955), τεῦχ. 11, σελ. 209.

5. Ἰωάννου Μ. Φουντούλη: Τὸ πνεῦμα τῆς θ. Λατρείας, Ἀθῆναι 1964, σελ. 11.

6. Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, ἔνθ' ἀν. σελ. 9.

κῶς ἀναζητοῦν ἀπὸ τὸν Θεὸν τὴν βοήθειαν διὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰς ἀντιξοότητας τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Τὸ βασικὸν τοῦτο πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου ἱκανοποιοῦσα ἡ θ. Λειτουργία ἐπιδιώκει νὰ ἁπαλύνῃ τὸν καθημερινὸν ἀγῶνα τοῦ ἀτόμου διὰ τῆς μεταρσιώσεως τούτου ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς ψυχικῆς ἑνώσεώς του μετὰ τῶν συνανθρώπων του κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θ. Εὐχαριστίας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φαίνεται ὅτι ἐκτὸς τοῦ μυστηριακοῦ χαρακτῆρος ἡ θ. Λειτουργία παρουσιάζει καὶ κοινωνικὸν τοιοῦτον, ὁ ὁποῖος πηγάζει ἀπὸ τὸ γεγονὸς τῆς καθημερινῆς ἀναγκαιότητος. Τοιουτοτρόπως, σκοπὸς τῆς θ. Λειτουργίας δὲν εἶναι μόνον νὰ ὁδηγηθῇ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ σωθῇ, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ βελτιωθῇ ἡ θέσις τοῦ ἀτόμου καὶ αἱ ἀνάγκαι του, νὰ «ἐξωραϊσθῇ ἡ παροῦσα κοινωνία» διὰ τῆς διαρκοῦς προβολῆς «ἀνθρωπιστικῶν καὶ κοινωνικῶν στοιχείων»[7] οὕτως ὥστε νὰ καταστῇ αὕτη περισσότερον εὔχαρις καὶ ἱλαρά, ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὸ ἄγχος τῶν καθημερινῶν ἀγώνων τῆς ἁμαρτωλῆς ζωῆς. Τὸ πνεῦμα τῆς συνθέσεως τῆς θ. Λειτουργίας διαρκῶς ὠθεῖ νὰ ἀναζητήσῃ τις ἐν αὐτῇ διάφορα στοιχεῖα ἐγκοσμιότητος, κοινωνισμοῦ, ἀνθρωπισμοῦ, συναδελφώσεως, κοινωνικοῦ καὶ ἀλτρουϊστικοῦ πνεύματος, αὐτοθυσίας καὶ ἀγάπης, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἐμπράκτου ἐφαρμογῆς καθιστοῦν τὸν ἄνθρωπον διαρκῶς τελειούμενον καὶ μάλιστα διὰ τῆς ἐνισχύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς συσσωματώσεώς του μὲ τὸν Θεάνθρωπον.

Εἰς τὴν θ. Λειτουργίαν συνοψίζεται ἡ ἰδανικὴ ἀπεικόνισις τῆς ζωῆς καὶ τῆς καλλιεργείας τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος, ἡ ὁποία, διὰ τῆς ἐπαναληπτικῆς τελέσεώς της, ἀποτελεῖ πρότυπον πρὸς μίμησιν μέσα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ θ. Λειτουργία διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ καθίσταται σύμβολον παιδαγωγικὸν καὶ διδακτικὸν διὰ τὴν τελειότητα τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος συμβάλλουσα οὕτω εἰς τὴν διάπλασιν τῆς Κοινωνίας κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἀγωνιζομένης ἀνθρωπότητος.

Ἡ ζωὴ τῶν πιστῶν διὰ τῆς θ. Λειτουργίας εἶναι κοινωνία ζωῆς, πίστεως, ἀγάπης, προσευχῆς, πόνου, χαρᾶς καὶ θυσίας. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ θ. Λειτουργία, ὡς ἐκ τῆς συνθέσεώς της, ἀποτελεῖ θρησκευτικὸν μέσον, τὸ ὁποῖον καταργεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου, συνάμα δὲ καθίσταται «ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος, δι' οὗ ὁ χρι-

---

7. Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, ἔνθ' ἀν. σελ. 21.

στιανὸς ἔρχεται εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς τὰ γεγονότα τοῦ παρελθόντος... Κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον βιοῦται ὑπὸ τῶν πιστῶν ἐν ταῖς ὥραις τῆς θείας λατρείας καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ μέλλον... Τὸ ἐν τῇ λατρείᾳ βιούμενον ἀποτελεῖ τὴν προβολὴν τῶν ἀπείρων στιγμῶν τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ μέλλοντος· εἰς τὸν λατρεύοντα πιστὸν τὰ πάντα «παρουσιάζονται» ὡς διαρκὲς παρὸν καὶ ἄνευ χρονικοῦ βάθους, διὸ καὶ βιοῦνται ἐν τῇ ὁλότητι καὶ πληρότητι αὐτῶν»[8]. Τὸ ἄχρονον μυστήριον τῆς θ. Λειτουργίας τελειούμενον ἐν χρόνῳ ἐξυπηρετεῖ συνάμα τὴν ζωὴν καὶ τὰς βασικὰς ἀνάγκας τῶν ἀτόμων. Οὕτως ἡ θ. Λειτουργία ἀναφερομένη εἰς τὴν διαβίωσιν τῆς ἐπὶ γῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου προσπαθεῖ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ τὴν δύναμιν νὰ ἀντιληφθῇ τὸν ρόλον, τὸν ὁποῖον, ὡς χριστιανός, καλεῖται νὰ διαδραματίσῃ ἐν μέσῳ τῆς συγχρόνου του[9] χριστιανικῆς Κοινωνίας. Ἡ βίωσις τοῦ ἱστορικοῦ καὶ λατρευτικοῦ παρελθόντος ἐντὸς τοῦ διαρκοῦς θρησκευτικοῦ παρόντος γίνεται διὰ τῆς θ. Λειτουργίας διαρκῶς ἐντονωτέρα καὶ συνεχῶς δαψιλεστέρα.

Ἡ θ. Λειτουργία ἀναφέρεται εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν καὶ τὸ γίγνεσθαι τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν ἐπιδιώκει νὰ καλυτερεύσῃ διὰ τοῦ ἁγιασμοῦ της· διὰ τοῦτο δὲν περιορίζεται ἡ ἁγιαστική της δύναμις εἰς τὴν διάπλασιν τοῦ ἀτόμου μόνον, ἀλλὰ ταυτοχρόνως φωτίζει τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀντιληφθῇ ὅτι ὁ Θεὸς ἐνδιαφέρεται νὰ δημιουργήσῃ καλυτέρας συνθήκας ὥστε νὰ καταστῇ ἡ ζωὴ τοῦ πλάσματός Του ὁμαλωτέρα διὰ τῆς καθυποτάξεως τῶν στοιχείων τῆς φύσεως καὶ τοῦ περιβάλλοντος. Τοῦτο φαίνεται καθαρῶς κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θ. Εὐχαριστίας ὅτε σύμπασα ἡ χριστιανικὴ κοινότης εὔχεται «ὑπὲρ εὐκρασίας ἀέρων, εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς καὶ καιρῶν εἰρηνικῶν»[10].

---

8. Ἰωάννου Καρμίρη: Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα, Ἀθῆναι 1952, τόμ. Ι, σελ. 242 - 244.

9. Ἠλ. Μαστρογιαννοπούλου, ἔνθ' ἀν. σελ. 17. «Εἶναι συγκινητικὸν τὸ γεγονός, ὅτι, ἐνῶ ἡ θεία Λειτουργία ἔχει ὡς ἀντικείμενόν της τὰ θεῖα, τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ ὕψιστα, ἐν τούτοις δὲν λησμονεῖ καὶ τὰ ἀνθρώπινα... Εἰς τὴν ὑπέροχον αὐτὴν σύνθεσιν, ποὺ ὀνομάζεται Λειτουργία, εὑρίσκουν θέσιν καὶ αἱ βιοτικαὶ ἀνάγκαι μας, ὅπως εἶναι ἡ γεωργία, αἱ καιρικαὶ συνθῆκαι, ἡ ὑγεία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ ταξίδιά του καὶ ἄλλα γήϊνα. Ἡ Λειτουργία ἔρχεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἀγκαλιάσῃ ὁλόκληρον τὴν ζωήν μας, τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἔρχεται νὰ ἐξυπνήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον μας καὶ τὴν ἀγάπην ὑπὲρ τοῦ πλησίον, εἰς τὴν εὐρυτέραν καὶ καθολικωτέραν ἔννοιαν».

10. Πρβλ. Εἰρηνικά.

Ἄνευ τῆς χαλιναγωγήσεως τῶν ἀνωτέρω φυσικῶν στοιχείων ἡ διαβίωσις τοῦ ἀνθρώπου καθίσταται προβληματικὴ ἂν μὴ ἀδύνατος.

Ἐκτὸς τοῦ πνευματικοῦ σκοποῦ τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει ἡ θ. Λειτουργία παρατηροῦμεν ὅτι ἡ διάρθρωσις τῆς λειτουργικῆς της πλοκῆς εἶναι τοιαύτη ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἀμέσους καὶ βασικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου, διὰ νὰ δύναται εὐκολώτερον νὰ ἐπικοινωνῇ μὲ τὸν Δημιουργόν. Ὁ ἄνθρωπος, ὡς ὑλικο-πνευματικὸν ὄν, συμμετέχει εἰς τὸ ἔργον τῆς τελειώσεως τῆς δημιουργίας διὰ τῆς θ. Λειτουργίας: α) διὰ τῆς αὐτοτελειώσεώς του καὶ β) διὰ τῆς συμβολῆς του εἰς τὴν τελείωσιν τῆς πασχούσης φύσεως. Αὐτὴ ἡ λειτουργικὴ συμμετοχὴ τοῦ ἀνθρώπου γίνεται ἄνευ τοῦ κινδύνου νὰ μεταβληθῇ ἡ λατρεία εἰς ἐξωτερικοὺς μόνον τύπους, ἀλλὰ νὰ ὁδηγῇ συνάμα τὸν ἄνθρωπον «εἰς ἐμβάθυνσιν ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς θείας Οἰκονομίας [11]. Ὁ βιῶν τὸ περιεχόμενον τῆς θ. λατρείας καὶ μάλιστα κατὰ τὴν θ. Λειτουργίαν ἀντιλαμβάνεται ὅτι ἡ χρῆσις τῶν ὑλικῶν στοιχείων κατὰ τὴν τέλεσίν της καθιστᾷ «τὰς πνευματικὰς ἀληθείας ἰσχυροτέρας καὶ πειστικωτέρας ἢ ὁ ἁπλοῦς λόγος».

Ἡ θ. Λειτουργία δημιουργοῦσα, κατὰ τὴν τέλεσίν της, τὴν ἐπὶ γῆς Κοινωνίαν τῶν πιστῶν συγκροτεῖ αὐτὴν ἐκ στοιχείων καὶ μελῶν, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὴν διαδρομὴν τῆς ἱστορίας, ὑφίστανται φθορὰν ἢ τελειοποίησιν. Ὁ ἀνθρώπινος παράγων ἐν τῇ θ. Λειτουργίᾳ εἶναι ἡ ζῶσα πραγματικότης τῆς ἐπὶ γῆς Κοινωνίας τῶν μελῶν τῆς λατρευτικῆς ζωῆς τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ· ὁ ἀνθρώπινος παράγων δ' ἔχει ἀνάγκην τῆς θείας βοηθείας καὶ ἐνισχύσεως διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν θείαν Βούλησιν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Πράγματι, ἡ θ. Λειτουργία μὲ κέντρον τὴν θ. Εὐχαριστίαν «παριστᾷ καὶ αἰσθητοποιεῖ διὰ πλήθους συμβολικῶν σημείων καὶ λόγων καὶ πράξεων τὸ μέγα γεγονὸς τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ»[12] καὶ δὴ ἀπὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως Αὐτοῦ μέχρι τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οὖσα δὲ σύνολον «δημοσίων προσευχῶν, δεήσεων, ἀναγνωσμάτων, λόγων, ὕμνων καὶ πράξεων, δι' ὧν ἀναπαρίσταται ἡ θεία ἐπὶ γῆς ἐπιφάνεια καὶ ἀπολυτρωτικὴ ἐνέργεια [13] «ἐμφανίζεται ὡς οὐρανία τις σύνθεσις καὶ ἁρμονία, προελθοῦσα μετὰ τῆς ὅλης ὀρθοδόξου λατρείας ἀπὸ τῆς

---

11. Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου: Ἡ μορφωτικὴ ἀξία τοῦ ἰσχύοντος Τριῳδίου, Ἀθῆναι 1968, σελ. 96.

12. Ἰωάννου Καρμίρη: Τὰ δογματικά... σελ. 243.

13. Ἰωάννου Καρμίρη: Τὰ δογματικά... σελ. 242.

καρδίας καὶ τοῦ πνεύματος»[14] ἁγίων συνθετῶν, οἱ ὁποῖοι ἡνώθησαν μυστικῶς μετὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀκλονήτου πίστεως. Οὕτως ἡ θ. Λειτουργία «ἐν τῇ πράξει εἶναι ἴσως μοναδική, διὰ τὸν σπάνιον σύνδεσμον καὶ τὴν ἐναρμόνισιν τῶν ἀντιθέτων· τῆς οἰκειότητος καὶ τοῦ βαθέος σεβασμοῦ, τῆς ἀτομικότητος καὶ τῆς κοινωνικότητος, τοῦ εὐλήπτου καὶ τοῦ μυστηρίου, τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ὑπερφυσικοῦ, τῆς ζωῆς τῆς ἐγκοσμίου καὶ τῆς ζωῆς τῆς ἐπουρανίου»[15]. Ὡς ἐκ τούτου ἡ λατρεία τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θ. Λειτουργίας δημιουργεῖ τὰς προϋποθέσεις ὥστε ἡ ἐπὶ γῆς Κοινωνία τῶν πιστῶν νὰ μεταβληθῇ εἰς ὁμοίωμα τῆς οὐρανίου τοιαύτης διὰ τῆς ἐνισχύσεως καὶ βοηθείας τοῦ θείου παράγοντος. Ἡ εὐχὴ τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν μεταβολὴν τῆς παρούσης Κοινωνίας κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θ. Λειτουργίας φαίνεται ὅταν αὕτη ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Θεὸν εὔχεται: α) ὑπὲρ σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν, β) ὑπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου, τῶν μετὰ πίστεως, εὐλαβείας καὶ φόβου Θεοῦ εἰσιόντων ἐν αὐτῷ, γ) ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων χριστιανῶν, δ) ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, τοῦ Πρεσβυτερίου, τοῦ Κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ, ε) ὑπὲρ τῶν βασιλέων, στ) ὑπὲρ τῆς πόλεως, χώρας καὶ τῶν πίστει οἰκούντων ἐν αὐταῖς, ζ) ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων, νοσούντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων, η) ὑπὲρ τοῦ ρυσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης[16]. Ὅλαι αὗται αἱ αἰτήσεις σκοπὸν ἔχουν νὰ ἐξαϋλώσουν τὰ ἄτομα καὶ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν χριστιανικὴν Κοινωνίαν εἰς τρόπον ὥστε νὰ φθάσῃ αὕτη τὸ ἐν οὐρανοῖς πρότυπον αὐτῆς. Τὸ ὁλοκλήρωμα τῆς εὐχῆς διὰ πνευματοποίησιν τῶν χριστιανῶν διαρκούσης τῆς θ. Λειτουργίας λαμβάνει χώραν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀδελφοποιήσεως τῶν πιστῶν. Ἡ θ. Λειτουργία καθισταμένη οὕτω τὸ ἐπίκεντρον τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ὁλοκληροῦται λειτουργικῶς καὶ σωτηριολογικῶς διὰ τοῦ «ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους» καὶ διὰ τοῦ «ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν», διὰ τοῦ «στῶμεν καλῶς καὶ μετὰ φόβου», διὰ τοῦ «ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας»[17].

Ἡ πνευματοποίησις τῆς λειτουργικῆς Κοινωνίας πραγματοποιεῖται διὰ τῆς ἐξωτερικεύσεως τῆς ἐνδομύχου προσευχῆς τῶν πιστῶν καὶ

---

14. Ἰωάννου Καρμίρη: Τὰ δογματικά... σελ. 244-245.
15. F. Gavin παρὰ Καρμίρη: Τὰ δογματικά... σελ. 244, ὑποσημ. 2.
16. Πρβλ. Εἰρηνικά.
17. Πρβλ. Λειτουργικά.

τῆς ἐκζητήσεως ἀπὸ τὸν Τριαδικὸν Θεὸν τοῦ αἰτήματος ἑκάστη ἡμέρα ἡμῶν νὰ εἶναι «τελεία, ἁγία, εἰρηνικὴ καὶ ἀναμάρτητος»[18]. Ἡ αἴτησις αὕτη ἀποβλέπει ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν τελειοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁλοκλήρου τῆς λειτουργικῆς Κοινωνίας τῇ βοηθείᾳ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ διὰ τῆς παροχῆς εἰς αὐτὸν ὅλων τῶν ἐχεγγύων, τὰ ὁποῖα θὰ συμβάλλουν εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ μὲ τὴν εὐχὴν «ἄγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὁδηγόν, φύλακα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων» κλπ.[19]. Οὕτως ἡ λειτουργικὴ ζωὴ τῆς χριστιανικῆς Κοινωνίας διαρκῶς βελτιοῦται ὅταν μάλιστα κάθε μέλος αἰτῆται ἀπὸ τὸν Θεὸν «συγγνώμην καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τῶν πλημμελημάτων»[20], «τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς» καὶ «εἰρήνην τῷ κόσμῳ»[21].

Ἡ τελειοποίησις τῆς ζωῆς τῶν χριστιανῶν καλυτερεύει καὶ τὴν χριστιανικὴν Κοινωνίαν τῶν πιστῶν, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ θ. Λειτουργία σκοπὸν ἔχει νὰ δημιουργήσῃ τὰς προϋποθέσεις ὥστε οἱ χριστιανοὶ ὡς ἄτομα πλέον «τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς» των νὰ διάγουν «ἐν εἰρήνῃ καὶ μετανοίᾳ» διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὰ τέλη τῆς ζωῆς των «χριστιανικά, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικά». Ὡς μέλη δὲ τῆς πνευματικοποιημένης πλέον χριστιανικῆς Κοινωνίας νὰ δύνανται νὰ ἔχουν πρὸ τοῦ «φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ καλὴν ἀπολογίαν»[22]. Οὕτω φαίνεται καθαρῶς ὁ παιδαγωγικὸς χαρακτὴρ τῆς θ. Λειτουργίας, ὁ ὁποῖος σταθερῶς ἐκδηλοῦται ἐφ' ὅσον καὶ καθ' ὅσον ἐκτυλίσσεται ἡ ἐπιτέλεσις τῆς λατρευτικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θ. Εὐχαριστίας.

Ἡ θ. Λειτουργία ὡς πνευματικὴ Κοινωνία

Σκοπὸς τῆς χριστιανικῆς Κοινωνίας ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι ἡ σὺν τῷ χρόνῳ πνευματοποίησίς της ὥστε ἡ παροῦσα μορφή της νὰ ἀντικατασταθῇ ἀπὸ τὴν οὐράνιον τοιαύτην. Ἡ δημιουργία ὅμως τῆς πνευματικῆς αὐτῆς Κοινωνίας, ἡ ὁποία θὰ μεταβάλῃ σταδιακῶς τὸν παρόντα κόσμον, δὲν εἶναι τυχαῖον γεγονὸς εἰς τὴν ζωὴν τῶν πιστῶν. Ἡ πνευματικὴ αὐτὴ Κοινωνία εἶναι ἐπίτευγμα τῆς θείας συναντιλήψεως καὶ

18. Πρβλ. Αἰτήσεις μετὰ τὴν εὐχὴν τῆς Προσκομιδῆς.
19. Πρβλ. Αἰτήσεις μετὰ τὴν εὐχὴν τῆς Προσκομιδῆς.
20. Πρβλ. Αἰτήσεις μετὰ τὴν εὐχὴν τῆς Προσκομιδῆς.
21. Πρβλ. Αἰτήσεις μετὰ τὴν εὐχὴν τῆς Προσκομιδῆς.
22. Πρβλ. Αἰτήσεις μετὰ τὴν εὐχὴν τῆς Προσκομιδῆς.

γεγονὸς τῆς συναντήσεως Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία λαμβάνει χώραν κατὰ τὴν θ. Λειτουργίαν καὶ δὴ κατὰ τὴν ὥραν τῆς θ. Εὐχαριστίας. Μόνον ἡ βοήθεια καὶ ἡ συναντίληψις τοῦ Θεοῦ δύναται νὰ ἐνδυναμώσῃ τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ καταστῇ μέλος τῆς χριστιανικῆς λειτουργικῆς ζωῆς καὶ οὕτω νὰ δημιουργήσῃ τὰς προϋποθέσεις τῆς πνευματοποιήσεως τοῦ παρόντος κόσμου ἐν συσχετισμῷ μεθ' ἁπάντων τῶν περιβαλλόντων αὐτὸν στοιχείων. Πρὸς πραγμάτωσιν τῆς πνευματοποιήσεως τῆς χριστιανικῆς Κοινωνίας ἀπαραίτητος εἶναι ἡ πραγμάτωσις τῆς πνευματοποιήσεως τῶν ἀτόμων. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν βλέπομεν νὰ γίνεται εὐχὴ ὑπὸ τῆς λειτουργικῆς κοινότητος πρὸς τὸν Τριαδικὸν Θεόν, ὅπως λάμψῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστῶν «τὸ τῆς θεογνωσίας ἀκήρατον φῶς» καὶ ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας τῶν ἀνθρώπων «εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν Του κηρυγμάτων κατανόησιν»[23]. Ὁ φωτισμὸς αὐτός, τὸν ὁποῖον ζητεῖ ἡ λειτουργικὴ κοινότης, θὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἱκανὸν νὰ ἐκτελῇ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ οὕτω πως διαρκῶς νὰ τελειοποιῆται. Συγχρόνως, δύναται νὰ ἀντιληφθῇ τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Ὁποίου διαβιοῖ. Ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ προκαλεῖ δέος εἰς τὸν ἀδύναμον ἄνθρωπον καὶ οὕτω πως τὸ γεγονὸς αὐτὸ συνδυαζόμενον μὲ τὸν φόβον τῶν μακαρίων Του ἐντολῶν γίνεται ἀφορμὴ «τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας πάσας καταπατήσαντες, πνευματικὴν πολιτείαν μετέλθωμεν, πάντα τὰ πρὸς εὐαρέστησιν τὴν Αὐτοῦ καὶ φρονοῦντες καὶ πράττοντες»[24].

Διὰ νὰ συμπληρωθῇ ἡ ἄνοδος τῆς πνευματοποιήσεως τῆς ἀνθρωπίνης Κοινωνίας χρειάζεται εἰσέτι ἡ προσπάθεια τῆς ὀρθοδρομήσεως τῶν μελῶν της. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ὑπὸ τῆς λειτουργικῆς κοινότητος αἰτήσεως. «...Ὀρθοτόμησον ἡμῶν τὴν ὁδόν, στήριξον ἡμᾶς ἐν τῷ φόβῳ σου, τοὺς πάντας, φρούρησον ἡμῶν τὴν ζωήν, ἀσφάλισαι ἡμῶν τὰ διαβήματα»[25]. Γενικῶς ἡ πνευματοποίησις τῆς χριστιανικῆς Κοινωνίας κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θ. Λειτουργίας προσφέρει συνάμα τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς πιστοὺς νὰ σκέπτωνται τὸν παρόντα κόσμον καὶ τὴν Κοινωνίαν ἐντὸς τῆς ὁποίας ζοῦν.

Παράλληλα, ὅμως, μὲ τὴν δομὴν τῆς λειτουργικῆς ζωῆς καθ' ἑαυτὴν τίθεται καὶ τὸ πρόβλημα τῆς σταθεροποιήσεως τῆς παρούσης

23. Πρβλ. Εὐχὴν τοῦ Εὐαγγελίου.
24. Πρβλ. Εὐχὴν τοῦ Εὐαγγελίου.
25. Πρβλ. Εὐχὴν πρὸ τοῦ «Μετὰ φόβου Θεοῦ πίστεως».

ζωῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ἐν πολλοῖς ἐξαρτᾶται καὶ ἡ ἐπίτευξις τῆς προσπαθείας διὰ τὴν μέλλουσαν. Ἕνεκεν τούτου ἡ σύναξις τῶν πιστῶν ἀπευθυνομένη εἰς τὸν Τριαδικὸν Θεὸν παρακαλεῖ Αὐτὸν ὅπως, «μνησθῇ τῆς πόλεως, ἐν ᾗ κατοικεῖ, τῶν ἐν πίστει οἰκούντων ἐν αὐτῇ, τῶν πλεόντων, ὁδοιπορούντων, νοσούντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν»[26], τῶν «καρποφορούντων καὶ καλλιεργούντων ἐν ταῖς ἁγίαις... Ἐκκλησίαις καὶ μεμνημένων τῶν πενήτων», τῶν ἐν «ἐρημίαις καὶ ὄρει καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς», τῶν «ἐν παρθενίᾳ καὶ εὐλαβείᾳ καὶ ἀσκήσει καὶ σεμνῇ πολιτείᾳ διαγόντων», τοῦ «περιεστῶτος λαοῦ, καὶ τῶν δι' εὐλόγους αἰτίας ἀπολειφθέντων». Συγχρόνως, ἡ λειτουργικὴ κοινότης ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν διατήρησιν ἰσορροπίας εἰς τὴν οἰκογενειακο-κοινωνικὴν ζωήν. Οὕτως εὔχεται λέγουσα· «τὰ ταμεῖα αὐτῶν ἔμπλησον παντὸς ἀγαθοῦ· τὰς συζυγίας αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ διατήρησον· τὰ νήπια ἔκθρεψον· τὴν νεότητα παιδαγώγησον· τὸ γῆρας περικράτησον· τοὺς ὀλιγοψύχους παραμύθησαι· τοὺς ἐσκορπισμένους ἐπισυνάγαγε· τοὺς πεπλανημένους ἐπανάγαγε.. Τοὺς ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐλευθέρωσον· τοῖς πλέουσι σύμπλευσον· τοῖς ὁδοιποροῦσι συνόδευσον· χηρῶν πρόστηθι· ὀρφανῶν ὑπεράσπισον· αἰχμαλώτους ῥῦσαι· νοσοῦντας ἴασαι. Τῶν ἐν βήμασι καὶ μετάλλοις καὶ ἐξορίαις, καὶ πικραῖς δουλείαις, καὶ πάσῃ θλίψει καὶ ἀνάγκῃ καὶ περιστάσει ὄντων... καὶ πάντων τῶν δεομένων τῆς μεγάλης Του εὐσπλαγχνίας»[27].

Ἡ λειτουργικὴ Κοινωνία ἐνδιαφέρεται ἐπίσης νὰ μνησθῇ ὁ Θεὸς «πάσης ἐπισκοπῆς Ὀρθοδόξων..., παντὸς τοῦ πρεσβυτερείου... καὶ παντὸς ἱερατικοῦ τάγματος»[28] ὥστε ἅπαν τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς λειτουργικῆς κοινότητος λαϊκὸν καὶ κληρικὸν νὰ γεύηται τῆς θείας εὐσπλαγχνίας καὶ χάριτος. Ἐπειδή, ὅμως, ἡ θ. Λειτουργία εἶναι συνάμα καὶ εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεόν, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται διὰ τὴν θείας μεταλήψεως, ἡ χριστιανικὴ κοινότης εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ

---

26. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, Ἀθῆναι 1949, τόμ. III, σελ. 148 - 183, ἔνθα ἀναφέρεται εἰς τὴν τύχην γενικῶς τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῆς δραματικῆς ζωῆς των. Βλ. τοῦ αὐτοῦ: Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, Ἀθῆναι 1955, τόμ. VI, σελ. 108 - 109. Ὁ σ. ἀναφέρεται εἰς τὴν σημασίαν τῶν εὐχῶν κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θ. Λειτουργίας.

27. Πρβλ. Εὐχὴν μετὰ τὴν ἐκφώνησιν «Ἐξαιρέτως» τοῦ Μ. Βασιλείου.

28. Πρβλ. Εὐχὴν μετὰ τὴν ἐκφώνησιν «Ἐν πρώτοις μνήσθητι» τοῦ Μ. Βασιλείου.

προσφέρῃ ἀφ' ἑαυτῆς μέρος τι τῆς ὑποστάσεώς της ὥστε ἡ κοινωνία ἀνθρώπων καὶ Θεοῦ νὰ εἶναι ὡλοκληρωμένη. Τὸ μέρος αὐτὸ τῆς προσφορᾶς τῆς λειτουργικῆς κοινότητος εἶναι συνάμα καὶ μέρος τοῦ λατρευομένου Θεανθρώπου. Ὡς ἐκ τούτου ἡ τελουμένη θ. Λειτουργία εἶναι συνάμα προσφορὰ πρὸς τὸν Τριαδικὸν Θεόν, ἡ ὁποία ἐκφράζεται διὰ τοῦ λεξιλογίου τῆς λατρευτικῆς κοινότητος· «τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν, σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα»[29]. Ἡ προσφορὰ αὐτή, κατὰ τὴν θ. Λειτουργίαν, τῆς λειτουργικῆς κοινότητος, μεταμορφώνει τὴν χριστιανικὴν σύναξιν εἰς τρόπον ὥστε νὰ χάνῃ τὸν ὑλικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα καὶ νὰ πνευματοποιῆται, νὰ μεταβάλληται εἰς λογικὴν λατρείαν, ἡ ὁποία παρουσιάζει οἰκουμενικὸν χαρακτῆρα. Οὕτω, παρατηροῦμεν ὅτι ἡ λογικὴ αὕτη λατρεία κατὰ τὰς εὐχὰς τῆς θ. Εὐχαριστίας «ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, τῆς καθολικῆς, καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας· ὑπὲρ τῶν ἐν ἁγνείᾳ καὶ σεμνῇ πολιτείᾳ διαγόντων· ὑπὲρ τῶν πιστοτάτων καὶ φιλοχρίστων βασιλέων» δημιουργεῖ σταθερότητα καὶ πεποίθησιν τοιαύτην ὥστε νὰ δύνανται οἱ «πιστοὶ ἐν τῇ γαλήνῃ αὐτῶν, ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον» νὰ διάγουν ἐν «πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι»[30].

Ἡ λατρευτικὴ Κοινωνία πνευματοποιουμένη παύει νὰ περιορίζηται ἀπὸ τὰ στοιχεῖα καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου καθισταμένη οὕτω ἄ-χωρος καὶ ἄ-χρονος. Ἕνεκεν τούτου παύει ἡ διάκρισις τῶν μελῶν τῆς λειτουργικῆς κοινότητος εἰς ζῶντα καὶ τεθνεῶτα. Κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θ. Εὐχαριστίας ἡ λογικὴ λατρεία προσφέρεται «ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων, Προπατόρων, Πατέρων, Πατριαρχῶν, Ἀποστόλων, Κηρύκων, Εὐαγγελιστῶν, Μαρτύρων, Ὁμολογητῶν, Ἐγκρατευτῶν, καὶ παντὸς πνεύματος δικαίου ἐν πίστει τετελειωμένου» καθὼς καὶ «ὑπὲρ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου» καὶ «πάντων τῶν κεκοιμημένων ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου»[31]. Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἅπασα ἡ χριστιανικὴ κοινότης κοινωνεῖ λατρευτικῶς κατὰ τὴν θ. Λειτουργίαν καὶ οὕτω πως πνευματοποιεῖται διὰ τῆς παραθέσεως ἁπάσης τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλπίδος της καὶ παρακαλοῦσα δέεται καὶ ἱκετεύει ὅπως καταξιωθῇ «μεταλαβεῖν τῶν ἐπουρανίων Αὐτοῦ καὶ φρικτῶν Μυστηρίων ταύτης τῆς ἱερᾶς καὶ πνευματι-

29. Πρβλ. Λειτουργικά.

30. Πρβλ. Εὐχὴν μετὰ τὴν ἐκφώνησιν «Ἐξαιρέτως» τοῦ Μ. Βασιλείου.

31. Πρβλ. Εὐχὴν πρὸ τῆς ἐκφωνήσεως «Ἐξαιρέτως» τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

κῆς Τραπέζης, μετὰ καθαροῦ συνειδότος, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς συγχώρησιν πλημμελημάτων, εἰς Πνεύματος ἁγίου κοινωνίαν, εἰς βασιλείας οὐρανῶν κληρονομίαν, εἰς παρρησίαν τὴν πρὸς σέ, μὴ εἰς κρῖμα ἢ εἰς κατάκριμα»[32].

Τὸ κοινὸν Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον κοινωνοῦν οἱ πιστοὶ τοὺς καθιστᾶ πραγματικοὺς ἀδελφούς. Μὲ τὴν θείαν Κοινωνίαν δὲν εἶναι πλέον ξένοι καὶ ἄγνωστοι, ἀλλὰ σύναιμοι Χριστοῦ[33]. Εἶναι μέλη τῆς αὐτῆς Κοινωνίας, τῆς χριστιανικῆς, ἡ ὁποία ἔχει ὡς βάσιν της τὴν κοινωνικότητα καὶ τὴν ἀγάπην.

---

32. Πρβλ. Εὐχὴν Μετὰ τὴν προσκόμισιν τῶν Τιμίων Δώρων τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

33. Ἀρχ. Γεωργίου Καψάνη: Ἡ θεία Εὐχαριστία κέντρον τῆς ὀρθοδόξου λατρείας, ἐν «Κοινωνία», 2 (1975), σελ. 105.

Χρήστου Γ. Παπαγεωργίου
Δρος Φυσικοῦ - ἀστρονόμου - θεολόγου

ΤΟ ΔΙΣΕΚΤΟ ΕΤΟΣ 1976

Τὸ ἔτος 1976, ὅπως καὶ τὰ πολλαπλάσια τοῦ 4 ἔτη, ἀνήκει στὰ «δίσεκτα ἔτη». Διαιρούμενο διὰ 4 δὲν ἀφήνει ὑπόλοιπο. Πράγματι· 1976:4 = 494+0 ἢ συμβολικὰ $\alpha = |E|_4 = |1976|_4 = 0$.

Ὅπως γνωρίζουμε ὁ Φεβρουάριος τῶν δισέκτων ἐτῶν ἔχει 29 ἡμέρες (ἀντὶ 28). Ἔτσι τὰ δίσεκτα ἔχουν 366 ἡμέρες (ἀντὶ 365 τῶν κανονικῶν ἐτῶν). Ἡ παρεμβολὴ τῶν δισέκτων στὴ σειρὰ τῶν ἐτῶν ὑπαγορεύτηκε ἀπὸ λόγους «ἀστρονομικῆς οἰκονομίας»! Γι' αὐτὸ τὰ δίσεκτα ἦταν «ἔτη ἐμβόλιμα» ἐντὸς τοῦ παλαιοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου, ἐντὸς δὲ τοῦ νέου Γρηγοριανοῦ εἶναι γνωστὰ ὡς «leap years».

Ἡ 29η Φεβρουαρίου — πρόσθετη μέρα κάθε 4 χρόνια — ἦταν ἡ δὶς ἕκτη ἡμέρα πρὸ τῶν Καλενδῶν τοῦ Μαρτίου.

Καλένδες ἢ Καλάνδες (Calendae Dies) ὀνομάζονταν οἱ πρῶτες ἡμέρες τῶν ρωμαϊκῶν μηνῶν Ἰανουαρίου καὶ Μαρτίου. Ἦταν μία περίοδος 5-7 ἡμερῶν, ἀνάλογα μὲ τὴν διάρκεια τῆς Νέας Σελήνης. Στὴ φάση αὐτὴ ἡ Σελήνη βρίσκεται σὲ «σύνοδο» μὲ τὸν Ἥλιο, δηλαδὴ χάνεται μέσα στὶς ἡλιακὲς ἀκτῖνες. Ἀρχίζει νέος σεληνιακὸς μήνας τῶν 29,53 ἡμερῶν, ἡ γνωστὴ στοὺς ἀρχαίους ἕλληνες «νουμηνία». Ὁ ἄρχοντας ποντίφηκας καθώριζε πότε οἱ καλένδες ἡμέρες θἆταν ἐργάσιμες (fasti) καὶ πότε ἀργίες (nefasti) μὲ γιορτὲς «πρὸς τιμὴν» τῆς Ἥρας καὶ τοῦ ρωμαίου θεοῦ Ἰανοῦ. Οἱ σπουδαιότερες γιορτὲς ἦταν τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου διότι συνέπιπταν μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ νέου ἔτους. Κι' ἦσαν οἱ καλένδες ἡμέρες τοῦ Ἰανουαρίου... ἡμιαργίες! Κατὰ τὴν περίοδο τῶν καλενδῶν ἡμερῶν τοῦ Μαρτίου γιορτάζονταν τὰ «Ματερνάλια».

Ὅταν τὸ ἔτος 45 π.Χ. (ἔτος συγχύσεως) ὁ Ἰούλιος Καίσαρ (101-44 π.Χ.) ἀνέθεσε στὸν Ἀλεξανδρινὸ ἀστρονόμο Σωσιγένη τὴν μεταρύθμιση τοῦ σεληνοηλιακοῦ ἡμερολογίου Νουμᾶ (ἴσχυε ἀπὸ 700-44

π.Χ.) ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία τοῦ 45 π.Χ. (τότε θεωροῦσαν τὴν 23 Μαρτίου) ἔπεφτε καλοκαίρι (12 Ἰουνίου). Δηλαδὴ ἔδειχνε ἰσημερία κατὰ 80 ἡμέρες ἀργότερα.

Τὸ ἡμερολόγιο Νουμᾶ περιεῖχε στὸ ἔτος του 12 μῆνες, ἐναλλὰξ τῶν 29 καὶ 30 ἡμερῶν δηλαδὴ 29×6+30×6 = 174+180 = 354 ἡμέρες. Στὸ τέλος κάθε διετίας προσετίθετο «ἐμβόλημος» μήνας 13ος μὲ διάρκεια 22 ἡμερῶν τὴν πρώτη διετία καὶ 23 ἡμ. τὴν δεύτερη. Ἔτσι ἐντὸς περιόδου 4 ἐτῶν τὸ σύνολο τῶν ἡμερῶν ἦταν 1461 (ὅσο ἀκριβῶς καὶ μιᾶς Ἰουλιανῆς τετραετίας ἀργότερα, 365+365+365+366). Πράγματι ἦταν·

1ο ἔτος 2ο ἔτος 4ο ἔτος Σύνολο 3ο ἔτος 1ο 2ο 3ο 4ο
354 ἡμ. 354+22 354+23=1461ἡμέρες 354 454+376+354+377

Ἄρα λοιπὸν τὸ ἔτος Νουμᾶ περιεῖχε 365,25 ἡμέρες δηλαδὴ ἦταν μεγαλύτερο τοῦ Τροπικοῦ κατὰ 0,008 ἡμ.

Ἂν οἱ ἱερεῖς κι' ἀρχιερεῖς τῶν Ρωμαίων ἐφήρμοζαν σωστὰ τὸ ἡμερολόγιο Νουμᾶ, τὸ σφάλμα του ἔναντι τοῦ τροπικοῦ ἔτους, ἐντὸς τῶν 665 ἐτῶν ἐφαρμογῆς του (700 - 45) μόλις καὶ θᾶφτανε τὶς 5 ἡμέρες (655×0,0078 = 5,109 ἡμ.) ὁπότε δὲν θὰ χρειάζονταν ἡ Ἰουλιανὴ μεταρύθμιση. Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ Ρωμαῖοι ἀρχιερεῖς στοὺς ὁποίους εἶχε ἀνατεθῆ ἡ εὐθύνη νὰ καθορίζουν τὴν διάρκεια τοῦ «ἐμβόλιμου 13ου μηνὸς» (τῶν 22 ἢ 23 ἡμερῶν) πρὸς ἐναρμόνιση τοῦ ἡμερολογιακοῦ ἔτους πρὸς τὸ ἡλιακὸ (τροπικό), ἀπὸ κακὸ χειρισμό, ἔδιναν στὸν 13ο μήνα τῶν διετιῶν ἄλλοτε λιγώτερες κι' ἄλλοτε περισσότερες ἡμέρες ἀπὸ τὶς κανονικές, μὲ συνέπεια νὰ φθάση τὸ 45 π.Χ. ἡ διαφορὰ σὲ 80 ἡμέρες. Ἔτσι ἀναγκάσθηκε ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ νὰ ἐπεκτείνη τὴν διάρκεια τοῦ ἔτους 45 π.Χ. μέχρι 445 ἡμ. (365+80).

Ἔκτοτε γιὰ ν' ἀποφεύγωνται παρόμοια σφάλματα, ὁ Σωσιγένης θέσπισε τὸν «Ἰουλιανὸ κύκλο» $K_1 = 1/4 = 0,25$ ἡμ. ἐκ 4 ἐτῶν μὲ τρία ἔτη τῶν 365 ἡμερῶν καὶ τὸ 4ο ἔτος δίσεκτο τῶν 366 ἡμ. ὥστε τὸ Ἰουλιανὸ ἔτος νὰ εἶναι ἴσο μὲ τὸ τροπικὸ ἔτος (τῶν 4 ἐποχῶν ποὺ νόμιζε ὅτι εἶχε 365,25 ἡμ.). Ἀλλὰ τὸ Ἰουλιανὸ πολιτικὸ ἔτος τῶν 365,25 ἡμ. εἶναι μεγαλύτερο τοῦ τροπικοῦ (365,2422 ἡμ.) κατὰ 0,0078 ἡμ. ἢ 674 sec.

Αὐτὸ σημαίνει «μετατόπιση» τῆς πρωτοχρονιᾶς (ἢ τῆς ἰσημερίας) πέραν τῆς φυσικῆς της θέσεως (ἐντὸς τοῦ τροπικοῦ ἔτους). Ἔτσι ἐντὸς 128 ἐτῶν καθυστερεῖ νἄρθη ἡ φυσικὴ ἀρχὴ τοῦ ἔτους κατὰ 1 ἡμέρα. Ἡ ἐμβόλιμη αὐτὴ 366η ἡμέρα τῶν δισέκτων ἐτῶν, δηλαδὴ

ἡ σημερινὴ 29η Φεβρουαρίου, τοποθετήθηκε ἀρχικὰ μεταξὺ 24ης καὶ 25ης Φεβρουαρίου ἤτοι τὴν ἑπομένη τῆς ἕκτης ἡμέρας (πρὸ) τῶν Καλενδῶν τοῦ Μαρτίου. Ἡ 24η Φεβρουαρίου — ἑορτὴ τῆς ἐξώσεως τῶν Ταρκυνίων — ἐκαλεῖτο ἀπ' τοὺς Ρωμαίους sextus Calendae. Ἔτσι ἡ ἐμβόλιμη ἡμέρα ἐκλήθη bis sextus (δὶς ἕκτη) καὶ τὸ ἔτος Βίσεκτον (μεταφρασμένο ἀπ' τὰ Λατινικά). Κι' ἔχει ὁ μήνας Φεβρουάριος πάντοτε 28 ἡμέρες κι' ἦταν ὁ τελευταῖος τοῦ ἔτους τότε.

23	24	«366»	25	26	27	28	1	2	3	4	5	6	7
7η	6η	bis sextus	5η	4η	3η	2η			Calendae		Dies		

Ἀργότερα ἡ ἐμβόλιμη αὐτὴ ἡμέρα καθιερώθηκε νὰ προστίθεται μετὰ τὴν 28η Φεβρουαρίου, ὡς 29η Φεβρουαρίου δηλ. ἡ 366η ἡμέρα τοῦ δίσεκτου ἔτους. Τὴν ἑπομένη ἡμέρα, 1η Μαρτίου, ἄρχιζε νέο ἔτος τῶν 365 ἡμερῶν κανονικό. Ἀκολουθοῦσαν ἀκόμη δύο κανονικὰ καὶ τὸ τέταρτο ἔτος ἦταν δίσεκτο. Ὅταν ἀργότερα ἔγινε Πρωτοχρονιὰ ἡ 1η Ἰανουαρίου διατηρήθηκε ὡς 366η ἡμέρα τῶν δισέκτων ἐτῶν ἡ 29η Φεβρουαρίου.

Ἡ ἰσχύς του ἄρχισε κανονικὰ μετὰ τὸ ἔτος συγχύσεως (45 π.Χ.) δηλ. τὸ 44 π.Χ. κι' ἔτσι ἡ ἐαρινὴ ἰσημερία ἦρθε στὴν κανονική της θέση, τότε στὶς 23 Μαρτίου 44 π.Χ. Μετὰ ἀπὸ 128 ἔτη δηλ. τὸ 85 μ.Χ. ἔπεφτε στὶς 22 Μαρτίου καὶ τὸ 213 μ.Χ. ὅταν τὸ Ἰουλιανὸ ἡμερολόγιο ἔδειχνε 21 Μαρτίου, ἦταν ἰσημερία (μέχρι τὸ 342 μ.Χ.). Μπῆκε μάλιστα κανονικὰ καὶ στὸ Χριστιανικὸ ἑορτολόγιο ὡς ἡμέρα ἑορτῆς Κασσιανοῦ ὁσίου.

Ἡ παρεμβολὴ τῶν δισέκτων ἐτῶν διατηρήθηκε καὶ στὸ νέο Γρηγοριανὸ ἡμερολόγιο μὲ τὴν ἑξῆς διαφορά: Ἀντὶ νὰ ἔχουμε 100 δίσεκτα ἐντὸς 400 ἐτῶν, στὸ Γρηγοριανὸ ὑπάρχουν 97, δηλαδὴ κατὰ 3 ἡμέρες ἀνὰ 400 ἔτη μικρότερο τοῦ Ἰουλιανοῦ ἢ 1 ἡμέρα ἀνὰ 133 ἔτη. Αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται ὅταν ἀπὸ τὰ «ἐπαιώνια ἔτη» θεωρηθοῦν ὡς δίσεκτα, μόνον ὅσων ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰώνων διαιρεῖται ἀκριβῶς διὰ 4, π.χ. 1600, 2000, 2400 κι' ὄχι τὰ ἔτη 1700, 1800, 1900, 2100, 2200, 2300.

Ἔτσι τὸ Γρηγοριανὸ ἔτος ἔχει μέση διάρκεια 365,2425 ἡμερῶν ἀντὶ 365,2422 τοῦ τροπικοῦ καὶ 365,2500 τοῦ Ἰουλιανοῦ. Εἶναι βέβαια μεγαλύτερο τοῦ τροπικοῦ κατὰ 26 sec, δηλ. 0,0003 ἡμ. ἀλλὰ ἡ ἐπιβράδυνση τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔτους συντελεῖται μὲ ρυθμὸ 1 ἡμέρα ἐντὸς 3320 ἐτῶν!

Κατὰ τὸν Bigourdan ἐντὸς περιόδου 4000 ἐτῶν ἔχουμε 969 δίσεκτα, ἀντὶ 970 τοῦ Γρηγοριανοῦ καὶ 1000 τοῦ Ἰουλιανοῦ κύκλου.

Τελειότερος τοῦ Γρηγοριανοῦ κύκλου ἦταν ὁ κύκλος τοῦ Πανορθοδόξου Συνεδρίου τὸ 1923 στὸ Οἰκ. Πατρ. Κων)πόλεως μὲ 218 δίσεκτα ἐντὸς 900 ἐτῶν. Τὸ ἔτος θὰ διέφερε κατὰ 2 sec. Ἀκόμη ἀκριβέστερος ὁ κύκλος Lagrange μὲ 31 δισ./128 ἔτη, ὁπότε ἡ διάρκεια τοῦ ἔτους διέφερε τοῦ τροπικοῦ μόνον 0,98 sec. Ἀκριβέστερος δέ, ὁ ὑπὸ τοῦ Μητροπολ. Βιζύης Ἀνθίμου, προταθεὶς τὸ 1919, κύκλος 124 ἐτῶν μὲ 22 δίσεκτα.

Οἱ συνέπειες τῶν δισέκτων ἐτῶν εἶναι νὰ μετατοπίζουν τὴν ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος κατὰ 2 ἡμέρες γιὰ τὴν ἴδια ἡμερομηνία μετὰ τὴν 29η Φεβρουαρίου. Πράγματι ἡ Τρίτη 25.3.1975 γίνεται Πέμπτη στὶς 25.3.1976* ἐνῶ ἡ Πέμπτη 30.1.75 γίνεται τὸ 1976 Παρασκευή. Οἱ ἡμερομηνίες πρὸ τῆς 29.2.76 «πηδοῦν» 2 ἡμέρες τὸν ἑπόμενο χρόνο 1977. Π.χ. τὸ Σάββατο 28.2.76 γίνεται Δευτέρα 28.2.1977. Ἴδιες ἡμέρες πέφτουν οἱ ἡμερομηνίες ἐτῶν ποὺ διαφέρουν κατὰ $4 \times 7 = 28$ ἔτη. Ἔτσι τὸ 1976 ἔχει τὶς ἴδιες ὁμοιότητες μὲ τὸ 1948* ἐκτὸς τῶν ἑορτῶν τοῦ Πασχαλίου κύκλου τῶν 18 ἑβδομάδων.

*Τὸ Δίσεκτο ἔτος 1976**

Ἀρχίζει ἡμέρα Πέμπτη, ὅπως καὶ τὸ 1948, καὶ τελειώνει Παρασκευὴ 31.12.76. Ἔχει 366 ἡμέρες. Ἡ 29η Φεβρουαρίου πέφτει Κυριακὴ «ΤΗΣ ΑΠΟΚΡΕΩ», δηλαδὴ τὴν δεύτερη Κυριακή, μετὰ τὴν Κυριακὴ 15.2.76 ΤΕΛΩΝΟΥ καὶ ΦΑΡΙΣΑΙΟΥ (ἀρχὴ τοῦ Τριωδίου). Στὶς 7 ΜΑΡΤΙΟΥ, Κυριακὴ τῆς ΤΥΡΟΦΑΓΟΥ, κλείνει ἡ περίοδος τῆς Ἀπόκρεω ἐκ 3 ἑβδομάδων κι' ἀρχίζουν 6 ἑβδομάδες νηστείας τῆς Τεσσαρακοστῆς ἀπὸ τὴν Καθαρὴ Δευτέρα ὡς τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου 17.4.76. Ἀκολουθεῖ ἡ Μ. ΕΒΔΟΜΑΔΑ (10η πρὸ τοῦ Πάσχα) ἀπὸ Κυριακὴ ΤΩΝ ΒΑ·Ι·ΩΝ 18.4.75. Ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα 25.4.76 ἀρχίζει ἡ περίοδος τῆς ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ μὲ 7 ἑβδομάδες, γιὰ νὰ κλείση ὁ κύκλος τοῦ Πασχαλίου 1976 τὴν ἑπόμενη 18η Κυριακὴ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΑΝΤΩΝ στὶς 20.6.76. Σύνολο ἑβδομάδων: 10 πρὸ + 8 μετὰ τὸ Πάσχα = 18.

Κατὰ τὸ δίσεκτο ἔτος 1976 θὰ συμβοῦν τὰ ἑξῆς ἀστρονομικὰ φαινόμενα - συμβάντα.

Στὶς 12,29 Ἰανουαρίου ὁ Ἥλιος ἐκτελεῖ τὴν Νο 1637 περιστροφή του (ἡ Νο 1 στὶς 9.11.1853). Μετὰ ἀπὸ 27,34 ἡμέρες δηλ. στὶς 8,63

Φεβρουαρίου ἐκτελεῖ τὴν ἑπόμενη Νο 1638 περιστροφὴ περὶ τὸν ἄξονά του.

Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ 1976 ἡ ἡλιακὴ δραστηριότητα (κηλίδες, ἐκρήξεις, ἐνέργεια) ἀρχίζει ν' αὐξάνη σημαντικὰ μὲ συνέπεια ἰσχυρὲς ἐπιδράσεις πάνω στὴ Γῆ. Τὸ ἐλάχιστο ἦταν Ἰούλιο 1974. Τὸ προηγούμενο μέγιστο, Νοέμβριο 1968, τὸν ἑπόμενο Δεκέμβριο 1979.

Θὰ συμβοῦν 4 ἐκλείψεις: Δύο Ἡλίου καὶ 2 Σελήνης.

Μέχρι 31.8.76 ἔχουμε 13η Ἰνδικτιώνα, τὴν 1η Σεπτεμβρίου 1976 ἀρχίζει ἡ 14η. Διανύουμε τὸ 7484ο Βυζαντινὸ ἔτος. Στὶς 14.9.76 ἀρχίζει τὸ νέο β. ἔτος 7485 ὁπότε συμπληρώνονται 5508 + 1976 = 7484 χρόνια ἀπὸ Κτίσεως Κόσμου (5508 π.Χ.). Πάσχα Νομικὸ Κυριακὴ 18.4.76. Τὸ νέο Ἰουδαϊκὸ Πάσχα τὴν Τετάρτη 14.4.76. Πάσχα Λατίνων στὶς 18.4.76. Πάσχα Ὀρθοδόξων στὶς 25 Ἀπριλίου μὲ Κυριακὸν γράμμα Δ καὶ χρυσὸ ἀριθμὸ 1.

Τὴν 1 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1976 ἀρχίζει ἡ 688η Ὀλυμπιάδα (ἡ 1η ἦταν 776 - 772 π.Χ.).

Πασχάλιοι κύκλοι τοῦ ἔτους $|E| = |1977|$. ὑπόλοιπα διαιρέσεων.

1. Χρυσὸς ἀριθμὸς $n = [E+1]_{19} = [1978]_{19} = 2$.
2. Dominical Letter Δυτικῶν, μὲ τὸ νέο ἡμερολόγιο, L = 2 = B.
3. Epact e = 10 δηλ. ἡλικία Σελήνης παραμονὴ πρωτοχρονιᾶς 1977.
4. Ἐπακτὴ ἢ Σελήνης θεμέλιο ε = 13.
5. Σελήνης κύκλοι $[E-2]_{19} = n-3 = [1975]_{19} = 18$.
6. Ἡλίου κύκλοι $s = [E+20]_{28} = 9$ δηλ. τὸ 1977 εἶναι τὸ 9ο ἔτος ἐντὸς 28 ἐτῶν.
7. Solar Cycle $S = [E+8]_{28}+1 = 26$.
8. Ἰνδικτιώνα $I = [E+3]_{15} = 15$ο ἔτος ἐντὸς κύκλου 15 ἐτῶν 1.9.77 Πέμπτη).
9. ΠΑΣΧΑ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ 10 Ἀπριλίου, κοινὸ μὲ ΠΑΣΧΑ ΛΑΤΙΝΩΝ 10 Ἀπριλίου.
10. Νομικὸ Φάσκα 7 Ἀπριλίου. Τὸ νέο Ἑβραϊκὸ Πάσχα 3 Ἀπρ. (Pesach).
11. Τριώδιο Κυριακὴ 30 Ἰανουαρίου. Καθαρὴ Δευτέρα 21 Φεβρουαρίου.
12. Πεντηκοστή, 29 Μαΐου. Ἁγ. Πάντων 5 Ἰουνίου.
13. Μωαμεθανικὸ Ramadän 16 Αὐγ. 1977 (τὸ 1976 στὶς 16 Αὐγ.).

Ἀστρονομικὰ φαινόμενα 1977 (σὲ ὥρες Α Εὐρώπης = Gr+2).

Ἐκλείψεις Σελήνης, στὶς 4 Ἀπρ. (4.6′ - 6.32′) καὶ 27 Σεπτ. (8.20′ - 12.41′).

Ἐκλείψεις Ἡλίου, στὶς 18 Ἀπρ. (9.33′ - 15.30′) καὶ 12 Ὀκτ. (19.48′ - 25.06′).

Χειμώνας 21.12.76 ὥρα 19.36′ — Ἄνοιξη 20.3.77 ὥρα 20.10′ — Θέρος 21.6.77 ὥρα 14.20′ — Φθινόπωρο 23.9.77 ὥρα 06.25′ — Χειμώνας 21.12.77 ὥρα 01.15′.

Γῆ στὸ περιήλιο 3.1.77 ὥρα 14.4′, στὸ ἀφήλιο (μακρύτερα) 6.7.77 ὥρα 14.4′.

Πανσέληνοι: 5.1 - 4.2 - 5.3 - 4.4 - 3.5 - 1.6 - 1.7 - 30.7 - 28.8 - 27.9 - 27.10 - 25.11 - 25.12.77.

Ἡμερολογιακὰ τοῦ 1977

1. Κατὰ τὴν Ἰουλιανὴ χρονολόγηση, τὸ 1977 ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ Ἰουλιανὸ ἔτος (Julian period) 6690, ποὺ ἄρχιζε μεσημέρι τῆς 1ης Ἰανουαρίου τοῦ 4713 π.Χ. Ἔτσι 4713+1676 = 6689 ἔτη πέρασαν καὶ ἀπὸ 1.1.77 ἀνήκουμε στὸ 6690ο J. y.

2. Ἡ Ἰουλιανὴ ἡμέρα (Julian day) ἀρχίζει νὰ «μετράη» ἀπὸ τὶς 12 τὸ μεσημέρι. Ἔτσι ἡ Πρωτοχρονιὰ τοῦ 1977 (1.1.77) ἀνήκει στὴν 2.443.144,5 Julian day κι' ἀπὸ τὶς 12 τὸ μεσημέρι ἀρχίζει ἡ ἑπόμενη ἡμέρα. Μέχρι τὴν 0,5 Ἰανουαρίου 1977 δηλ. ὡς τὸ μεσημέρι πέρασαν 6689×365,25 ἡμέρες —13 = 2.443.144,25 J. d.

Στὴν ἡμερομηνία αὐτὴ ἀντιστοιχεῖ ἡ 2.449.835 Ἀστρικὴ ἡμέρα στὸ Greenwich (G.S.D. = Greenwich Sidereal Day).

Κατὰ τὴν ἰουλιανὴ χρονολόγηση δὲν χρησιμοποιοῦνται μῆνες ἢ ἔτη ἀλλὰ ἀριθμοῦνται οἱ ἡμέρες ἐντὸς μιᾶς Ἰουλιανῆς περιόδου 7980 ἐτῶν × 365,25 ἡμέρ. = 2.914.695 Julian days. (Τὸ Ἰουλιανὸ ἔτος ἔχει 365,25 ἡμέρες). Εἶναι δὲ 7980 = 19×28×15 (κύκλοι Μέτωνος×Ἡλίου×Ἰνδίκτου).

Εἰσηγητὴς τῆς Ἰουλιανῆς περιόδου εἶναι ὁ Γάλλος Joseph Scaleger ἀρχὲς τοῦ 16ου αἰώνα.

Βασικὰ ἡ Joulian day χρησιμοποιεῖται στὴν καταγραφὴ ἀστρονομικῶν φαινομένων ὅπως ἡ epoch, οἱ χρόνοι μεγίστης καὶ ἐλαχίστης λαμπρότητος τῶν μεταβλητῶν ἀστέρων, ἡ ὀρθὴ ἀναφορὰ α κι' ἡ ἀπό-

κλιση δ τῶν ἀστέρων, μὲ βάση κάποιο ἔτος ἀναφορᾶς. Ἔτσι γιὰ τὴν 1.1.1960 = J.D. 2.436.935.

Τὸ Ἰουλιανὸ ἡμερολόγιο, σὰν πολιτικό, ἐπικρατεῖ ἀπὸ τὸ 44/45 π.Χ. μέχρι τὶς 10 Ὀκτωβρίου τοῦ 1582 στὶς Δυτικὲς χῶρες καὶ μέχρι 1 Μαρτίου 1923 στὴν Ἑλληνικὴ πολιτεία. Ἔκτοτε μέχρι σήμερα ἰσχύει τὸ Γρηγοριανὸ νέο ἡμερολόγιο.

3. Τὸ 1977 ἀνήκει στὸ 7485ο Βυζαντινὸ ἔτος ποὺ ἀρχίζει πάντοτε στὶς 14 Σεπτεμβρίου. Ἀπὸ 14 Σεπτ. 1977 μέχρι 13 Σεπτ. 1978 ἔχουμε τὸ 7486 β.ε.

Κατὰ τὴν Βυζαντινὴ περίοδο τὰ χρόνια μετριοῦνται «ἀπὸ Κτίσεως Κόσμου» ποὺ θεωρεῖται τὸ... 5598 π.Χ. Στὶς 14 Σεπτεμβρίου 1977 συμπληρώθηκαν 1917 + 5508 = 7485 περίοδοι κι' ἀρχίζει τὸ νέο βυζαντινὸ ἔτος 7486.

4. Κατὰ τὴν Ἀλεξανδρινὴ χρονολόγηση ἀρχίζουμε τὴν μέτριση ἀπὸ τὸ 5493 π.Χ. ἀρχὲς Σεπτεμβρίου. Ἔτσι τὸ 1977 ἀνήκει στὸ 1977 + 5493 = 7570ο ἀλεξανδρινὸ ἔτος. Ἀπὸ 1.9.77 ἀρχίζει τὸ 7571ο ἀ.ἔ.

Βυζαντινή, Ἀλεξανδρινὴ καὶ Ρωμαϊκὴ χρονολόγηση χρησιμεύουν γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς ἰνδίκτου.

5. Τὸ 1977 ἀνήκει στὸ 5737ο Ἑβραϊκὸ ἔτος (Jewich New Tear, Roch Hashanah) ποὺ ἀρχίζει Σάββατο 25 Σεπτ. 1976 (1η τοῦ μηνὸς Ἀδὰρ) καὶ τελειώνει 13.9.77. Ἀπὸ τὶς 13.9.77 ἀπόγευμα 6 μ.μ. ἀρχίζει τὸ νέο ἑβραϊκὸ ἔτος 5738. Ἡ Ἰουδαϊκὴ χρονολόγηση ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἔτος 3760 π.Χ. γεννήσεως τοῦ Μωϋσέως (A.M.).

6. Ἡ Ρωμαϊκὴ χρονολογία (oman A.U.C.) ἀρχίζει ἀπὸ τὸ 751 π.Χ. ἔτος ἀπὸ κτίσεως Ρώμης ·· (α.κ.Ρ.). Ἔτσι τὸ 1977 ἀνήκει στὸ 2729 α.κ.Ρ. ποὺ ἀρχίζει πάντοτε 14 Ἰανουαρίου. Ἀπὸ 14.1.77 ἀρχίζει τὸ 2730 ἔτος α.κ.Ρ.

7. Τὸ Μωαμεθανικὸ ἔτος 1397 ἀρχίζει στὶς 23.12.76 καὶ λήγει 11.12.77.

Γεωργίου Πουλῆ
Θεολόγου

Η ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ ΣΤΟ ΦΑΙΔΩΝΑ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

1) Ἡ «Κλῖμαξ»[1] τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, κείμενο μεστὸ θεολογικοῦ στοχασμοῦ[2], «ἦταν τὸ προσφιλέστερο ἀνάγνωσμα τῶν βυζαντινῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν λαϊκῶν. Λίγα βιβλία διαβάστηκαν περισσότερο ἀπὸ αὐτό»[3]. Σ' ἐποχὲς κρίσεως σὰν καὶ τὴ δική μας τὰ ἀσκητικὰ κείμενα, μαρτυρίες τοῦ πραγματοποιημένου χριστιανισμοῦ, γεμίζουν «ὀσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς» τὰ πνευμόνια μας· «ὁ λόγος τοῦ Ἰωάννου τῆς Κλίμακος, τοῦ ἀποκομμένου ἀπὸ τὸν κόσμο ἐρημίτη τοῦ ὄρους Σινᾶ, φτάνει σὲ μᾶς μὲ μιὰν ἐκπληκτικὴ ἐπικαιρότητα»[4].

Στὸ τέλος τοῦ ΣΤ' Λόγου «περὶ μνήμης θανάτου» ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἀναγνωρίζει ὅτι ὑπάρχει μιὰ ἀναλογία, ἀνάμεσα στὸ «κατὰ Θεὸν πένθος» καὶ στὴν πλατωνικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴ φιλοσοφία ὡς «μελέτη θανάτου».

«Καὶ θαῦμα ὄντως,
πῶς καὶ Ἕλληνες τοιοῦτόν τι ἐφθέγξαντο·
ἐπεὶ καὶ φιλοσοφίαν
τοῦτο εἶναι ὁρίζονται,
μελέτην θανάτου»[5].

---

1. Κλῖμαξ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου καθηγουμένου τοῦ Σιναίου ὄρους, ὑπὸ Σωφρονίου Ἐρημίτου, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1883.

2. «Ἐν τῇ Θεολογίᾳ τῆς Κλίμακος συμπυκνοῦται ὁ χαρισματικός, προφητικὸς καὶ ἀποκαλυπτικὸς χαρακτὴρ τῆς Ὀρθοδόξου Πατερικῆς θεολογίας καὶ πνευματικότητος», Κ. Μουρατίδου, Ἡ Θεολογία τῆς «Κλίμακος» τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, στὸ δελτίο τῆς Π.Ε.Θ. «Κοινωνία» 2 (1974) σ. 62.

3. Β. Τατάκη, Θέματα χριστιανικῆς καὶ Βυζαντινῆς Φιλοσοφίας, Ἀθῆναι 1952, σ. 77.

4. Χ. Γιανναρᾶ, Ἡ μεταφυσικὴ τοῦ σώματος (Σπουδὴ στὸν Ἰωάννη τῆς Κλίμακος), Ἀθήνα 1971, σ. 11.

5. Λόγος Στ' κς' 62.

῾Ο συγγραφεὺς τῆς Κλίμακος «ἔχει ὑπόψη του τὸν Πλατωνικὸ Φαίδωνα»[6]. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ὁ Σιναΐτης καὶ ὁ Πλάτων εἶναι δύο διαφορετικοὶ κόσμοι· τοῦτο ὅμως δὲν μηδενίζει τὴν ἀξιολογικὴ ἀναφορὰ τοῦ Κλίμακος στὸν Πλάτωνα καὶ τὴ σημασία της γιὰ τὴ σημερινὴ ᾿Ορθοδοξία.

῾Ο θάνατος, πορθμὸς ποὺ ἑνώνει ὅλες τὶς ἐκφάνσεις τῆς πνευματικῆς ζωῆς, εἶναι «τὸ κατ' ἐξοχὴν θρησκευτικὸ φαινόμενο· θρησκεία καὶ μεταφυσικὴ συναντῶνται στὴν κοινὴ προσπάθεια νὰ ἀποκρυπτογραφήσουν τὸ πρόβλημα τοῦ θανάτου, νὰ ἀνακαλύψουν ἕνα νόημα στὸ μυστήριό του»[7].

Τὸ πρόβλημα ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾶ συνείδηση τοῦ πεπρωμένου του· «ὁ ἄνθρωπος πεθαίνει ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἔμαθε πὼς πεθαίνει»[8].

῾Η ἀναζήτηση τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου εἶναι ἡ πιὸ γόνιμη ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπου.

«῾Η ζωὴ ποὺ δὲν ἔχει τὶς ἄπειρες, τὶς ἀπεριόριστες διαστάσεις τοῦ θανάτου, εἶναι νέκρα καὶ θάνατος.

Γι' αὐτὸ ἡ ζωὴ ποὺ εἶναι κραταιὰ ὡς ὁ θάνατος ἔχει σὰν πύλη της τὸ θάνατο τοῦ κάθε φθαρτοῦ·

Γι' αὐτὸ ἔχοντας σύντροφο, σύζυγο τὸ θάνατο, συνουσιούμεθα μὲ τὴ ζωή»[9].

2) ᾿Απὸ τὰ πιὸ ἀξιαγάπητα ἔργα τοῦ Πλάτωνος ὁ «Φαίδων» θαυμάσθηκε σ' ὅλες τὶς ἐποχές, ἔχει ἀποκτήσει μιὰ παγκόσμια ἀναγνώριση σὰν ἕνα δραματικὸ καὶ φιλοσοφικὸ ἀριστούργημα τοῦ μεγάλου φιλοσόφου.

῎Εργο τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς τοῦ Πλάτωνος, ὅπου ἡ θεωρία τῶν ἰδεῶν εἶναι πλήρως ἀνεπτυγμένη καὶ συνδυάζεται μὲ τὴ διδασκαλία γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ἔργο τοῦ ἀληθινοῦ Φιλοσόφου.

---

6. Β. Τατάκη, μν. ἔρ., σ. 79· Χ. Γιανναρᾶ, μν. ἔργ., σ. 94 (ὅπου ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Σιναΐτης ἔχει ὑπόψη τὴ διδασκαλία τῶν Στωϊκῶν).

7. Ε. Παπανούτσου, Τὸ θρησκευτικὸ βίωμα στὸν Πλάτωνα, ᾿Αθήνα 1971, σ. 80.

8. Ν. Ματσούκα, Συζητήσεις, Θεσσαλονίκη, 1974, σ. 38 (βλ. «Συζήτηση γιὰ τὸν θάνατο», σ. 33 - 45).

9. ᾿Αρχ. Βασιλείου, Εἰσοδικόν, ῾Ιερὰ Μονὴ Σταυρονικήτα, ῞Αγιον ῎Ορος, 1974, σ. 104.

Ὁ Σωκράτης [10] ἀναπτύσσει στοὺς μαθητές του τὴν ἡμέρα ποὺ πρόκειται νὰ πιῆ τὸ κώνειο, τὴ θεωρία τῶν ἰδεῶν, καὶ τοὺς διδάσκει ἀτάραχος τὴ μελέτη τοῦ θανάτου ποὺ εἶναι ἔργο τῶν «ὀρθῶς φιλοσοφούντων»· «οἱ ὀρθῶς φιλοσοφοῦσι ἀποθνήσκειν μελετῶσιν»[11].

Ὁ θάνατος εἶναι ἡ λύτρωση τῆς ἐγκλωβισμένης στὸ σῶμα ψυχῆς· οἱ ἀληθινοὶ Φιλόσοφοι περνοῦν τὶς μέρες τους σὰν νεκροὶ προσμένοντας τὸ λύσιμο· «καὶ τὸ μελέτημα αὐτὸ τοῦτό ἐστι τῶν φιλοσόφων, λύσις καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος»[12].

Αὐτὴ ἡ ἐκλεπτυσμένη ἀντίληψη τοῦ θανάτου δὲν φθάνει σὲ ὅλους· γι' αὐτὸ «κινδυνεύουσι γὰρ ὅσου τυγχάνουσιν ὀρθῶς ἁπτόμενοι φιλοσοφίας λεληθέναι τοὺς ἄλλους, ὅτι οὐδὲν ἄλλο αὐτοὶ ἐπιτηδεύουσιν ἢ ἀποθνήσκειν τε καὶ τεθνάναι»[13].

Ἂν καὶ ἡ πλατωνικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸν θάνατο κατανοεῖται στὸ σύνολο τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, στὸ «Φαίδωνα» βρίσκουμε τὴν πεμπτουσία της καὶ — τὸ σπουδαιότερο — «τὴν ἴδια θέση ἀπέναντι στὸν θάνατο κρατεῖ ὁ Πλάτων μέσα σὲ ὅλα τὰ μεταγενέστερα ἔργα του»[14].

Γιὰ τὴ διαμόρφωσή της τονίσθηκε ἡ ἐπίδραση τοῦ ὀρφικο-πυθαγορικοῦ μυστικισμοῦ [15] καὶ μιὰ πιθανὴ συγγένεια μὲ δύο ἡρακλείτια ἀποσπάσματα γιὰ τὸν θάνατο [16].

Ἀπὸ θρησκευτικὴ ἄποψη μὲ ὑπαρξιακὲς ἔννοιες ἐρεύνησε τὸ θέμα ὁ Παπανοῦτσος [17].

---

10. Γιὰ τὸ θέμα ἂν οἱ ἀπόψεις τοῦ διαλόγου εἶναι τοῦ Σωκράτη ἢ τοῦ Πλάτωνος, βλ. σχ. R. Hackforth, Plato's Phaedo, Cambridge, 1972, σ. 3-4· Ε. Παπανούτσου, Πλάτωνος Φαίδων, Ἀθῆναι 1939· σ. 10· F. Conford, before and after Socrates, Cambridge, 1972, σ. 76-77· A. J. Festugière, Ὁ Σωκράτης, μετφρ. Β. Ἐξάρχου, Θεσσαλονίκη (ἀχρονολόγητο), σ. 57.

11. Φαίδων 67.

12. Φαίδων 67.

13. Φαίδων 64α.

14. Ε. Παπανούτσου, Τὸ θρησκευτικό... σ. 80.

15. Τσέλλερ - Νέστλε, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, μετφρ. Χ. Θεοδωρίδη, Ἀθήνα, 1969 (= 1942), σ. 192-193· R. Hackforth, μν. ἔργ., σ. 4-5· G. Field, Ὁ Πλάτων καὶ ἡ ἐποχή του μετφρ. Α. Σακελλαρίου, Ἀθῆναι 1972, σ. 238-262 (εἰδικὰ γιὰ τὴν ἐπίδραση τῶν πυθαγορείων).

16. Θ. Βέϊκου, Ὁ θάνατος στὴ σκέψη τοῦ Ἡρακλείτου, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 88-89.

17. μν. ἔργ.

Τὸ πλατωνικὸ σύστημα στὸ σύνολό του δὲν εἶναι διαρχικό [18]· ὀντολογικὸς δυϊσμὸς ἀνάλογος μὲ τὴν ἀνατολικὴ διαρχία, δὲν ὑπάρχει στὸν Πλάτωνα.

«Ἡ πλατωνικὴ διαρχία εἶναι «ραφιναρισμένη» καὶ περιορίζεται κυρίως εἰπεῖν εἰς τὴν ἀνθρωπολογικὴν περιοχήν» [19].

Ἐπειδὴ ὅμως λείπουν οἱ προϋποθέσεις τοῦ χριστιανικοῦ μονισμοῦ τὸ «μὴ ὂν» τοῦ πλατωνισμοῦ δὲν εἶναι τὸ «μηδὲν» τῆς χριστιανικῆς θεολογίας, ἀλλὰ ἡ πραγματικότητα ποὺ δὲν ἀνταποκρίνεται στὸν αἰώνιο καὶ ἀναλλοίωτο κόσμο· αὐτὴ ἡ ἀπουσία τοῦ «μηδενὸς» εἶναι ἡ λογικὴ προϋπόθεση τῆς ἀθανασίας, τῆς ἐλλείψεως ἑνὸς ἐνδεχομένου ὁριστικοῦ τέλους.

Ὁ θάνατος νοεῖται σὰν μετάβαση καὶ μεταστοιχείωση οὐδέποτε ὅμως σὰν ἐκμηδένιση καὶ ἀφανισμός [20]· ἡ ψυχὴ — γιὰ τὸν Πλάτωνα — ἔχει φυσικὴ συγγένεια μὲ τὰ ὄντως ὄντα, συνεπῶς εἶναι αἰωνία· ὅπως αὐτά: «ὅταν δέ γε αὐτὴ καθ' αὑτὴν σκοπῇ, ἐκεῖσε οἴχεται εἰς τὸ καθαρόν τε καὶ ἀεὶ ὂν καὶ ἀθάνατον καὶ ὡσαύτως ἔχον, καί, ὡς συγγενὴς οὖσα αὐτοῦ, ἀεὶ μετ' ἐκείνου τε γίγνεται ὅτανπερ αὐτὴ καθ' αὑτὴν γένηται καὶ ἐξῇ αὐτῇ, καὶ πέπαυταί τε τοῦ πλάνου καὶ περὶ ἐκεῖνα ἀεὶ κατὰ ταὐτὰ ὡσαύτως ἔχει, ἅτε τοιούτων ἐφαπτομένη» [21].

Βέβαια μόνο ἡ ψυχὴ τοῦ ἀληθινοῦ φιλοσόφου θὰ ζήση στὴν αἰωνιότητα κοντὰ στοὺς θεούς, χωρὶς ἄλλες δοκιμασίες.

Ὁ ἀληθινὸς φιλόσοφος ἀφοῦ νικήσει τὰ πάθη μὲ τὸν στοχασμὸ καὶ τὴ θεωρία γνωρίζει ὅτι «ἐπειδὰν τελευτήσῃ, εἰς τὸ ξυγγενὲς καὶ εἰς τὸ τοιοῦτον ἀφικομένη (ἡ ψυχή του) ἀπηλλάχθαι τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν» [22].

Ὅσοι ὑπῆρξαν φιλοσώματοι καὶ ἀνήθικοι θὰ γυρίσουν στὸν κόσμο σὲ σώματα ζώων καὶ ἀνθρώπων, μὲ ἤθη ἀνάλογα μὲ ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν οἱ ἴδιοι στὴν προηγούμενη ζωή τους· οἱ δίκαιοι ἀπὸ φυσικοῦ τους σὲ

18. Θ. Βορέα, Εἰσαγωγὴ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, Ἐν Ἀθήναις 1972 [2], σ. 138 (ὁ συγρ. ἂν καὶ γράφει ὅτι «δυΐζει δὲ καὶ τὸ Πλάτωνος φιλοσοφικὸν σύστημα» (σ. 123) τελικὰ τὸ κατατάσσει στὰ μονιστικὰ συστήματα).

19. Ν. Ματσούκα, Μαθήματα Φιλοσοφίας (κατὰ τὰς πανεπιστημιακὰς παραδόσεις), Θεσσαλονίκη 1973, σ. 84.

20. Ν. Ματσούκα, Ὑπάρχει χριστιανικὴ φιλοσοφία; Θεσσαλονίκη 1971, σ. 347 (ἀνάτυπον ἀπὸ τὴν ΕΕΘΣ τοῦ ΑΠΘ, τ. ΙΣΤ΄).

21. Φαίδων 79.

22. Φαίδων 84β.

μέλισσες καὶ μυρμήγκια ἢ καὶ σὲ ἀνθρώπους[23]· κανεὶς δὲν ἀντιμετωπίζει τὸ φάσμα τοῦ ἐκμηδενισμοῦ ἀκριβῶς γιατὶ ἡ πλατωνικὴ ψυχὴ εἶναι ἀδημιούργητη — μὲ χριστιανικὴ ἔννοια — καὶ ἡ σύλληψη τοῦ ἐκμηδενισμοῦ προϋποθέτει τὴν παράσταση ἢ τὸ γεγονὸς τῆς δημιουργίας ποὺ δὲν ὑπάρχει στὸν Πλάτωνα «μὲ τὸ πνεῦμα τῆς δογματικῆς τοῦ χριστιανισμοῦ»[24].

Ἀκόμη καὶ στὸν «Τίμαιο» ὁ δημιουργὸς τοῦ Πλάτωνος ἐνεργεῖ πάνω σὲ μιὰ προϋπάρχουσα ὕλη[25].

Ἡ «ἐκ τοῦ μὴ ὄντος» δημιουργία εἶναι ἐντελῶς ξένη στὴν πλατωνικὴ καὶ γενικὰ στὴν ἑλληνικὴ κοσμογονία[26].

Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ὄντα δὲν κινδυνεύουν νὰ ἀφανισθοῦν σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ χριστιανικὴ θεολογία σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ «ἐκ τοῦ μὴ ὄντος» δημιουργία εἶναι αἰτία τῆς ρευστότητος τοῦ γεννητοῦ: «ἔστι μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ὁ ἄνθρωπος θνητός, ἅτε δὴ ἐξ οὐκ ὄντων γεγονώς»[27].

Θὰ ἦταν ἄδικο — καὶ λάθος — νὰ θεωρήσουμε τὴν πλατωνικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸν θάνατο, μὲ τὶς προϋποθέσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ξένων ἐπιδράσεων, μιὰ ὀρθολογικὴ κατασκευή[28].

Τὸ ὑφάδι κάθε μεγάλης Φιλοσοφίας εἶναι τὸ ἐσωτερικὸ βίωμα τοῦ φιλοσόφου· κι ὁ Πλάτων δὲν μπορεῖ νὰ ἑρμηνευθῆ μὲ ἐξωτερικὰ — τυπικὰ σχήματα ἐπιδράσεων καὶ ρευμάτων. Σ' ὅλα τὰ μεγάλα του ἔργα κυριαρχεῖ ὁ πόθος του γιὰ τὴν ἀθανασία[29].

Αὐτὴ ἡ ὁρμὴ τοῦ φιλοσόφου στὸ αἰώνιο ἔχει θρησκευτικὸ χαρακτήρα· ἀφυπνίζει τὴ συνείδηση ἡ ἀνάτασή του στὸ θεῖο, θεμελιώνει μεταφυσικὰ κάθε προκοπὴ τοῦ ἀνθρώπου στὸν κόσμο. Κι ὅταν θὰ δι-

---

23. Φαίδων 80 - 82β.

24. Ε. Παπανούτσου, Τὸ θρησκευτικό... σ. 120.

25. Τίμαιος 28α κ.έ.

26. Ν. Ματσούκα, Μαθήματα... σ. 236· Θ. Βέϊκου, Οἱ προσωκρατικοὶ φιλόσοφοι, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 26.

27. Μ. Ἀθανασίου, περὶ τῆς Ἐπανανθρωπήσεως τοῦ Λόγου 4, PG 25, 104C· Ν. Ματσούκα, Θεολογία καὶ ἀνθρωπολογία κατὰ τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον, Θεσσαλονίκη 1974 (ἀνάτυπο).

28. E. Brehier, Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, μετφρ. Π. Ἰωαννίδη, Τ. Α', 1958, σ. 90.

29. Στὴνπολιτεία (608): «Ὅτι ἀθάνατος ἡμῶν ἡ ψυχὴ καὶ οὐδέποτε ἀπόλλυται»· στὸ φαῖδρο (245C): «ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος»· στὸ Συμπόσιο (212α): «Τεκόντι δὲ ἀρετὴν καὶ ἀληθῆ θρεψαμένῳ ὑπάρχει θεοφιλεῖ γενέσθαι, καὶ εἴπερ τῷ ἄλλῳ ἀνθρώπων ἀθανάτῳ καὶ ἐκείνῳ».

δάξη τὴ φυγὴ ἀπὸ τὸν κόσμο θὰ ἐξηγήση τὴν αἰτία της: ἠθικὴ τελείωση καὶ «ὁμοίωση» μὲ τὸ Θεό [30].

Ἴσως πρέπει νὰ στραφοῦμε στὸν θρησκευτικὸ οἶστρο τοῦ Πλάτωνος γιὰ νὰ νιώσουμε τὴ φιλοσοφία του γιὰ τὸν θάνατο.

Ἡ «θεία μανία» τοῦ φιλοσόφου ἡ ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ — ὁλοφάνερη στὸ «Φαίδωνα»[31] — καὶ ὁ ἀγώνας του νὰ ἐξευγενίση καὶ νὰ ἀποπνευματώση τὶς θρησκευτικὲς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς του, μὲ τὸν πλουτισμὸ τοῦ θεωρητικοῦ καθαρμοῦ τῆς ψυχῆς, συνθέτουν τὰ φυσικὰ πλαίσια ἐντάξεως τῆς τόσο ἀκραίας θέσεως γιὰ τὴ φιλοσοφία ὡς μελέτη θανάτου. Ὁ Jaeger [32] βρίσκει σ' αὐτὴν μιὰ δύναμη «ἡ ὁποία εἶναι ὑπεράνω τοῦ κόσμου καὶ ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὸν κόσμο».

3) Σὲ καμιὰ μορφὴ τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς δὲν ἐκφράσθηκε τόσο ἔντονα ὅσο στὸ μοναχισμὸ ὁ ἀγώνας τῆς «χριστοποιηθείσης» φύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐναντίον τοῦ θανάτου.

Αὐτὸν τὸν ἀγώνα μὲ ὅλη τὴν ὀδύνη του καὶ τὴ χαρά του χάραξε στὴ μνήμη τῆς Ὀρθοδοξίας ἡ «Κλῖμαξ» τοῦ ἁγίου Ἰωάννου.

Ὁ θάνατος πρωταρχικὰ σημασιολογεῖται μὲ τὴ Σάρκωση τοῦ Λόγου.

«Ἐνούσιος μὲν Λόγος
τελειοῖ ἁγνείαν,
παρουσίᾳ ἑαυτοῦ νεκρώσας τὸν θάνατον·
τούτου δὲ νεκρωθέντος
ὁ τῆς θεολογίας μαθητὴς πεφώτισται»[33].

Ὁ Χριστὸς ἕνωσε ὀργανικὰ «ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως» στὸ πρόσωπό Του θεία καὶ ἀνθρώπινη Φύση· ἡ ὑπέρβαση τῆς φθορᾶς καὶ τῆς θνητότητος εἶναι καρπὸς τῆς μετοχῆς στὸ ἔργο τοῦ Κυρίου καὶ κυρίως στὸ θάνατο καὶ στὴν ἀνάστασή Του.

Ὁ θάνατος τοῦ «παλαιοῦ ἀνθρώπου» εἶναι τὸ μονοπάτι γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ «καινοῦ»· εἰς τὴν δυναμικὴν αὐτὴν ὑπαρκτικὴν ἀλλοί-

---

30. Θεαίτητος 176 β-C.

31. Φαίδων 80.

32. W. Jaeger, Παιδεία, μετφρ. Γ. Βερροίου, Ἀθῆναι 1971, Τ. Β', σ. 236. Καὶ ὁ Μπερδιάγιεφ, Περὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, μετφρ. Μητρ. Εἰρηναίου, Ἀθῆναι 1950, σ. 344, γράφει ὅτι «ὁ Πλάτων ἦτο ἐντὸς τῆς ἀληθείας, ὅταν ἐδίδασκε ὅτι ἡ φιλοσοφία δὲν εἶναι ἄλλο πρᾶγμα ἢ μία προπαρασκευὴ εἰς τὸν θάνατον».

33. Λ' ιγ' 169.

ωσιν — γράφει ὁ Γιανναρᾶς — συγκεντροῦται ὅλο τὸ νόημα τῆς Χριστιανικῆς ἀσκήσεως»[34].

Μονάχα ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς μετοχῆς στὸ σταυρικὸ θάνατο τοῦ Κυρίου κατανοεῖται γιατὶ ἡ «μνήμη θανάτου» συντροφεύει τὸ μοναχό, κάθε στιγμὴ γίνεται ἡ ἀναπνοή του καὶ ἡ ἐλπίδα του. Τὸ χάρισμα τῶν δακρύων δηλώνει ἀκριβῶς τὴν ἀδιάκοπη μετάνοια.

«Μοναχός ἐστι,
κατώδυνος ψυχή,
ἐν διηνεκεῖ μνήμῃ θανάτου ἀδολεσχοῦσα,
ἐγρηγορυῖά τε καὶ ὑπνώττουσα»[35].
«Κτῆσαι σύμβιον ἀναπόσπαστον,
μνήμη θανάτου».[36].

Γιὰ τὴν κατανόηση τῆς «μνήμης» εἶναι ἀπαραίτητη ἡ θεολογικὴ ἑρμηνεία «αὐτοῦ καθ' ἑαυτὸν» τοῦ γεγονότος τοῦ θανάτου.

Στὴν Κλίμακα τὴ βρίσκουμε ποιητικὰ καὶ συμπυκνωμένα δοσμένη.

«Δειλία μὲν θανάτου ἐστίν,
ἰδίωμα φύσεως ἐκ παρακοῆς προσγινόμενον»[37].

Ἄρα ὁ θάνατος σὰν ἀποτέλεσμα τῆς «παρακοῆς» νοηματοδοτεῖται σὰν ἐπίγνωση τῆς ἀπώλειας τῆς ὀντολογικῆς κοινωνίας μὲ τὸ Θεό.

Στὴν παράδοση τῆς Ὀρθοδοξίας «ἡ ἀλήθεια τῆς πτώσης τοῦ ἀνθρώπου, ὡς γεγονὸς διαφθορᾶς τῆς φύσης καὶ θανάτου ἔχει θέση τόσο κεντρικὴ ὅσο καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς λύτρωσης καὶ τῆς σωτηρίας ἐν Χριστῷ»[38].

«Μνήμη» στὴν «Κλίμακα» δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ὁριακὴ βίωση τῆς πτώσεως γιὰ νὰ περάσῃ ὁ μοναχὸς στὴν «καινὴ κτίση».

«Γενέσθω σοι
ἡ ἐν τῇ κλίνῃ ἀνάκλισις
τῆς ἐν τῷ τάφῳ σου κατακλίσεως τύπος·
καὶ αὐτή σοι ἡ τῆς τραπέζης ἀπόλαυσις
τῆς τῶν σκωλήκων ἐκείνων
ὀδυνηρᾶς μερίδος γενέσθω ἀνάμνησις»[39].

---

34. Χ. Γιανναρᾶ, Τὸ ὀντολογικὸν περιεχόμενον τῆς θεολογικῆς ἐννοίας τοῦ προσώπου, Ἀθῆναι 1970, σ. 83.

35. Α' ι' 13.

36. Γ' κ' 25.

37. ΣΤ' γ' 59.

38. Χ. Γιανναρᾶ, Τίμιοι μὲ τὴν Ὀρθοδοξία, Ἀθῆναι 1968, σ. 127.

39. Ζ' κα' 64.

Οἱ εἰκόνες τῆς «Κλίμακος» εἶναι συγκλονιστικὲς ἀκριβῶς γιατὶ ἡ ἐπίγνωση τῆς πτώσεως δὲν μπορεῖ νὰ γίνη ἀφετηρία γιὰ λύτρωση σὰν θεωρητικὴ ἀλήθεια, ἀλλὰ μονάχα βιωμένη τόσο ἀκραῖα· ἡ ἐμπειρία τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας προϋπάρχει τῶν θεολογικῶν διατυπώσεων [40].

Οἱ παράδοξες εἰκόνες τῆς «Κλίμακος», τῆς μοναστικῆς μνήμης θανάτου, γιὰ τὸ ὀρθόδοξο αἰσθητήριο εἶναι ἡ μαρτυρία τῆς πιὸ αὐθεντικῆς ἐμπειρίας τῆς πτώσεως.

Ἔτσι κατανοοῦμε γιατὶ

«Οὐδεὶς μνήμην θανάτου ἐσχηκὼς
δυνήσεται ἁμαρτῆσαι ποτέ»[41].

Τὸ πέρασμα στὴν «καινὴ κτίση» ἀπαιτεῖ τὴν ἀδιάκοπη μετάνοια, δάκρυα νὰ σκάψουν στὴν ἔρημο μιὰ δεύτερη κολυμβήθρα, πιὸ λαμπρὴ ἀπὸ τὴν πρώτη.

«Μείζων τοῦ βαπτίσματος
μετὰ τὸ βάπτισμα
ἡ τῶν δακρύων πηγὴ καθέστηκε»[42].

Ὁ ἀγώνας εἶναι σκληρὸς κι' οἱ εἰκόνες του ἀποκαλυπτικές.

«Εἶδον ἐγὼ παρά τισι
πένθους ὅρον ἀκρότατον·
αἷμα γὰρ αὐτοὺς αἰσθητῶς
ἀπὸ τῆς κατωδύνου καρδίας
καὶ πεπληγμένης
ἐθεασάμην
προχέοντας ἐκ τοῦ στόματος»[43].

Ἡ αἴγλη τοῦ μαρτυρίου εἶναι ἡ δόξα τοῦ «ἐσταυρωμένου» μοναχοῦ.

Ὁ Χριστὸς στὸ Σταυρὸ κατέλυσε τὸ κράτος τοῦ θανάτου κι ὁ μιμητής Του μοναχὸς

«νικήσας τὰ πάθη
τιτρώσκει δαίμονας»[44].

---

40. Ν. Ματσούκα, Γένεσις καὶ οὐσία τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 70.

41. ΣΤ' κ' 61.

42. Ζ' η' 63.

43. Ζ' ς' 69.

44. ΚΣΤ' Κε' 140.

῞Οπως ἔχει πολὺ σωστὰ παρατηρηθῆ «ὁ μοναχισμὸς πραγματώνει ἔργον μεγαλυτέρας προσφορᾶς εἰς τὴν πάλη τοῦ δαιμονικοῦ στοιχείου»[45].

Ἡ «πάλη» αὐτὴ δὲν εἶναι ἕνας ἀπελπισμένος ἀγώνας, γιατὶ εἶναι σφιχτοδεμένη μὲ τὴ χαρὰ τοῦ ἐν Χριστῷ ζῆν· τὸ μυστήριο τῆς «χαρμολύπης»[46] εἶναι δῶρο τοῦ Κυρίου στοὺς ἀθλητὲς τῆς «οὐρανομιμήτου» ζωῆς.

«Ἐγὼ καὶ αὐτὴν τὴν τῆς κατανύξεως
ποιότητα ἐννοῶν,
ἐξίσταμαι·
πῶς πένθος, καὶ λύπη γενομένη,
τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην ἔνδοθεν
ὥσπερ μέλι κηρίῳ
συμπεπλεγμένην κέκτηται·
Τί οὖν ἐκ τούτου μανθάνομεν;
ὅτι κυρίως
Κυρίου δῶρον
ἡ τοιαύτη κατάνυξις ὡμολόγηται»[47].

Μὲ τὸ δῶρο τοῦ Κυρίου ὁ μοναχὸς ἔχει γιορτινὸ πένθος:

«῞Οστις ἐν πένθει διηνεκεῖ
κατὰ Θεὸν πορεύεται,
οὗτος καθ' ἡμέραν
ἑορτάζων οὐ παύεται»[48].

Ἡ ὀργανικὴ ἀλληλοεξάρτηση πένθους καὶ χαρᾶς ἐκφράζει τὸν ἀξεχώριστο δεσμὸ Σταυροῦ καὶ Ἀναστάσεως:

«Τὸν Σταυρόν σου, Χριστέ, Προσκυνοῦμεν
καὶ τὴν ἁγίαν σου Ἀνάστασιν ὑμνοῦμεν καὶ
δοξάζομεν». (ἐφύμνιο Μ. Ἑβδομ.).

Στὴν Ὀρθοδοξία «ὁ Σταυρὸς κι ἡ Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ ἀποτελοῦν — γράφει ὁ Ἀγουρίδης — δυὸ ὄψεις μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πραγματικότητος»[49]. Ἔτσι λύπη καὶ χαρὰ στὸ μοναρχισμό, ἡ «χαρμολύ-

---

45. Ν. Ματσούκα, Ἐκκλησιολογία ἐξ ἐπόψεως τοῦ τριαδικοῦ δόγματος, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 200 (ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν ΕΕΘΣ τοῦ ΑΠΘ τ. ΙΖ').

46. Ζ' ια' 63. 47. Ζ' ν' 67. 48. Ζ' λη' 65-66.

49. Σ. Ἀγουρίδη, Ἀπ' τὴ φάτνη ὡς τὸ μνημεῖο τὸ κενό, Ἀθῆναι 1973, σ. 114. Βλ. ἐπίσης καὶ Γ. Φλωρόφσκυ, ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ, στὸν τόμο «θέματα Ὀρθοδόξου Θεολογίας», Ἀθῆναι 1973, σ. 63-90 (μετφρ. Στ. Χατζησταματίου).

τη», εἶναι πτυχὲς τοῦ ἰδίου βιώματος, τῆς μιμήσεως τοῦ σταυρικοῦ θανάτου καὶ τῆς μακαρίας θέας τοῦ πασχαλίου φωτός.

Κι ὅπως τὸ Πάσχα εἶναι γιορτὴ τῆς ἀγάπης, τὸ «τέλος» τῆς μοναχικῆς μελέτης θανάτου εἶναι ἡ ἀγάπη.

«Δάκρυα ἐξόδου
ἀπέτεκεν φόβον·
φόβου δὲ τεκόντος ἀφοβίαν,
ἐπεφάνη χαρά·
Χαρᾶς δὲ ἀκαταλήκτου ληξάσης
τῆς ὁσίας ἀγάπης
ἀνέτειλε τὸ ἄνθος»[50].

Τὸ αἴσιο τέλος τῆς μοναχικῆς «χαρμολύπης» φυτρώνει ἀπὸ τὰ δάκρυα τῆς μνήμης τοῦ θανάτου «ὅτι κραταιὰ ὡς θάνατος ἀγάπη καὶ σκληρὸς ὡς ᾅδης ζῆλος· περίπτερα αὐτῆς περίπτερα πυρός, φλόγες αὐτῆς· ὕδωρ πολὺ οὐ δυνήσεται σβέσαι τὴν ἀγάπην, καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλύσουσιν αὐτήν». (Ἆσμα Ἀσμάτων Η', 6 - 7).

4) Σὲ μιὰ στάση τοῦ πνεύματος ἔναντι τοῦ θανάτου συναντῶνται πανανθρώπινες προσδοκίες, γιατὶ τὰ πνευματικὰ ἀρχέτυπα (ὑπερνίκηση τοῦ φόβου, ὑπέρβαση) ἐνυπάρχουν στὴν ἀνθρώπινη φύση.

Οἱ σχέσεις Χριστιανισμοῦ - Πλατωνισμοῦ ἀποτελοῦν ξεχωριστὸ κλάδο· γιὰ νὰ ἐντάξη κανεὶς συστηματικὰ τὴν ψυχοτροπία ἔναντι τοῦ θανάτου τοῦ μοναχοῦ καὶ τοῦ φιλοσόφου, ἀπαιτεῖται σὲ βάθος διείσδυση στὸ εἰδικὸ θέμα· ἐπιστημονικὴ ἔρευνα αὐτοῦ τοῦ εἴδους δὲν εἶναι ἡ παροῦσα ἐργασία.

Μολαταῦτα ἡ ὑπόμνηση δύο σημείων ἴσως φωτίση τὶς πτυχὲς τοῦ προβλήματος:

α) Στὴν παράδοση τοῦ ἀνατολικοῦ μοναχισμοῦ βρίσκουμε τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς ἀσκήσεως ὡς ἀληθινῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ μοναχοῦ ὡς τύπου τοῦ γνησίου φιλοσόφου.

Στὸν «βίο τέταρτο» τοῦ Παχωμίου[51] ἀναφέρεται ὅτι «τὴν μονήρη φιλοσοφίαν καὶ ἀνεπίμεικτον εἴποι τις, Ἀντώνιος εὕρηται ὁ ταύτης καθηγητὴς καὶ διδάσκαλος».

Τὴ συσχέτιση αὐτὴ ἀνέπτυξαν πιὸ συγκεκριμένα οἱ Καππαδόκες[52].

---

50. Ζ' νδ' 68.
51. 1, 30, Β.Ε.Π. 40, σ. 81.
52. Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς τὸν βίον τῆς ὁσίας Μακρίνης PG 46,

ὁ ἅγιος Ἰωάννης[53] ἀκολουθεῖ τὴν παράδοση αὐτὴ γιατὶ φανερὰ σὲ δύο σημεῖα τῆς Κλίμακος χαρακτηρίζεται ὁ μοναχὸς «φιλοσοφία υἱὸς» καὶ ἡ ἄσκηση «τὸ φιλόσοφον καὶ φιλόθεον ἡμῶν».

β) Σὲ ὡρισμένους Πατέρες ὑπάρχει ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ἀναφορὰ στὸν πλατωνικὸ φιλόσοφο καὶ μάλιστα ὅπως περιγράφεται στὸν «Θεαίτητο»[54] ἔργο ποὺ κορυφώνεται ὁ ἀσκητισμὸς τοῦ «Φαίδωνος».

Χαρακτηριστικά, ὁ Εὐσέβιος[55] ὅ,τι λέγει ὁ Πλάτων γιὰ τὸν φυγόκοσμο τρόπο ζωῆς στὸν «Θεαίτητο» μεταθέτει στὴ ζωὴ τῶν μοναχῶν ὑποστηρίζοντας τὴ συγγένεια τῆς ἀσκήσεως καὶ τοῦ πλατωνισμοῦ.

Τὸ φιλόσοφο τοῦ «Θεαιτήτου» θυμίζει ἔντονα ὁ μοναχὸς τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου[56], ἐνῷ στὸ «περὶ παρθενίας» τοῦ Νύσης[57] «ἡ παρθενία — γράφει ὁ Τατάκης[58] — εἶναι ἄλλη ὀνομασία τῆς πλατωνικῆς μελέτης θανάτου».

Ἂν δεχθῆ κανεὶς τὴν ἄποψη ὅτι ὁ ἅγιος Ἰωάννης «εἶχε ὑπόψη του «τὸν Φαίδωνα» — ὅπως δέχεται ὁ Τατάκης[59] — ἡ ἀναφορά του ἐντάσσεται στὴν εἰδικώτερη συσχέτιση τοῦ ἀσκητοῦ καὶ τοῦ πλατωνικοῦ φιλοσόφου. Νομίζουμε ὅτι ἡ ἀναφορὰ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου στὴν κοσμικὴ σοφία ἔχει κι ἕνα μήνυμα γιὰ τὴ σημερινὴ Ὀρθοδοξία.

Ὅταν σὲ κείμενο γιὰ μοναχοὺς στήνει γέφυρες μὲ τὸν κόσμο καὶ τὶς ἀγωνίες του ὁ συγγραφεὺς τῆς Κλίμακος, μᾶς δείχνει τὸ δρόμο τῆς ἀγάπης γιὰ τὴν ὁποιαδήποτε κοσμικὴ φιλοσοφία, ποὺ ἐκφράζει τὶς λαχτάρες καὶ τὰ βάσανα τῶν ἁπανταχοῦ ἀδελφῶν μας, τὸν δρόμο τοῦ Εὐαγγελίου:

«Χαίρειν μετὰ χαιρόντων καὶ κλαίει μετὰ κλαιόντων»[60].

---

965 C «πρὸς τὸν φιλοσοφίας σκοπὸν ἀπεσπάσετο»· Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος Δ', 13, PG 35, 1245 B «Δύο ταῦτα δυσκράτητα, Θεὸς καὶ ἄγγελος· καὶ τὸ τρίτον φιλόσοφος, ἄϋλος ἐν ὕλῃ, ἐν σώματι ἀπερίγραπτος, ἐπὶ γῆς οὐράνιος, ἐν πάθεσιν ἀπαθής». Γιὰ τὸν ὅρο «φιλοσοφία μοναχικὴ» στὴ βυζαντινὴ γραμματεία βλ. σχ. Du Cange, Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis, Graz 1958, Akademische Druck., σ. 1678.

53. Δ' οδ' 43 καὶ ΚΕ' δ. 122.

54. 172 C-177C.

55. Προπαρασκευὴ Εὐαγγελικὴ 29, PG 21, 1000 - 1006.

56. Βλ. σημ. 52.

57. PG 46, 317 - 415.

58. Ἡ συμβολὴ τῆς Καππαδοκίας στὴ Χριστιανικὴ σκέψη, Ἀθήνα 1960, σ. 263.

59. Βλ. σημ. 6.

60. Πρὸς Ρωμαίους ΙΓ', 15.

Β. Ἐγγλεζάκη
Cand. Theol., M. A., Ph. D. (Cantab.)

ΕΞ ΑΦΟΡΜΗΣ ΤΡΙΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΝ ΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΤΗΣ ΒΙΒΛΟΥ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΕΙ ΣΕΛΙΔΑΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Αἱ εἰς τὴν ἑλληνικὴν μεταφράσεις ἔργων Ρώσων Ὀρθοδόξων θεολόγων ἔχουν τελευταίως ἐμπλουτισθῆ διὰ τριῶν νέων σημαντικῶν ἐκδόσεων. Ὁ Καθηγητὴς κ. Σ. Ἀγουρίδης ἐξέδωσε τὸ 1973 κατὰ μετάφρασιν ἐκ τῆς ἀγγλικῆς ὑπὸ διαφόρων συνεργατῶν του καὶ ἐκ μέρους τοῦ Ἱδρύματος «Ἄρτος Ζωῆς» μίαν συλλογὴν δώδεκα μελετῶν τοῦ Γεωργίου Φλωρόφσκυ ὑπὸ τὸν τίτλον Θέματα Ὀρθοδόξου Θεολογίας. Τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ οἶκος Β. Ρηγοπούλου ἐξέδωσε κατὰ μετάφρασιν ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Μ. Καλαμαρᾶ τὸ βιβλίον τοῦ Βλαδιμήρου Λόσσκυ Ἡ Θέα τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ 1974 ἐκυκλοφόρησε συλλογὴν ἐκ δώδεκα ἐπίσης μελετῶν τοῦ Λόσσκυ ὑπὸ τὸν τίτλον Κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ, κατὰ μετάφρασιν ἐκ τῆς γαλλικῆς ἐπίσης ὑπὸ τοῦ κ. Μ. Μιχαηλίδη ἐκ Λάρνακος Κύπρου.

Ὁ Βλαδίμηρος Λόσσκυ, (1903 - 1958 — τὸ ὄνομα εἰς τὴν ρωσικὴν γράφεται μὲ δύο σ καὶ κακῶς ὁ οἶκος Ρηγοπούλου τὸ ἤλλαξεν εἰς Λόσκι), υἱὸς τοῦ Νικολάου Ὀνούφριεβιτς Λόσσκυ (1870 - 1965), ἑνὸς τῶν μεγαλυτέρων φιλοσόφων τῆς ρωσικῆς θρησκευτικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ 20οῦ αἰ., ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως εἷς τῶν πλέον ἐξεχόντων θεολόγων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῶν ἐποχῆς μας. Τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν ηὐτύχησε νὰ ἔχῃ πρὸ πολλοῦ μετάφρασιν τοῦ βιβλίου του ἐπὶ τῆς Μυστικῆς Θεολογίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (Παρίσιοι, 1944), τῆς πρώτης ἐκείνης «νεοπατερικῆς συνθέσεως», τὴν ὁποίαν ὁ συγγραφεὺς ἐν ὑποδειγματικῇ ταπεινοφροσύνῃ ὠνόμασε Δοκίμιον. Τὸ 1962, τέσσερα ἔτη μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ συγγραφέως, ἐξεδόθη ἐν Παρισίοις ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Μάγιενδωρφ ἡ Θέα τοῦ Θεοῦ, σειρὰ διαλέξεων δοθεισῶν ὑπὸ τοῦ Λόσσκυ παλαιότερον ἐν Σορβώννῃ. Τὸ δὲ 1967 ὁ Ὀλιβιὲ Κλεμάν, μαθητὴς τοῦ Λόσσκυ, ἐξέδωσεν εἰς Παρισίους ἐπίσης τὸ Κατ' εἰκόνα καὶ καθ'

ὁ μ ο ί ω σ ι ν, συλλογὴν περιλαμβάνουσαν ἐργασίαν τοῦ Λόσσκυ ἀπὸ τοῦ 1945 ἕως τοῦ 1958. Ὁ αὐτὸς τὸ 1960 εἶχεν ἐκδόσει τὸ magnum opus τοῦ Λόσσκυ, Théologie negative et connaissance de Dieu chez Maître Eckhart.

Τὸ σπουδαιότερον τῶν τριῶν ἔργων τοῦ Λόσσκυ ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς θεολογίας εἶναι ἀναμφισβητήτως τὸ τρίτον καὶ δὴ ἐκεῖναι αἱ ἐργασίαι αἱ ὁποῖαι ἀνήκουν εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ συγγραφέως. Εὑρισκόμεθα τώρα πλέον πρὸ ἑνὸς ἐν πολλοῖς νέου Λόσσκυ. Ἡ ἱστορικὴ προσέγγισις ἀρχίζει νὰ εἰσχωρῇ ἐντονώτερον καὶ νὰ συντίθεται δυναμικώτερον μὲ τὴν μεταφυσικὴν καὶ ὀντολογικὴν σκέψιν τοῦ Δ ο κ ι μ ί ο υ, ἀφῃρημέναι γενικεύσεις καὶ εὔκολοι σχηματοποιήσεις τείνουν νὰ ἐγκαταλειφθοῦν, εἶναι φανερὰ ἡ προσπάθεια νὰ ἐξετασθοῦν θεολογικαὶ λέξεις καὶ κατηγορίαι ἐν χρόνῳ, ἡ περὶ δύο Οἰκονομιῶν ἀτυχὴς φρασεολογία σχεδὸν παραμερίζεται κ.ο.κ. Πρὸς μίαν πλήρη εἰκόνα τῆς δευτέρας αὐτῆς περιόδου τῆς σκέψεως τοῦ Βλ. Λόσσκυ ὁ θεολόγος ἀναγνώστης θὰ πρέπῃ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν, πλὴν τοῦ ἑτέρου τῶν βιβλίων του, La vision de Dieu, κυρίως τὴν μελέτην τοῦ Ὀλ. Κλεμὰν «Βλαδίμηρος Λόσσκυ. Εἷς θεολόγος τοῦ Προσώπου καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»[1], ὅπου δίδεται πλῆθος ἀποσπασμάτων ἐκ τῶν τελευταίων διαλέξεων τοῦ Διδασκάλου.

Ἡ θεολογία τοῦ Λόσσκυ εἶναι εἷς τῶν καλυτέρων καρπῶν τῆς γονίμου συναντήσεως τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τῆς Δύσεως. Ὁ ἐξ Ἀνατολῶν ἀναγνώστης πρέπει νὰ ἔχῃ τοῦτο πάντοτε κατὰ νοῦν: ὁ Λόσσκυ γράφει ἐν τῇ Δύσει καὶ ἐν πολλοῖς διὰ τὴν Δύσιν. Πρόκειται περὶ ο ἰ κ ο υ μ ε ν ι κ ῆ ς θεολογίας, καὶ δὴ τοῦ τύπου τοῦ «ριζικῶν διαισθήσεων» (intuitions radicales, ἔκφρασις τοῦ Mgr Gustave Thils). Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ διδασκάλου τῆς νεότητός του Λέοντος Καρσάβιν ὁ Βλ. Λόσσκυ ζητεῖ ν' ἀνακαλύψῃ τὴν βαθυτέραν ρίζαν ἢ τὴν κεφαλαιώδη ἀρχὴν τῆς Δυτικῆς θεολογίας, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ὡς «ἰδιαιτέραν», τ.ἔ. αἱρετικήν. Ἀνακαινίζων τὰς ὑπερβολικὰς δομὰς τῆς σκέψεως τοῦ Καρσάβιν κατὰ τρόπον προσεκτικώτερον καὶ θεολογικώτερον, μὴ παύων ὅμως νὰ τοποθετῇ Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν ἐν διηνεκεῖ ἀντιθέσει, ἀνευρίσκει (μετὰ τοῦ Καρσάβιν, πάντοτε[2]) τὴν ζητουμένην ρίζαν ἐν τῷ

1. Ἀγγελιαφόρος τῆς Ἐξαρχίας τοῦ Ρώσου Πατριάρχου ἐν Δυτικῇ Εὐρώπῃ, XXX-XXXI (1959), Παρίσιοι, 137-206.

2. Πρβλ. κυρίως, «Τὰ μαθήματα τῆς ἀπηρνημένης πίστεως», Ε ὐ ρ α ζ ί ϊ σ κ υ Β ρ ε μ ε ν ν ί κ, IV (1925), Βερολῖνον, 82-154 (Ρωσιστί).

Filioque, ὡς τὸ πρῶτον ψεῦδος. Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς θὰ διετήρει ἀσφαλῶς ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν μέθοδον καὶ τὰ ἀποτελέσματα, ἐν τῷ προσώπῳ ὅμως ἀναστήματος οὐχὶ μικροτέρου τοῦ Γ. Φλωρόβσκυ ἀπεφάνθη ὅτι τὸ ἰσχυρὸν σημεῖον τοῦ Λόσσκυ παραμένει ἄτρωτον: δόγμα καὶ πνευματικότης εἶναι ἀδιαρρήκτως συνδεδεμένα.

Ἡ περὶ προσώπου θεολογία τοῦ Λόσσκυ δὲν θὰ ἠδύνατο βεβαίως νὰ μείνῃ ἀνεπηρέαστος ἐκ τῆς μεθόδου τῶν «ριζικῶν διαισθήσεων». Μετὰ τὴν κριτικήν, ἀφ' ἑτέρου, τοῦ Φλωρόβσκυ, ὁ Λόσσκυ παύει ἀντιθέτων τὸ «στατικὸν» ἔργον τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸ «δυναμικὸν» ἔργον τοῦ Πνεύματος (θεωρία τῶν δύο Οἰκονομιῶν), χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἐγκολποῦται πλήρως τὸν Χριστοκεντρισμὸν τοῦ Φλωρόβσκυ — ἐξ ἄκρας ἴσως ἀντιδράσεως πρὸς ἕνα ἰδιότυπον Δυτικὸν χριστομονισμόν. Ἡ προσφορά του πάντως εἰς τὴν Ὀρθόδοξον ἀνθρωπολογίαν παραμένει μοναδική: μεταξὺ καὶ πέραν ἀτομισμοῦ καὶ ὁλοκληρωτισμοῦ προσεδιώρισε δημιουργικῶς τὴν θεανθρωπολογίαν τῆς ὑποστάσεως, ὑπερβαίνων τὰς ἀντιθέσεις οὐσίας καὶ ὑπάρξεως, ἀνακαινίζων τὴν θεολογίαν τῆς θείας εἰκόνος καὶ τονίζων τὰς «ἀνθρωπολογικὰς συνεπείας τοῦ δόγματος περὶ Ἐκκλησίας».

Ὡς πάντες οἱ μεγάλοι, ὁ Βλ. Λόσσκυ οὐδόλως εὐθύνεται διὰ τὴν μηχανοποίησιν καὶ ἀδιάκριτον σκλήρυνσιν τῆς σκέψεώς του ὑπὸ μερικῶν μαθητῶν ἢ ἐπικριτῶν του ἐν Γαλλίᾳ ἢ καὶ ἐσχάτως ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ἀπομόνωσις εἶναι ἐξ ὁρισμοῦ τὸ ἀντίθετον τῆς καθολικότητος. Ὁ Βλ. Λόσσκυ, ἓν τῶν πλέον εὐσεβῶν καὶ γνησίως μεγάλων τέκνων τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, δὲν δύναται νὰ ἀναγινώσκηται κατ' ἐκλογὴν ἢ μόνος. Ἤδη εἰσῆλθε — καὶ ὀφείλει νὰ εἰσέλθῃ διὰ πάντας — εἰς τὸ χρυσοῦν ρεῦμα τῆς Παραδόσεως. Ἐκεῖ, συναντώμενος μετὰ τῶν ἑτέρων μεγάλων Ὀρθοδόξων θεολόγων τοῦ 20οῦ αἰ., θὰ ἀποβάλῃ πᾶσαν τυχὸν αἰχμήν, θὰ ἐμπλουτισθῇ δ' ἔτι περισσότερον ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῆς Ἐκκλησίας πλούτου. Αἱ προσευχαί του ἐν τῷ οὐρανῷ τώρα δὲν δύνανται παρὰ νὰ μᾶς ἀναγκάσουν νὰ τὸν φέρωμεν εἰς στενωτέραν ἕνωσιν μεθ' ἑνὸς Νικολάου Ἀφανάσιεφ, ἑνὸς Ἰουστίνου Πόποβιτς, ἑνὸς Δημητρίου Στανιλουάε, ἑνὸς τέλος Γεωργίου Φλωρόβσκυ. Ὁ Βλαδίμηρος Νικολάγιεβιτς Λόσσκυ εἶπε οὐχὶ τὸν τελευταῖον λόγον, ἀλλ' ἕνα τῶν πρώτων.

Ὁ Γεώργιος Βασίλιεβιτς Φλωρόβσκυ (1893 -   ), εἷς τῶν πατριαρχῶν τῆς Ὀρθοδόξου θεολογίας τοῦ 20οῦ αἰ., εἶναι ἀναμφιβόλως ὁ μέγιστος Ὀρθόδοξος θεολόγος ἐν τῇ Δύσει καὶ πέραν τούτου, μία τῶν μεγάλων χριστιανικῶν μορφῶν τοῦ αἰῶνος τούτου. Τὰ 80 ἔτη του

ἑωρτάσθησαν διὰ πέντε λαμπρῶν τιμητικῶν τόμων ἐξ Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς. Ἐν τῷ τόμῳ The Heritage of the Early Church (ἀφιέρωμα εἰς τὸν Φλωρόβσκυ ὑπὸ τοῦ Ποντιφηκικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀνατολικῶν Σπουδῶν ἐν Ρώμῃ) ὁ μέγας Λουθηρανὸς θεολόγος Jaroslav Pelikan ἀναλύει ἐν ἀρχῇ τὰς «Ὁδοὺς τοῦ Ρώσου θεολόγου», ἐν τέλει δὲ δίδεται πλήρης βιβλιογραφία τοῦ Φλωρόβσκυ. Τὰ μέχρι τοῦ 1969 ἔργα του ἀνέρχονται εἰς 250 περίπου, ἐκτὸς τῶν κριτικῶν βιβλιογραφιῶν.

Δύο τινὰ διακρίνουν τὸν Φλωρόβσκυ ἀπὸ τὸν Λόσσκυ. Τὸ παρελθόν του ὡς ἱστορικοῦ καὶ θετικοῦ ἐπιστήμονος καὶ ἡ ἱερατική του ἰδιότης. Ἡ ἀμερικανικὴ σταδιοδρομία τοῦ π. Γεωργίου περιεγράφη τὸ 1965 ὑπὸ τοῦ ἐν Χάρβαρδ ἱστορικοῦ G. H. Williams εἰς ἑκατὸν σελίδας τοῦ Greek Orthodox Review τοῦ ἔτους ἐκείνου: «Georges Vasilievich Florovsky: His American Career (1948 - 1965)». Ὅ,τι ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐδῶ εἶναι ἡ περίοδος τῶν προθεολογικῶν του σπουδῶν. Εἰς Ὀδησσὸν ὁ Φλωρόβσκυ, υἱὸς τοῦ ἱερέως Βασιλείου Ἀντώνιεβιτς, παλαιοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς Ὀδησσοῦ καὶ προϊσταμένου τῆς Μητροπόλεως, εἶχε λαμπρὰς φιλοσοφικὰς καὶ ἱστορικὰς σπουδάς, διεκρίθη δὲ ἰδιαιτέρως καὶ εἰς τὴν φιλολογίαν, ψυχολογίαν καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ 1913 ἔλαβε τὸ ἀργυροῦν μετάλλιον φιλολογίας διὰ τὴν ἐργασίαν του Ὁ μῦθος τοῦ Ἀμφιτρύωνος εἰς τὸ ἀρχαῖον καὶ νεώτερον δρᾶμα· τὸ 1916 ἔλαβε χρυσοῦν μετάλλιον εἰς τὴν Λογικὴν διὰ τὴν μελέτην του Κριτικὴ ἐξέτασις τῶν ἐπὶ τῶν λογικῶν συμπερασμάτων συγχρόνων διδασκαλιῶν, τὸ δὲ 1917 τὰ ἀποτελέσματα τῶν ὑπὸ τὸν καθ. Βάβκιν ἐργαστηριακῶν μελετῶν του ἐπὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀντανακλαστικῆς ἐκκρίσεως τοῦ σιέλου παρουσιάσθησαν, ἕνεκα τῆς σπουδαιότητός των, ἐνώπιον τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Παύλωφ. Κατὰ τὸ 1918/9 ὁ Φλωρόβσκυ ὑπηρέτησε τὴν ἕδραν τῆς φιλοσοφίας καὶ ψυχολογίας καὶ ἔδωσε σειρὰν μαθημάτων ἐπὶ τῆς λογικῆς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ 1920 κατέφυγε πρόσφυξ εἰς Πράγαν, ὅπου τὸ 1923, ὑπεστήριξε τὴν μαγιστερικὴν διατριβήν του, ὑπὸ τὸν τίτλον Ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας τοῦ Γέρτσεν. Εἷς τῶν κριτῶν ἦτο ὁ πατὴρ τοῦ Βλαδιμήρου Λόσσκυ, Νικόλαος.

Κατὰ τὰ ἑπόμενα ἔτη ἐδίδαξεν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου ἐν τῇ Ρωσικῇ Νομικῇ Σχολῇ τῆς Πράγας, τὴν αὐτὴν δὲ ἐποχὴν ἔδωσε διαλέξεις ἐπὶ τοῦ Βλαδιμήρου Σολοβιὼφ καὶ ἤρχισεν ἀσχο-

λούμενος μὲ τὴν θεολογίαν. Τὸ 1926 ἐκλήθη ὡς καθηγητὴς τῆς Πατρολογίας εἰς τὸν νεοΐδρυτον Ἅγιον Σέργιον Παρισίων καὶ ἤρχισε τὴν θεολογικήν του σταδιοδρομίαν, χωρὶς ποτὲ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ φιλοσοφικά, φιλολογικὰ καὶ ἱστορικὰ ἐνδιαφέροντά του. Ἔξω τῶν θεολογικῶν κύκλων ὁ Δρ. Φλωρόβσκυ εἶναι γνωστὸς ὡς εἷς τῶν διαπρεπῶν σλαβολόγων καὶ ἱστορικῶν. Ἡ ἑτέρα αὐτὴ ὄψις τοῦ π. Γεωργίου εἶναι νομίζω ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ μίαν ὀρθὴν ἀξιολόγησίν του, αὐτὸς δὲ εἶναι ἐξ ἄλλου καὶ ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον καὶ ἀναφέρομαι εἰς αὐτήν. Ὁ Γεώργιος Φλωρόβσκυ εἶναι ὁ Ὀρθόδοξος θεολόγος μὲ τὴν πλέον λεπτὴν ἱστορικὴν αἴσθησιν καὶ φιλοσοφικὴν κατάρτισιν. Καὶ ἐδῶ ἔγκειται ἡ σημασία του διὰ τὴν Ὀρθόδοξον θεολογίαν ἐν γένει, πέραν τῆς πατρολογίας ἢ τῆς δογματικῆς: εἰς τὴν κλῆσιν του πρὸς μίαν ἱ σ τ ο ρ ι κ ὴ ν α ἴ σ θ η σ ι ν. Ὄχι ἁπλῶς προσέγγισιν ἢ γνῶσιν ἢ κρίσιν: αἴσθησιν, ἱστορικήν, ὄχι ἱστοριστικήν. Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας τῆς Ἱστοριογραφίας ὁ Φλωρόβσκυ ἔχων τὰς ρίζας καὶ τὰ θεμέλιά του εἰς τοὺς παλαιοτέρους του Ρώσους φιλοσόφους τῆς ἱστορίας καὶ στοχαστάς, ὅσον ἀφορᾶ τὴν Δύσιν εὑρίσκεται εἰς τὸ ρεῦμα καὶ τὴν «γραμμὴν» τῶν Benedetto Croce, Robin Collingwood (τῆς λεγομένης δηλαδὴ σχολῆς τῶν Νεοϊδεοκρατῶν ἢ Νεοεγελιανῶν), Raymond Aron καὶ Henry - Irenée Marrou [3].

Ἐν ὄψει τοῦ ἀκρίτου ἱστορισμοῦ ἐνίων κριτικῶν τῆς Βίβλου (σχῆμα ὀξύμωρον, διότι ἐξ ὁρισμοῦ ὑπὲρ - κριτικὴ κ ρ ί σ ι ς ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ), τῆς ἀνιστορικότητος ἄλλων, τῆς ἀντι - ἱστορικότητος τρίτων ἢ τῆς ψευδο - ἱστορίας τύπου «αὐτονοήτων πεδίων» τοῦ Toynbee, ὁ Γ. Φλωρόβσκυ καλεῖ τὸν Ὀρθόδοξον θεολόγον καὶ ἱστορικὸν εἰς μίαν χριστιανικὴν θεώρησιν τῆς ἱστορίας ὡς «μυστηρίου σωτηρίας καὶ τραγῳδίας ἁμαρτίας», καὶ ἔρευναν αὐτῆς ὡς «χώρας τῆς προσωπικῆς ἐνεργητικότητος καὶ οὕτω τῆς δημιουργικότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας»: χῶρον οὐχὶ ἐ ξ ε λ ί ξ ε ω ς (τ.ἔ. ὀργανικῆς διαδικασίας), ἀλλ' ἐ π ι γ ε ν έ σ ε ω ς [4]. Ὁ π. Γεώργιος εἶναι ἡ τελευταία κορυφὴ τῆς με-

3. Ὁ ἀναγνώστης θὰ ἐννοήσῃ ἀμέσως ὅτι λέγων «ρεῦμα» καὶ «γραμμὴν» δὲν ἐννοῶ βεβαίως κοινὴν σχολήν, ἀλλ' ἰδιαίτερον τύπον ἑρμηνείας καὶ προσεγγίσεως — μὲ τόσον διαφορετικὰ ἀποτελέσματα ὅσον ἐκεῖνα τοῦ C r o c e μὲ ἐκεῖνα τοῦ M a r r o u.

4. Τὴν σπουδαιοτάτην αὐτὴν βιολογικὴν ἔννοιαν πρῶτος ὁ Φλωρόβσκυ ἐχρησιμοποίησε πρὸς ἑρμηνείαν τῆς ἱστορίας γενικώτερον καὶ τῆς Heilsgeschichte εἰδικώτερον. Βλ. «Evolution und Epigenesis: Zur Problematik der Geschichte», Der russische Gedanke, I (1930), Bonn, 240 - 252, καὶ πλέον προσφάτως, «The

γάλης «Ἱστορικῆς Σχολῆς» τῆς Ρωσικῆς θεολογίας, ἀμέσως μετὰ τὸν Γεώργιον Φεδότωφ. Πρὸς τοὺς δεξιὰ «προσγειωμένους» καὶ τοὺς ἀριστερὰ «μεταρσιωμένους» τὸ μήνυμα τῶν μεγάλων Ρώσων θεολόγων ἱστορικῶν ἀπὸ τοῦ Μόσχας Φιλαρέτου καὶ ἐντεῦθεν εἶναι: διάκρισις πνευμάτων.

Ὁ Λόσσκυ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσε ζητῶν αὐτήν. Ὁ πρόωρος ὅμως θάνατός του δὲν τοῦ ἐπέτρεψε ταπεινῶς φρονῶ — ἴσως καὶ νὰ λανθάνωμαι, — νὰ τὴν καλλιεργήσῃ εἰς τελειότητα. Πολλοὶ τῶν ἐλασσόνων μαθητῶν καὶ θαυμαστῶν του (ὡς καὶ μέγα μέρος τῶν ἐπικριτῶν του) πειράζονται ἕως σήμερον ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν αὐτήν. Λησμονοῦντες συχνάκις τὴν ἱστορίαν καὶ παρακάμπτοντες τὸ ἐπίμοχθον ἔργον τοῦ ἱστορικοῦ, εὑρίσκουν καταφύγιον εἰς μίαν ἄκριτον καὶ πλαδαρὰν φιλοσοφίαν ἀπειλοῦσαν νὰ κατακλύσῃ τὴν Ἐκκλησίαν μὲ μίαν ἰδιότυπον νέαν Γνῶσιν. Ὁσάκις ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ Ἀποκάλυψις παρεμερίσθη, ὁσάκις ἐλησμονήθη ἡ ἔννοια τοῦ χρόνου ἐν ἀνυπομόνῳ ἐνοράσει πλατωνικῆς τινος αἰωνιότητος, ὁσάκις ἡ παράδοσις τῶν Πατέρων [5] ἐμηχανοποιήθη ἀναχθεῖσα εἰς σύστημα καὶ ἀφαιρεθεῖσα ἐκ τῆς συγκεκριμένης καταστάσεως ἐν τῇ ὁποίᾳ ἕκαστον γεγονὸς συνέβη, ἕκαστος λόγος ἐδόθη καὶ ἑκάστη πρᾶξις ἐγένετο, τὸ ἀποτέλεσμα ἦτο καὶ εἶναι πάντοτε τὸ αὐτό: ἢ ἀγράμματος φανατισμὸς ἢ διανοούμενος γνωστικισμός. Καὶ τὰ δύο κακὰ ἐπερχόμενα ἐξ ἐλλείψεως ἀσκητικῆς νήψεως καὶ μεγάλως βλάπτοντα τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ [6].

Predicament of the Christian Historian» ἐν W. Leibrecht (ἐκδ.), Religion and Culture. Essays in Honor of Paul Tillich, Νέα Ὑόρκη, 1959, 140 - 166.

5. Εἰς τὴν σ. 157 τῆς ἑλλ. μεταφράσεως τοῦ βιβλίου τοῦ Λόσσκυ «Κατ' εἰκόνα...» ὑπάρχει ἀνυπόγραφός τις σημείωσις ἡ ὁποία, ὡς μανθάνομεν, δὲν ἀνήκει εἰς τὸν μεταφραστὴν κ. Μιχαηλίδην, ἀλλ' εἰς τὸν Ἀρχιμ. Καλαμαρᾶν (!), καὶ ἡ ὁποία ἐπὶ λέξει λέγει ὅτι: «Ὁ Λόσσκυ ἐσφαλμένως κάμνει διάκρισιν μεταξὺ Παραδόσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ διδασκαλίας τῶν θεηγόρων Πατέρων... ἡ παράδοσις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡ παράδοσις τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ διδασκαλία τῶν Πατέρων ταυτίζονται». Ἀνεξαρτήτως τῆς διατυπώσεως τοῦ Λόσσκυ, ὁ ὑπομνηματιστὴς συγχέει τὰ περὶ Παραδόσεως. Εἶναι ἐκ τῶν βασικῶν στοιχείων τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ Φλωρόβσκυ ὅτι κρατοῦμεν «τῶν Ἀποστόλων τὸ κήρυγμα καὶ τῶν Πατέρων τὰ δόγματα», κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Τυπικοῦ τῆς Ὀρθοδοξίας. Τὰ δύο διακρίνονται ἀδιαιρέτως, χωρὶς νὰ συγχέωνται καὶ «ταυτίζωνται». Τοιοῦτόν τι θὰ ἐσήμαινε ταύτισιν βιβλικῆς Ἀποκαλύψεως καὶ πατερικῆς Ἑρμηνείας, ἀποστολικοῦ κηρύγματος καὶ πατερικῆς μαρτυρίας καί, ad absurdum, ἀπορρόφησιν τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

6. Ἀφίνομεν κατὰ μέρος τὸ πνεῦμα «ἀντικβαρισμοῦ» ὡρισμένης ἐρεύνης

Τὸ ἕτερον ὅπερ διακρίνει τὸν Φλωρόβσκυ ἀπὸ τὸν Λόσσκυ εἶναι τὸ ἱερατικόν του χάρισμα. Ὁ Φλωρόβσκυ εἶναι ἱερεύς, ἡ θεολογία του εἶναι θεολογία ἱερέως, ἡ στάσις του εἶναι ποιμαντική. Ἐὰν εἰς τὸν Βλ. Λόσσκυ ἐκθεολογοῦνται οἱ φιλοσοφικοὶ στοχασμοὶ τῶν πατέρων του, εἰς τὸν Γ. Φλωρόβσκυ ἐκθεολογοῦνται αἱ ἱερατικαὶ μέριμναι τῶν γενεῶν τῶν προγόνων του ἱερέων. Ἡ θεολογία του εἶναι διδασκαλία πρεσβυτέρου τῆς Ἐκκλησίας, λογικὸν (ἔλλογον καὶ λεκτικὸν) ἀπαύγασμα τῆς οἰκοδομῆς τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Τραπέζῃ τῆς Εὐχαριστίας. Ὅταν ὁ Φλωρόβσκυ γράφει περὶ τῆς Ἐκκλησίας ὡς μυστηρίου τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ ἱερουργεῖ. Καὶ νὰ ἱερουργήσῃ μόνον ὁ ἱερεὺς ἠμπορεῖ...

Τὸ παρὸν δὲν εἶναι βιβλιοκρισία καὶ τὰ ὑπ' ὄψει τρία βιβλία δὲν θὰ παρουσιασθοῦν καὶ κριθοῦν λεπτομερῶς. Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τὴν συλλογὴν ἄρθρων τοῦ Λόσσκυ ὁ χαράσσων τὰς γραμμὰς αὐτὰς θὰ ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ τὴν λύπην του διότι οὔτε εἰς τὴν ἀρχικὴν γαλλικὴν ἔκδοσιν οὔτε εἰς τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν σημειοῦται ὁ χρόνος τῆς πρώτης δημοσιεύσεως ἑκάστης ἰδιαιτέρας μελέτης. Ὁ ἀναγνώστης δὲν δύναται οὕτω νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἐξέλιξιν τῆς σκέψεως καὶ ἐκφράσεως τοῦ συγγραφέως. Ἐξ ὅσων γνωρίζω ἡ πρώτη μελέτη ἐκυκλοφόρησεν ἄνευ ἡμερομηνίας (1956;), ἡ δευτέρα τὸ 1952 καὶ ἐν συνεχείᾳ, κατὰ σειράν, 1954, 1948, 1953, 1955, 1957/8, 1948, ἡ ἐννάτη ἀγνοῶ πότε, ἡ δεκάτη τὸ 1950(;), ἡ ἑνδεκάτη τὸ 1950 καὶ ἡ τελευταία τὸ 1954. Ἡ ἐννάτη καὶ ἡ δεκάτη συμπίπτουν μὲ τὴν ἑνδεκάτην τοῦ Φλωρόβσκυ ἐν τῇ ἐκδόσει Ἀγουρίδη, ἡ 11η μὲ τὴν 7ην τοῦ Φλωρόβσκυ, ἡ δὲ 10η τοῦ Φλωρόβσκυ εἶναι ἡ κριτική του ἐπὶ ὡρισμένων θέσεων τοῦ Λόσσκυ. Σπανίως ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ὀρθοδόξῳ θεολογίᾳ ἐγένετο τόσον γόνιμος διάλογος ὡς ὁ πρὸ ἡμῶν.

Ἡ ὀγδόη μελέτη τοῦ Φλωρόβσκυ, ἐπὶ τῆς Πατερικῆς ἐσχατολογίας[7], εἶναι ὅλως ἀξιοσημείωτος. Εἰς τὸν π. Γεώργιον ἡ διεθνὴς ἐπιστήμη τῆς Καινῆς Διαθήκης ὀφείλει τὸν ὅρον ἐ γ κ α ι ν ι α σ θ ε ῖ σ α ἐ σ χ α τ ο λ ο γ ί α, τὸν ὁποῖον τὸ πρῶτον ὁ Φλωρόβσκυ ἐχρησιμοποί-

---

τῆς Βίβλου καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ παρελθόντος ὡς ἀπὸ ἀπόψεως μὲν ἐκκλησιαστικῆς οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντος μὲ τὴν ζ ω ὴ ν τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ ἀπόψεως δὲ ἐπιστημονικῆς ἀνήκοντος οὐχὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν, ἀλλ' εἰς τὴν Ἀρχαιολογίαν, ὡς ταύτην γνωρίζομεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ σοφιστοῦ Ἱππίου τοῦ Ἠλείου.

7. Εἰσήγησις εἰς τὸ Δεύτερον Διεθνὲς Συνέδριον Πατριστικῶν Σπουδῶν, Ὀξφόρδη, 1955.

ησε κατὰ τὴν Παρισινὴν περίοδόν του ὡς «eschatologie inaugurée»[8]. Εἰς παλαιοτέρας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐργασίας του ὁ π. Φλωρόβσκυ ὡμίλει περὶ «προληπτικῆς ἐσχατολογίας» (eschatologie anticipée).

Ἡ πρώτη μελέτη, περὶ τῆς ἐννοίας τῆς δημιουργίας εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον, ἀποτελεῖ, νομίζω, σταθμὸν εἰς τὰς Ὀρθοδόξους δογματικὰς μελέτας ὡς καθαρῶς ἐπιδείξασα ὅτι ἡ παλαμικὴ διάκρισις οὐσίας καὶ ἐνεργείας εὑρίσκεται ἤδη εἰς τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον. Ρῶσοι θεολόγοι καὶ ἱστορικοὶ τοῦ δόγματος ἐπρόσεξαν τοῦτο καὶ παλαιότερον[9], πρῶτος ὅμως ὁ Φλωρόβσκυ τὸ διεπραγματεύθη ἰδιαιτέρως καὶ εἰς γλῶσσα δυτικοευρωπαϊκήν. Μετὰ τὸν Φλωρόβσκυ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Βρυξελλῶν Βασίλειος Κριβοσέϊν ἐπέδειξ τὸ αὐτὸ εἰς τὸν Μ. Βασίλειον καὶ τὸν Γρηγόριον Νύσσης, οὐχὶ ὅμως, θὰ ἔλεγα, μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας καὶ μεθοδικότητος. Εἶναι κρῖμα διότι ἡ σπουδαιοτάτη συναφὴς μελέτη τοῦ Φλωρόβσκυ «Κτίσις καὶ κτιστὸν»[10] δὲν περιέχεται εἰς τὴν παροῦσαν συλλογήν. Ἡ μελέτη ἐκείνη παρουσιάσθη τὸ 1929, ἐὰν δὲν λανθάνωμαι, εἰς οἰκουμενικὴν συνάντησιν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μπερντιάγιεφ εἰς τὸ Κλαμάρ, πλησίον τῶν Παρισίων. Εἰς τὰς συναντήσεις ἐκείνας παρίσταντο τόσον μεγάλοι Ρωμαιοκαθολικοὶ οἷοι ὁ Etienne Gilson, ὁ Jacques Maritain, ὁ Henry de Lubac κ.ἄ., ἀπὸ Ὀρθοδόξου δὲ πλευρᾶς ἡ πλειὰς τῶν Ρώσων θεολόγων καὶ φιλοσόφων οἱ ὁποῖοι κατῴκουν τότε εἰς Παρισίους. Ἐκεῖ ὁ Φλωρόβσκυ ἐξέθεσε κατὰ ἔξοχον τρόπον τὴν Ὀρθόδοξον διδασκαλίαν περὶ κτίσεως καὶ κτιστῆς φύσεως, ἀπαντῶν ἐμμέσως εἰς τὴν σοφιολογίαν τοῦ π. Σεργίου Μπουλγκάκωφ.

Εἰς ἑτέραν τῶν συναντήσεων ἐκείνων ἀνέγνωσε τὸ 1930 νομίζω

---

8. Ὁ κ. Ἀ. Κουμάντος μετέφρασε τὸ ἀγγλικὸν «inaugurated eshatology» ὡς «ἐγκαινιασμένη ἐσχατολογία», πού, κατὰ τὸν Σεφέρην, θὰ ἐχαρακτήριζα ὡσὰν «ὑπερβολικὴ βία στὴ γλώσσα μας, ὅπως τουλάχιστο τὴν ξέρω καὶ τὴν αἰσθάνομαι ἐγώ». Διότι «ἐγκαινασμένος» εἰς τὴν δημοτικὴν δὲν νομίζω ὅτι ἔχει τὴν ἰδίαν, ἢ ἔστω περίπου τὴν ἰδίαν, σημασία μὲ τὸ «ἐγκαινιασθεὶς» τῆς καθαρευούσης εἰς τὸν προκείμενον τεχνικὸν ὅρον: πρόκειται μᾶλλον περὶ παρωνύμων.

9. Ὁ π. Παῦλος Φλωρέβσκυ π.χ. καὶ ὁ π. Σέργιος Μπουλγκάκωφ.

10. Τὸ πρῶτον δημοσιευθεῖσα ρωσιστὶ ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Ἰνστιτούτου Ἁγίου Σεργίου Παρισίων Ὀρθόδοξος Σκέψις, I, (1928) 176-212. Ἀγγλικὴ μτφρ.: «The Idea of creation in Christian Philosophy», The Eastern Churches Quarterly, VIII (supl. issue), 1949, 53-77. Πρβλ. «L' idée de la création dans la philosophie chrétienne», Logos, I, (1928), Βουκουρέστιον, 3-30 (Γαλλιστί).

τὴν ἑτέραν ἔξοχον μελέτην του, «Περὶ τοῦ Σταυρικοῦ Θανάτου»[11]. Δυστυχῶς καὶ αὐτὴ ἐλλείπει ἀπὸ τὴν μετὰ χεῖρας συλλογὴν (russica non legitur;), ἀντ' αὐτῆς ὅμως δίδεται ἡ πλέον ἐκλαϊκευτικὴ τετάρτη μελέτη, «Ἐπὶ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ». Ἐκθέτων τὸ 1930 τὴν Ὀρθόδοξον περὶ Λυτρώσεως διδασκαλίαν, ὁ π. Φλωρόβσκυ ἀπήντησεν ἐμμέσως εἰς τὴν μοραλιστικὴν θεωρίαν τοῦ Κιέβου Ἀντωνίου Χραποβίτσκυ περὶ τῆς Λυτρώσεως ὡς τελεσθείσης ἤδη πρὸ τοῦ Γολγοθᾶ ἐν τῇ ἀγωνίᾳ τῆς Γεθσημανῆ. Πλεῖσται ὅσαι ἑρμηνεῖαι τοῦ Σταυροῦ ὑπὸ συγχρόνων καινοδιαθηκολόγων εἶναι μοραλιστικαὶ εἰς τὴν οὐσίαν των παρὰ ὀντολογικαὶ καὶ ὁ Ὀρθόδοξος ἑρμηνευτὴς πολλὰ θὰ ἔχῃ νὰ ἐπανασκεφθῇ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Φλωρόβσκυ.

Ἡ τρίτη μελέτη, «Ἀποκάλυψις καὶ Ἑρμηνεία»[12], ἀνήκει εἰς τὴν σειρὰν τῶν περὶ τὴν Βίβλον ἔργων τοῦ συγγραφέως, ὁ ὁποῖος εἶναι καλὸς καὶ βαθὺς γνώστης τῶν βιβλικῶν προβλημάτων καὶ τῶν νεωτέρων βιβλικῶν μεθόδων. Σημειωτέον ὅτι κακῶς ἐγράφη που τελευταίως ὅτι ὁ π. Φλωρόβσκυ ἀντιτίθεται δῆθεν εἰς τὴν Μορφοϊστορικὴν μέθοδον (Formgeschichte). Ὁ π. Φλωρόβσκυ, ὡς καὶ πάντες ἐξ ἄλλου οἱ συνετοὶ ἐπιστήμονες τῆς Βίβλου[13], ἁπλῶς μᾶς προειδοποιεῖ πολλάκις — ἐμμέσως καὶ ἀμέσως — νὰ μὴ ἐμπιστευώμεθα ὑπὲρ τὸ δέον τὰς τεχνικὰς καὶ μεθόδους μας, αἱ ὁποῖαι ὡς ἀνθρώπιναι βεβαίως καὶ σφάλλονται καὶ συνεχῶς μεταβάλλονται, τελειοποιοῦνται καὶ ἀντικαθίστανται.

Ἡ δωδεκάτη μελέτη, ἐπὶ τῆς μυστηριακῆς διακοινωνίας, ἀποτελεῖ ἔντιμον ὁμολογίαν πίστεως Ὀρθοδόξου ἀπὸ ἕνα τῶν πατέρων τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως καὶ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν. Ὁ Φλωρόβσκυ ἐπίστευσεν ἐξ ἀρχῆς ὅτι ἡ κίνησις τοῦ χριστιανισμοῦ πρὸς ἑνότητα εἶναι ἀδιαμφισβήτητον «σημεῖον τῶν καιρῶν» καὶ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1933 διὰ τῆς μελέτης του «Ἡ προβληματικὴ τῆς χριστιανικῆς συνενώσεως», δημοσιευθείσης ρωσιστὶ εἰς τὸ ἐν Παρισίοις ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ Μπερντιάγιεφ, περισπούδαστον περιοδικὸν Ὁ δ ό ς, ἔθεσε τὰ θεολογικὰ θεμέλια ἑνὸς Ὀρθοδόξου οἰκουμενισμοῦ. Δυστυχῶς οὐχὶ πάντες οἱ Ὀρθόδοξοι ἠθέλησαν νὰ ἐποικοδομήσουν ἐπὶ τῶν

11. Ὀρθόδοξος Σκέψις, II, (1930), 148-187 (Ρωσιστί).

12. Καὶ ὄχι «Ἑρμηνεία καὶ Ἀποκάλυψις» ὡς φέρεται εἰς τὴν μετὰ χεῖρας συλλογὴν — ἡ σειρὰ τῶν δύο λέξεων ἔχει σημασίαν.

13. Πρβλ., π.χ., C. F. D. Moule, «The Techniques of New Testament Research: A Critical Survey», ἐν D. G. Miller, D. Y. Hadidian (ἐκδ.), Jesus and Man's Hope, II, Pittsburg Theological Seminary, 1971, 29-45.

θεμελίων ἐκείνων. Μερὶς ἠκολούθησε τὰς ἰδέας καὶ προτάσεις διακοινωνίας τοῦ π. Σεργίου Μπουλγκάκωφ, ὡς ἐξετέθησαν ἐν τῇ γνωστῇ μελέτῃ του «Παρὰ τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβ». Ἑτέρα ἐξέπεσεν εἰς σχήματα δικανικά, ἄλλη δὲ καὶ εἰς ἐξωεκκλησιαστικοὺς ὑπολογισμοὺς καὶ πολιτικάς. Ὡς ἀποτέλεσμα ἐσκανδαλίσθησαν οἱ «μικροὶ οὗτοι» ἀδελφοὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐζημιώθη ἄχρι καὶ τῆς σήμερον ἀνεπανορθώτως ἡ εἰσφορὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο ἔργον. Ἡ στάσις τοῦ Φλωρόβσκυ, ἀπαύγασμα τῶν πατρολογικῶν σπουδῶν του, τῆς ἐκκλησιολογίας του καὶ τῆς προσωπικῆς ἀκεραιότητός του, τὸν θέτει ἐντὸς τῆς πεφωτισμένης γραμμῆς τοῦ Φιλαρέτου Μόσχας, μὲ πλέον ἔντονον ἢ ἐκείνου ὑπογράμμισιν τῆς «μυστηριακῆς ἀπόψεως» τῆς Ἐκκλησίας ὡς Σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ περιπετειώδης βίος τοῦ π. Γεωργίου, αἱ ἀλλεπάλληλοι μετακινήσεις του ἀπὸ χώρας εἰς χώραν καὶ αἱ περιπλανήσεις του ἀπὸ πολιτισμοῦ εἰς πολιτισμὸν καθιστοῦν τὴν μελέτην τοῦ ἔργου του δυσχερεστάτην. Τὰ βιβλία καὶ ἄρθρα του ἔχουν ἐμφανισθῆ εἰς ὀκτὼ διαφορετικὰς γλώσσας, εἰς δεκάδας ἐκδοτικῶν οἴκων, περιοδικῶν καὶ συλλογικῶν τόμων, καὶ εἰς διάστημα συγγραφικοῦ βίου ἀνερχομένου εἰς ἑξήκοντα πέντε τόσα ἔτη. Εὐτυχῶς ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος Nordland Publishing House Company τῆς Μασαχουσέττης ἀνέλαβε τὴν συλλογὴν καὶ ἔκδοσιν τῶν Ἁπάντων του εἰς τὴν ἀγγλικήν, ἔχουν δὲ ἤδη κυκλοφορήσει οἱ τέσσερες πρῶτοι τόμοι (1972 -   ).

Προλογίζων τὸ 1958 τὴν ἀγγλικὴν ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου Ὁ Γέρων Σιλουανός[14], ἔγραφεν ὁ π. Φλωρόβσκυ: «Ὁ πατὴρ Σιλουανὸς ἵσταται ἐντὸς μιᾶς μακρᾶς καὶ σεβασμίας παραδόσεως. Καὶ δὲν ἦτο μόνος οὔτε ἀκόμη καὶ εἰς τὸν καιρόν του. Εἰς κάθε γενεὰν ὑπῆρξε νέφος μαρτύρων τῶν Μυστηρίων τῆς Βασιλείας». Εἰς τὴν διακονίαν εἰς ἣν ἐκλήθησαν καὶ εἰς τὴν ἐποχήν των οἱ δύο θεολόγοι μὲ τοὺς ὁποίους ἐτολμήσαμεν νὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὸ μετὰ χεῖρας σημείωμα ὑπῆρξαν καὶ αὐτοὶ δύο τῶν περιφανεστέρων μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ. «Καὶ ἤκουσαν φωνῆς μεγάλης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λεγούσης αὐτοῖς· Ἀνάβατε ὧδε...».

---

14. Ἑλληνικὴ μτφρ., Θεσσαλονίκη, «Ὀρθόδ. Κυψέλη», ἄνευ ἡμερομηνίας (1973;).

Βασιλείου Θ. Σταυρίδου

Η Ε΄ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΝΑΪΡΟΜΠΙ, ΚΕΝΥΑ, 23 Νοεμβρ. - 10 Δεκεμ. 1975

1. *D. E. Johnson,* ed., Uppsala to Nairobi, 1968 - 1975, New York: Friendship Press, London: SPCK, 1975, pp. 256.
2. Work Book for the Fifth Assembly of the WCC, Nairobi, Kenya, 23 November-10 December 1975, Geneva, the WCC, 1975, pp. IV - 176.
3. *Ion Bria - C. G. Patelos,* eds., Orthodox Contributions to Nairobi, Geneva, the WCC, 1975, pp. 35.
4. *W. Visser't Hooft,* Has the Ecumenical Movement a Future? Belfast: Christian Journals Limited, 1974.
5. Ν.Α. Νησιώτου, Ἡ Ἀπολογία τῆς Ἐλπίδος, Ἀθῆναι, 1975, σελίδες 80, ἀν. ἐκ τῆς Θεολογίας.

1. Ἐν τῷ Π.Σ.Ε. ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ὅπως, ἐκτὸς τῆς ἐπισήμου ἐκθέσεως ἐπὶ μιᾶς ἑκάστης γενικῆς συνελεύσεως, ἐκδίδηται καὶ εἷς τόμος, καλύπτων τὸ ἐνδιάμεσον μεταξὺ δύο συνελεύσεων διάστημα. Ἴδε καὶ Β. Θ. Σταυρίδου, Ἡ Ε΄ Γενικὴ Συνέλευσις τοῦ Π.Σ.Ε. (1975), Θεσσαλονίκη, 1975, ἀν. ἐκ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Θυατείρων Ἀθηναγόρου, «Ὁ Χριστὸς ἐλευθερώνει καὶ ἑνώνει», Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 58 (1975) 323 - 330.

Ὁ παρὼν τόμος περιγράφει τὴν ἑπταετίαν ἀπὸ τῆς Δ΄ γενικῆς συνελεύσεως τῆς Οὐψάλας (1968) μέχρι τῆς Ε΄ γενικῆς συνελεύσεως εἰς τὴν Ναϊρόμπι (1975). Γενικὸς ἐκδότης εἶναι ὁ κατὰ τὴν ἑπταετίαν ταύτην παραστὰς ὡς μέλος τῶν ἐπιτροπῶν κεντρικῆς καὶ ἐκτελεστικῆς τοῦ Π.Σ.Ε., ἐκ τῆς ἐπισκοπιανῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀμερικῆς Δαβὶδ Ε. Τζόνσον. Ἐβασίσθη δὲ ἐπὶ τῶν ἐκθέσεων τῶν ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ Π.Σ.Ε. γραφείων, χωρὶς νὰ καταχωρίζῃ τοὺς γράψαντας ταύτας. Ἡ γλῶσσα εἶναι ῥέουσα ἀγγλική. Κατεβλήθη προσπάθεια ὅπως τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου καταστῇ «κατανοητὸν διὰ τὸν μὴ εἰδικόν, παρα-

μένον ἐν ταὐτῷ εὔληπτον εἰς τὸν εἰδικὸν» (σ. 9). Περιεχόμενα: Πρόλογος, ὑπὸ τοῦ Μ.Μ. Τόμας, σ. 7 - 9. Σημείωμα, ὑπὸ τοῦ ἐκδότου Δ. Ε. Τζόνσον, σ. 10 - 12. Εἰσαγωγή, ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Πόττερ, σ. 13 - 22. 1. Γενικὴ Γραμματεία, σ. 23 - 68. 2. Πίστις καὶ Μαρτυρία, σ. 69 - 121. 3. Δικαιοσύνη καὶ Ὑπηρεσία, σ. 122 - 177. 4. Ἐκπαίδευσις καὶ Ἀνανέωσις, σ. 178 - 209. 5. Ἐπικοινωνία, σ. 210 - 223. 6. Οἰκονομικὰ καὶ Κεντρικαὶ Ὑπηρεσίαι, σ. 224 - 242. Λεξικόν, σ. 243 - 250. Πίναξ, σ. 251 - 6.

Τὸ βιβλίον ἀσχολεῖται κατ' ἐξοχὴν μὲ τὸ παρελθόν, ἀλλὰ δίδεται ἰδιαιτέρα σημασία εἰς τὸ παρόν, ἔμφασις δὲ εἰς τὸ μέλλον. Εἰς τὰ ἑπόμενα σταχυολογῶ σημεῖά τινα, σχετιζόμενα πρὸς τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Μία μόνον Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἡ τῆς Ἰαπωνίας, ἐγένετο μέλος τοῦ Π.Σ.Ε., τὸ 1973 (σ. 29). Μνημονεύονται τὸ ἐπὶ τῇ 25ετηρίδι τοῦ Π.Σ.Ε. διάγγελμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου καὶ τὸ μήνυμα τοῦ πατριάρχου τῆς Μόσχας διὰ τὸ παγκόσμιον συνέδριον τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς Μεαγκὸκ (1973), καὶ ἡ εἰς αὐτὰ ἀπάντησις (σ. 30), ὡς καὶ ἡ εἰς τὴν Γενεύην ἐπίσκεψις τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου Ποιμένος κατὰ Σεπτέμβριον 1973 (σ. 31). Γίνεται πρότασις διὰ τὴν πληρεστέραν ἐκπροσώπησιν τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὰ ἐν Γενεύῃ γραφεῖα τοῦ Π.Σ.Ε. (σ. 47). Σημειοῦται τὸ ἐτήσιον σεμινάριον τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας καὶ λατρείας εἰς τὸ οἰκουμενικὸν ἰνστιτοῦτον τοῦ Μπωσσαὶ καὶ εὐνοϊκῶς κρίνεται ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὸ ἰνστιτοῦτον τοῦτο (σ. 57, 59). Ἐκτίθενται ἡ στροφὴ τοῦ διαφέροντος· τῆς ἐπιτροπῆς Πίστεως καὶ Τάξεως, παραλλήλως πρὸς ἄλλα, εἰς τὰ θέματα τῆς τάξεως, τῆς διοικήσεως καὶ τοῦ κανονικοῦ δικαίου (σ. 76) καὶ ἡ προσφορὰ τῶν Ὀρθοδόξων ἐπὶ τοῦ θέματος «ἡ Σωτηρία Σήμερον» (σ. 84). Μνημονεύεται ἡ μελέτη ἐπὶ «τοῦ πολιτικοκοινωνικοῦ ρόλου τοῦ ἐπισκοπάτου ἐν μιᾷ χώρᾳ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς», ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὀρθοδόξου ἐπισκοπάτου (σ. 85). Σημειοῦνται τὸ σοβαρὸν ἔργον, τὸ ἐπιτελούμενον ὑπὸ τοῦ γραφείου «διὰ τὰς ὀρθοδόξους μελέτας καὶ σχέσεις» τῆς ἐπιτροπῆς τῆς παγκοσμίου ἱεραποστολῆς καὶ εὐαγγελισμοῦ (σ. 86) καὶ τὸ ὑπ' αὐτῆς κληθὲν ὀρθόδοξον προκαταρκτικὸν διὰ τὴν Ε' γενικὴν συνέλευσιν συνέδριον τοῦ Βουκουρεστίου τὸ 1947 (σ. 86), καθὼς καὶ ὁ ρόλος τοῦ θεωρητικοῦ βίου, τῆς μοναστικῆς ζωῆς ἐν τῷ Χριστιανισμῷ καὶ εἰς τὰς ἄλλας μονοθεϊστικὰς θρησκείας (σ. 105). Διαπιστοῦται ὁ σημαντικὸς ρόλος, τὸν ὁποῖον ἀρχίζουν νὰ διαδραματίζουν αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι εἰς τὴν ἐπιτροπὴν διεκκλησιαστικῆς βοηθείας, προσφύγων καὶ παγκοσμίου ὑπηρεσίας. Δὲν εἶναι μόνον Ἐκ-

κλησίαι λαμβάνουσαι, ἀλλὰ καὶ συμμετέχουσαι ἐμπράκτως εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀλληλοβοηθείας, ὅπως αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἑλλάδος καὶ Ρωσσίας, διὰ τὴν βοήθειαν αὐτῶν ἀντιστοίχως τῆς α' πρὸς τὸ Μπαγκλαδὲς καὶ τῆς β' εἰς τὸ βόρειον Βιετνὰμ (σ. 164 - 165). Καθίσταται σημαντικὸς ὁ τοπικὸς παράγων κατὰ τὴν λῆψιν ἀποφάσεων, διὰ τὴν ἀλληλοβοήθειαν, ἰδίως δὲ ὁ ρόλος τῶν ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῆς μέσης ἀνατολῆς καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν σοσιαλιστικῶν χωρῶν (σ. 169). Εἰς τὸ κεφάλαιον 4. «Ἐκπαίδευσις καὶ Ἀνανέωσις» (σ. 178 - 209) καταγράφονται καὶ τὰ σχέσιν ἔχοντα πρὸς τοὺς Ὀρθοδόξους συνέδρια.

Ὁ παρὼν τόμος ἀποτελεῖ βασικὸν βοήθημα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως κατὰ τὴν ἑπταετίαν 1968 - 1975.

2. Ἐκ τοῦ πίνακος τῶν περιεχομένων, ἀλλὰ καὶ τῆς γενομένης χρήσεως καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Ε' γενικῆς συνελεύσεως, διεφάνη ἡ χρησιμότης τοῦ παρόντος βοηθητικοῦ τόμου διὰ τὴν συνέλευσιν τῆς Ναϊρόμπι (1975). Περιεχόμενα: Ἀπὸ τὸν Γενικὸν Γραμματέα, σ. 1. Τὸ Πρόγραμμα τῆς Συνελεύσεως, σ. 3 - 4. I. Τίνι τρόπῳ ἐξελίσσεται τὸ Πρόγραμμα, σ. 5 - 14. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ Προγράμματος, σ. 5. Λατρεία, σ. 6 - 7. Αἱ συνελεύσεις τῆς Ὁλομελείας, σ. 7 - 8. Γλῶσσαι, σ. 8. Ὁμάδες καὶ Αἴθουσαι Ἐργασίας, σ. 9. Τμήματα, σ. 9 - 10. Ἐλεύθερον Βῆμα, σ. 10 - 12. Ἐπιτροπαί, σ. 12 - 13. Τίνι τρόπῳ λαμβάνονται αἱ Ἀποφάσεις, σ. 14. II. Προγράμματα μετὰ Σημειώσεων διὰ τὰ Τμήματα, σ. 15 - 71. Α'. Τὸ Ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν Σήμερον, σ. 15 - 23. Β'. Τί ἀπαιτεῖ (ἀφ' ἡμῶν) ἡ Ἑνότης, σ. 23 - 32. Γ'. Τὸ Ἐπιζητεῖν τὴν Κοινότητα: Ἡ ἀπὸ κοινοῦ Ἀναζήτησις μετὰ Ἀνθρώπων διαφόρων Πίστεων, Ἰδεολογιῶν καὶ Πολιτισμῶν, σ. 32 - 39. Δ'. Ἐκπαίδευσις διὰ τὴν Ἐλευθερίαν καὶ τὴν Κοινότητα, σ. 40 - 50. Ε'. Δομαὶ τῆς Ἀδικίας καὶ Ἀγῶνες διὰ τὴν Ἀπελευθέρωσιν, σ. 50 - 62. Στ'. Ἀνθρωπίνη Ἀνάπτυξις: Αἱ Ἀμφιβολίαι τῆς Δυνάμεως, ἡ Τεχνολογία καὶ ἡ Ποιότης τῆς Ζωῆς, σ. 62 - 71. III. Προγράμματα μετὰ Σημειώσεων διὰ τὸ Ἐλεύθερον Βῆμα, σ. 72 - 110. Γενικὴ Γραμματεία, σ. 72 - 77. Ἑνότης Α'. Πίστις καὶ Μαρτυρία, σ. 78 - 89. Ἑνότης Β'. Δικαιοσύνη καὶ Μαρτυρία, σ. 89 - 98. Ἑνότης Γ'. Ἐκπαίδευσις καὶ Ἀνανέωσις, σ. 98 - 110. Παραρτήματα: Α'. Καταστατικὸν καὶ Κανονισμοί, σ. 111 - 144. Β'. Τετάρτη Ἐπίσημος Ἔκθεσις τοῦ Μικτοῦ Ὁμίλου Ἐργασίας μεταξὺ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Π.Σ.Ε. (σ. 145 - 159). Γ'. Κατάλογος τῶν

Μελῶν Ἐκκλησιῶν. τῶν ἐν Συναρτήσει Μελῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ἐν Συναρτήσει Συμβουλίων, σ. 160 - 176.

Ἀκολουθοῦν παρατηρήσεις τινές, ἐνδιαφέρουσαι τοὺς Ὀρθοδόξους. Σημειοῦται ἡ ἐπίδρασις τῆς ὀρθοδόξου λειτουργίας ἐντὸς τῆς ὀρθοδόξου κοινωνίας καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐκκοσμικευμένων καὶ ἀθεϊστικῶν κοινωνιῶν, ἡ ὁποία δίδει νόημα εἰς τὴν ζωὴν (σ. 16, 20 - 21, 47, 86). Προτείνεται ἡ ἔναρξις σοβαροῦ κριτικοῦ διαλόγου μεθ' ὡρισμένων ἐκ τῶν ἱστορικῶν ὁμολογιῶν (σ. 18 - 19). Τονίζεται ὁ παράγων τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σημερινοῦ κόσμου (σ. 20 - 21). Ὁ ὁρισμὸς τῆς «ἰδεολογίας» (σ. 38). Ἡ ὀρθόδοξος θεολογία καὶ αἱ ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος (σ. 48). Ὀρθόδοξα συνέδρια (σ. 21, 85). Αἱ σχέσεις Ὀρθοδοξίας - ἔθνους - λαοῦ (σ. 85 - 86).

3. Κατὰ τὸ ἐνδιάμεσον διάστημα ἀπὸ τῆς Δ' γενικῆς συνελεύσεως τῆς Οὐψάλας (1968) μέχρι τῆς Ε' γενικῆς συνελεύσεως τῆς Ναϊρόμπι (1975) συνῆλθε μία σειρὰ ἐνδοορθοδόξων, ἐνίοτε τῇ παρουσίᾳ καὶ ἐκπροσώπων τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, προπαρασκευαστικῶν διασκέψεων διὰ τὴν Ε' γενικὴν συνέλευσιν, αἵτινες ἐκλήθησαν τῇ συνεργείᾳ τῶν οἰκείων παρὰ τῷ Π.Σ.Ε. γραφείων ἐν Γενεύῃ καὶ τῶν κατὰ τόπους ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Αὗται καθώρισαν τὰς θέσεις καὶ τὰς ἀντιδράσεις τῶν Ὀρθοδόξων ἔναντι τῶν ἐν τῇ Ε' γενικῇ συνελεύσει συζητηθέντων θεμάτων. Αἱ δὲ ἐκθέσεις αὐτῶν ἐνεσωματώθησαν εἰς τὰ διὰ τὴν Ε' γενικὴν συνέλευσιν κείμενα.

Τὸ νέον τοῦτο φαινόμενον — γεγονὸς εἰς τὸν τρόπον τῆς συνεργασίας ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ Π.Σ.Ε. θὰ ἦτο δυνατόν, ἔν τινι μέτρῳ, νὰ ἐνταχθῇ εἰς τὴν ἀπὸ μακροῦ συνήθειαν τῶν ἐντὸς τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως καὶ ἀργότερον τοῦ Π.Σ.Ε. πάσης φύσεως ἰδιαιτέρων συναντήσεων τῶν ἐκπροσώπων τῶν μελῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐνταῦθα παρατίθενται ἀγγλιστὶ αἱ ἐκθέσεις τῶν κάτωθι συσκέψεων:

1. Ἡ Σωτηρία κατὰ τὴν Ὀρθόδοξον Θεολογίαν. Σύσκεψις εἰς τὸ Διορθόδοξον Κέντρον τῶν Ἀθηνῶν. Ἱ. Μονὴ Πεντέλης, Ἑλλάς, 23 - 27 Μαΐου 1972, σ. 7 - 10.

2. Τίνι Τρόπῳ οἱ Ὀρθόδοξοι ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ Πρόβλημα «τῶν Παραστάσεων τῆς Ἑνότητος καὶ τῶν Ὑποδειγμάτων τῆς Ἑνώσεως», **Σύσκεψις ἐν Γενεύῃ, 2 - 3 Αὐγούστου 1973, σ. 10 - 13.**

3. Ὁμολογεῖν τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν Σήμερον, **Σύσκεψις ἐν Τσερνίκα, παρὰ τὸ Βουκουρέστιον, 4 - 8 Ἰουνίου 1974, σ. 13 - 25.**

4. Ὁ Ἀγὼν διὰ τὴν Δικαιοσύνην καὶ ἡ Ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας, **Κρήτη, 7 - 14 Μαρτίου 1975, σ. 25 - 33.**

5. Ἔκθεσις Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐντὸς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἑνότητος ἐπὶ τῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ Ἐπικοινωνίας, Οὐτρέχτη, 5 - 12 Αὐγούστου, 1972, σ. 34 - 35.

Δὲν παρατίθενται, λόγῳ ἐλλείψεως τοῦ ἀναλόγου χρονικοῦ διαστήματος, αἱ ἐκθέσεις τῶν ἄλλων συνελεύσεων ἐπὶ τῶν Β' καὶ Δ' θεμάτων τῆς Ε' Γενικῆς Συνελεύσεως, Λένινγκραδ, Ρωσσίας, 21 - 24 Ἀπριλίου 1975 καὶ ἐπὶ τοῦ Α' θέματος ἐν Ἐτζμιατζὶν τῆς Ἀρμενίας 26 - 21 Σεπτεμβρίου 1975.

Ἐν ἀρχῇ ὑπάρχει διαφωτιστικὸς Πρόλογος ὑπὸ τῶν ἐν Γενεύῃ εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Π.Σ.Ε. γραμματέων καθηγητοῦ Ἴωνος Μπρία καὶ Δρος Κωνσταντίνου Πατέλου (σ. 1 - 6).

4. Ὁ τέως γενικὸς γραμματεὺς τοῦ Π.Σ.Ε., νῦν ἐπίτιμος πρόεδρος τούτου καὶ εἷς τῶν ἐπιζώντων στυλοβατῶν τῆς οἰκουμενικῆς κινήσεως Δρ. Βίσσερ Τοὺφτ περιέλαβεν εἰς τὸ κομψὸν τοῦτο τομίδον τέσσαρας διαλέξεις αὐτοῦ: 1. Αἱ τέσσαρες Περίοδοι τῆς Οἰκουμενικῆς Ἱστορίας, σ. 11 - 30. 2. Ὑποφέρει ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις ἀπὸ μίαν Καθιδρυματικὴν Παράλυσιν, σ. 31 - 54; 3. Ἡ Οἰκουμενικὴ Μαρτυρία εἰς τὸν Θρησκευτικὸν Κόσμον, σ. 55 - 75. Ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις θὰ ἀκολουθήσῃ τὸ Πρόγραμμα τῆς Ἐκκλησίας ἢ τὸ Πρόγραμμα τοῦ Κόσμου, σ. 76 - 97;

Καίτοι ὁ συγγραφεύς, διὰ τοῦ τίτλου τοῦ βιβλίου του «Ἔχει ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις ἓν Μέλλον»; ἀναφέρεται εἰς τὴν μελλοντολογίαν, ἀποβλέπει μᾶλλον εἰς «τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἡ Οἰκουμενικὴ Κίνησις θὰ τάμῃ διὰ νὰ ἔχῃ ἀληθῶς ἓν μέλλον» (σ. 9). Ἴδε καὶ Βασιλείου Θ. Σταυρίδου, Β'. Τὸ Μέλλον τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, ἀγγλιστί, Ὀρθοδοξία καὶ Οἰκουμενικὴ Κίνησις, Θεολογία 46 (1975) 292 - 301. Ὅπως συμβαίνει εἰς ὅλα τὰ ἔργα του, ἔντονον διαφαίνεται καὶ ἐνταῦθα τὸ προσωπικὸν στοιχεῖον, χωρὶς νὰ ἐλλείπῃ ὁ αὐτοέλεγχος καὶ ἡ αὐτοεξέτασις. Προσφεύγει εἰς τοὺς ἐκπροσώπους τῆς φιλολογίας, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ποιήσεως, τῶν καλῶν τεχνῶν, κ.ἄ., καθιστῶν τὸν λόγον πολὺ εὐχάριστον. Ἐκθέτει τὰς ἱστορικὰς πραγματικότητας. Προβαίνει εἰς διαπιστώσεις καὶ κρίσεις καὶ μετὰ πολλῆς περισκέψεως προδιαγράφει τὸ μέλλον.

Ἱστορικῶς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν τὴν διαιρεῖ εἰς τέσσαρας περιόδους: Α', 1910, Παγκόσμιον Συνέδριον Ἱεραποστολῆς τοῦ Ἐδιμβούργου - 1934, Οἰκουμενικὴ Κρίσις καὶ Κρίσις Ἰδιότητος. Β', 1934 - 1948, Ἵδρυσις τοῦ Π.Σ.Ε. Γ'. 1948 - 1960, Εἴσοδος τῆς Ρωσ-

σικῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας εἰς τὸ Π.Σ.Ε. 'Αντιδράσεις τῆς Νεολαίας, κ.ἄ., κατὰ τοῦ Κατεστημένου. Δ'. 1960 καὶ ἑξῆς. Διαφαίνονται αἱ ὠχραὶ ἀναλαμπαὶ τῆς ἀρχῆς μιᾶς νέας περιόδου, τῆς Ε'. (σ. 29).

'Ορθοδοξία. 'Ο συγγραφεὺς ὁμιλεῖ περὶ τῆς εὐμενοῦς ἀποδοχῆς ἀπὸ μέρους τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου τῆς προτάσεως συμμετοχῆς εἰς τὴν κίνησιν Πίστεως καὶ Τάξεως (σ. 13). Περὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Θυατείρων Γερμανοῦ κατὰ τὴν σύνταξιν καὶ ἔκδοσιν τῆς πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου τοῦ 1920, ἥτις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν σύμπηξιν μιᾶς Κοινωνίας τῶν 'Εκκλησιῶν (σ. 38). Περὶ τῆς εἰσόδου τῆς ρωσσικῆς ὀρθοδόξου 'Εκκλησίας εἰς τὸ Π.Σ.Ε. ἐν Νέῳ Δελχὶ τὸ 1961 (σ. 23) καὶ περὶ τοῦ ἀγῶνος ἐπιβιώσεως τῶν ὀρθοδόξων ἀνατολικῶν 'Εκκλησιῶν (σ. 29).

Παρατίθενται ἓξ τύποι διαλόγου τοῦ Χριστιανισμοῦ μετὰ τῶν ἄλλων μεγάλων μονοθεϊστικῶν θρησκειῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο θεωροῦνται νόμιμοι (σ. 62 - 74).

Μεταφράζω εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὴν τελευταίαν παράγραφον τοῦ βιβλίου, ἥτις συνιστᾷ ἀσφαλῶς τὴν ρεαλιστικὴν καὶ προφητικὴν ἐν ταὐτῷ διάστασιν τοῦ περιεχομένου τοῦ ὅλου βιβλίου.

«'Η πεποίθησίς μου ὡς ἐκ τούτου εἶναι ὅτι ἡ οἰκουμενικὴ κίνησις δύναται νὰ ἔχῃ ἓν μέλλον ἐὰν ἀποφεύγῃ τὸν πειρασμὸν τῆς ἐκλογῆς μεταξὺ τῆς ἑνότητος τῆς 'Εκκλησίας καὶ τῆς ἑνότητος τοῦ κόσμου, καὶ ἀντ' αὐτοῦ μανθάνῃ ἵνα κατανοῇ ἐπὶ τὸ πληρέστερον ὅτι ὁ Κύριος συγκαλεῖ τὸν λαὸν αὐτοῦ διὰ νὰ γίνωσιν ἓν φῶς τοῦ κόσμου. 'Υπάρχει ἓν μέλλον διὰ τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν, ἐὰν δὲν παύῃ συνεχῶς νὰ διανοῆται ἐπὶ τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας τῆς ὑπάρξεώς της, καὶ ἀντλῇ τὴν ζωήν της ἀπὸ τὴν καρδίαν τοῦ Εὐαγγελίου. Τοιουτοτρόπως ἡ κίνησις θὰ βαδίζῃ πρὸς τὰ ἐμπρός. Τότε τὸ "Αγιον Πνεῦμα θὰ δρᾷ μεταξὺ τῶν 'Εκκλησιῶν, συλλαμβάνον ἡμᾶς καὶ τὰς ἐκκλησίας ἡμῶν ἀπὸ τὸν λαιμόν, ὁδηγοῦν καὶ ἑνῶνον ἡμᾶς ἀπὸ κοινοῦ, καὶ οὕτω καθιστῶν ἡμᾶς ἱκανοὺς ὅπως ἐπιτελῶμεν τὸ ἀνανεωτικὸν καὶ σῶζον ἔργον ἐν τῷ κόσμῳ» (σ. 97).

5. 'Ο καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου 'Αθηνῶν Νικόλαος Α. Νησιώτης, λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὸ κύριον θέμα μελέτης «δίδειν ἀπολογίαν τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος» τῆς συνελεύσεως τῶν μελῶν τοῦ Τμήματος Πίστεως καὶ Τάξεως εἰς ῎Ακκραν, Γκάνας, ἀπὸ 23 'Ιουλίου μέχρι 5 Αὐγούστου 1974, ἀσχολεῖται μὲ τὴν νέαν μορφὴν τῆς σημερινῆς θεολογίας, τὰς νέας τάσεις εἰς τὴν σύγχρονον θεολογικὴν πνευματικὴν σκέψιν, τὸν ρόλον αὐτῆς διὰ τὴν προσέγγισιν μεταξὺ τῶν

χριστιανικῶν ὁμολογιῶν, καὶ τὸ καθῆκόν της διὰ τὴν διατήρησιν ἐπαφῆς καὶ διαλογικῆς σχέσεως τῆς πίστεως μετὰ τοῦ συγχρόνου πνευματικοῦ, ἐπιστημονικοῦ καὶ ἰδεολογικοῦ κόσμου.

Τοιουτοτρόπως παρουσιάζεται ἡ κρίσις καὶ ἡ δοκιμασία, τὴν ὁποίαν διέρχεται ἡ θεολογία ἐν τῇ δύσει, ἀλλὰ καὶ εἰς ὁλόκληρον τὸν κόσμον, καὶ τὸ καθῆκον τῶν ὑπηρετούντων ταύτην διὰ τὴν ἀποκάθαρσιν, ἀνανέωσιν, δυναμικὴν προσαρμογὴν εἰς τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ εἰς τὴν ἱστορικὴν πορείαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἱκανότητος τῆς ὑγιοῦς ἀντιμετωπίσεως τῶν συγχρόνων πάσης φύσεως προβλημάτων.

Ὁλόκληρον τὸ βιβλίον εἶναι μία ἐπιτυχής, ἐν ὄψει τῆς Ε΄ γενικῆς συνελεύσεως τοῦ Π.Σ.Ε., προσπάθεια παρουσιάσεως εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὀρθόδοξον θεολογίαν καὶ γλῶσσαν τῶν ἐντὸς τῆς συγχρόνου θεολογίας νέων ἀνακατατάξεων καὶ ἡ ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς κατανόησις, ἀντιμετώπισις καὶ λύσις τούτων.

Εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς ἀναλύσεως τῆς μελέτης τῆς Ἄκκρας συναντᾶται τὸ φιλοσοφικοϊστορικὸν σχῆμα «πρόκλησις καὶ ἀπάντησις», τὸ ὁποῖον εἰσήγαγε καὶ τόσον ἀφειδῶς ἐχρησιμοποίησεν ὁ ἀοίδιμος φιλόσοφος τῆς ἱστορίας Ἀρνόλδος Τόϋνμπ. Γίνεται ἡ παραπομπὴ εἰς τὰ πλέον χαρακτηριστικὰ βιβλία, τὰ γραφέντα κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν ἐπὶ τῶν συγχρόνων τάσεων τῆς θεολογίας, ἐκ τῆς ἡμετέρας δὲ θεολογίας εἰς τὰ ἰδικά του, λόγῳ τῆς πρὸς αὐτὰ συγγενείας τῆς παρούσης μελέτης (σ. 65, ὑποσημ. 12) καὶ εἰς ἓν ἔργον τοῦ Χρ. Γιανναρᾶ περὶ τοῦ Συνεδρίου Πίστεως καὶ Τάξεως εἰς Λουβαὶν (1971), σ. 9, ὑποσημ. 3. Ἐξ ὅλων δὲ τῶν συγγραμμάτων χαρακτηρίζονται μόνον δύο, ἐὰν δὲν κάμνω λάθος, τὸ ἓν τοῦ Μόλτμανν, ὡς «γνωστόν», τὸ δὲ ἕτερον τοῦ Μαρτελέ, ὡς «ὡραῖον» (σ. 23, ὑποσημ. 6, σ. 49, ὑποσημ. 21).

Ὁ συγγραφεὺς ἐμφανίζει μεταξὺ τῶν νέων μορφῶν ἐκφράσεως τῆς ἑνότητος τῶν Χριστιανῶν, ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνότητος εἰς τὸν δυτικοχριστιανικὸν κόσμον ὅλων τῶν ἀποχρώσεων, τὰς χριστιανικὰς διομολογικὰς χαρισματικὰς κοινότητας (σ. 32).

Αἱ νέαι τάσεις ἢ μέθοδοι ἐρεύνης τῆς θεολογίας ἐμφανίζονται ὑπὸ διπλῆν προοπτικήν: I. τοῦ «ἐνεργεῖν θεολογίαν», ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ μανθάνει ἢ διδάσκειν αὐτήν, μὲ τὴν τριπλῆν ὑποδιαίρεσιν, α΄) τὴν θεολογίαν ἐν συσχετίσει μετὰ τοῦ πολιτιστικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, β΄) τὴν ἐπαγωγικὴν θεολογίαν, καὶ γ΄) τὴν θεολογίαν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ πολιτικὴν θεολογίαν, καὶ II. τὴν ἐσχατολογικὴν προοπτικὴν (σ. 51 ἑξ.).

Ἡ ἐπιτροπὴ Πίστεως καὶ Τάξεως, εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἱστορίας αὐτῆς (1920) ἐχρησιμοποίησε τὴν κλασσικὴν μέθοδον τῆς περιγραφικῆς ἐκκλησιολογίας, δι' ἧς ἀνεζητεῖτο ἡ ἀνεύρεσις καὶ ἡ κατάταξις τῶν κοινῶν καὶ τῶν χωριζόντων τὰς Ἐκκλησίας σημείων. Διὰ τοῦ Γ' παγκοσμίου συνεδρίου Πίστεως καὶ Τάξεως ἐν Λοὺνδ, τὸ 1952, ἐπήρχετο μία ἀλλαγὴ εἰς τὴν μέθοδον ταύτην. Τοὐντεῦθεν μελετᾶται ἀπὸ κοινοῦ ἡ ἐν Χριστῷ Θεία Ἀποκάλυψις, αἱ δὲ προσπάθειαι ἤρχιζον ἀπὸ τὴν χριστολογικὴν βάσιν, ἐφ' ἧς ἅπασαι αἱ χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι ἑδράζονται. Ἡ συνέλευσις Πίστεως καὶ Τάξεως τῆς Λουβαὶν (1971) «ἔθετε πλέον τὸ θέμα τῆς χριστιανικῆς ἑνότητος ἐν συσχετίσει μετὰ τοῦ θέματος τῆς ἑνότητος τῆς ἀνθρωπότητος». Ὁ Ν. Νησιώτης διαβλέπει ἐνταῦθα μίαν νέαν ἀλλαγὴν μεθόδου εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὴν ζωὴν τῆς Πίστεως καὶ Τάξεως. «Ἔχομεν, δηλαδή, μίαν φυσικὴν ἐξέλιξιν ἀπὸ μιᾶς ἐσωστρεφοῦς δογματικῆς διομολογιακῆς συζητήσεως εἰς μίαν ἐξωστρεφῆ τοιαύτην εἰς τὴν προσπάθειαν συσχετίσεως αὐτῆς μετὰ τῶν προβλημάτων τοῦ κόσμου» (σ. 60. Ἴδε καὶ Β. Θ. Σταυρίδου, Ἱστορία τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, Ἀθῆναι, 1964, σ. 86).

Σημειῶ τὴν σπουδαιότητα τοῦ τελευταίου κεφαλαίου «5. Τελικὴ Ἀξιολόγησις τοῦ Θέματος καὶ Ὀρθόδοξος Συμβολὴ» (σ. 59 - 73), ἔνθα ἐπιτελεῖται ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς τὸ ἔργον τῆς κατανοήσεως καὶ ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ ἐκτιθεμένων, λέγεται δὲ τὸ τί δέον γενέσθαι.

(16 Φεβρουαρίου 1976) ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Θ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

JACQUES - PAUL MIGNE

(25.10.1800 - 24.10.1875) *

Ὁ J.-P. Migne ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν Saint - Flour (Candal) τῆς Γαλλίας τὴν 25ην Ὀκτωβρίου 1800. Εἰς ἡλικίαν 17 ἐτῶν, μετὰ ἀπὸ μίαν θορυβώδη ἐν μέρει νεανικὴν ζωήν, εἰσῆλθε, τῇ φροντίδι τοῦ ἀββᾶ Salesse, τὸ 1817, εἰς τὸ κολλέγιον Saint - Flour τῆς Ὀρλεάνης, ἔνθα ἐπεδόθη εἰς τὴν σπουδὴν τῆς Θεολογίας. Μετὰ τὸ πέρας τῶν διὰ τὸ κληρικὸν λειτούργημα προετοιμασιῶν, νεώτατος ἔτι διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν μοναχικὴν τάξιν, ἀπεστάλη ὡς καθηγητὴς εἰς τὸ κολλέγιον Châteaudun, ἔνθα ἐπέδειξεν ἀρίστην παιδαγωγικὴν ἱκανότητα, ὥστε ὁ λυκειάρχης ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν νὰ τὸν προσλάβῃ βοηθόν του. Ὁ Migne ἐπιθυμῶν νὰ ἀνανεώσῃ τὴν θεολογικήν του κατάρτισιν, ἀφιερώθη ἐπὶ ἓξ μῆνας εἰς τὴν μελέτην τῆς Θεολογίας, ἀσχολούμενος 15 ὥρας καθ' ἡμέραν. Τὸ 1824, μετὰ τριετῆ δοκιμασίαν, εἰσῆλθεν εἰς τὸν κλῆρον, ἀναλαβὼν ἀμέσως τὴν ἐποπτείαν τῶν τριῶν ἐνοριῶν Aillant - sur - Milleron, Charme καὶ Dammartin τῆς ἐπαρχίας Châtilon - sur - Loing. Ἐπειδὴ τὸ ἑλῶδες κλίμα τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἦτο βλαβερὸν διὰ τὴν ὑγείαν του, ὁ Migne ἀπεστάλη εἰς Auxy καὶ ἐκεῖθεν εἰς Puiseaux, μέγα κέντρον τῆς ἐπαρχίας Gâtinais, ὅπου ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1830 εἶχεν ἀπήχησιν. Τὸ ἑπόμενον ἔτος 1831, μετὰ ἀπὸ ἕνα γεγονὸς τὸ ὁποῖον διωγκώθη καὶ ἐμεγαλοποιήθη, ὁ Migne ἠναγκάσθη νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰς κατηγορίας τῶν συκοφαντῶν του διά τινος ἐργασίας του ἐπιγραφομένης De la liberté, par un prêtre (Περὶ τῆς ἐλευθερίας, ὑπό τινος ἱερέως). Εὐρύνας τὴν διένεξιν ταύτην ὁ Migne, ἔθεσεν εἰς τὰς σχέσεις του μετὰ τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν βασικὰς ἐρωτήσεις περὶ τοῦ κανονικοῦ δικαίου. Ὁ Ἐπίσκοπος Brunault τῆς Beauregard, πληροφορηθεὶς τὴν ἐπὶ θύραις δημοσίευσιν τῆς ὡς ἄνω ἐργασίας τοῦ Migne,

---

* Τὸ παρὸν σημείωμα στηρίζεται ἐν πολλοῖς εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ L. Marchal, Dictionnaire de Théologie Catholiqne, τ.X/2, στ. 1722 - 1740, καὶ ἐγράφη διὰ τοὺς ἀναγνώστας τοῦ περιοδικοῦ «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 100 ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ J. - P. Migne.

ἐζήτησεν ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἀποστολὴν τῶν δοκιμίων καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀπηγόρευσε τὴν ἔκδοσιν τῆς ἐργασίας, χωρὶς νὰ ἀναγνώσῃ ταύτην, ὡς λέγεται. Ὁ ἱερεὺς Migne ὑπέκυψε καὶ ἐσιώπησε. Μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός, παρελθόντος ὡρισμένου χρόνου, κατὰ τὸν ὁποῖον κατελήφθη ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ ἀσκήσῃ ἡ δημοσιογραφία, ἔθεσεν ὡς σκοπόν του τὴν ἔκδοσιν ἐφημερίδος. Πρὸς τοῦτο ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Beauregard ἀπολυτήριον διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Παρισίους. Τὴν 9ην Νοεμβρίου 1833 ἔλαβε τὴν ἄδειαν καὶ ἀνεχώρησε διὰ Παρισίους, συνοδευόμενος ὑπὸ δύο συνεργατῶν, κινήσας τὸ ἐνδιαφέρον των διὰ τὴν ἀναληφθεισομένην προσπάθειαν. Ἡ δημοσιογραφία, τὴν ὁποίαν ἤσκησεν ἐπὶ τριετίαν περίπου διὰ τῆς ἐκδόσεως ἐφημερίδων ὡς ἡ Vérité (Ἀλήθεια), Voix de la vérité (Φωνὴ τῆς ἀληθείας) καὶ Journal des faits (Ἐφημερὶς τῶν γεγονότων) καὶ τοῦ περιοδικοῦ L' univers religieux (Τὸ θρησκευτικὸν σύμπαν), διεκόπη τὸ 1836 ὅτε ἀπεφάσισε νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ὑλοποίησιν ἑνὸς ἔργου τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο ὡς χίμαιρα. Τὸ ἔργον τοῦτο τὸ ὁποῖον θὰ περιελάμβανε 2000 τόμους εἰς 4ον τὸ ὠνόμασε Bibliothèque universalle du clergé (Γενικὴ βιβλιοθήκη τοῦ κλήρου). Εἰς Παρισίους ἦλθεν ἄνευ χρημάτων καὶ ἄνευ προστατῶν ἐπιδοθεὶς εἰς τὸ ἔργον του καὶ τὰς ἐκδόσεις ἀδιακόπως μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκάησαν τὰ Ateliers catholiques του, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1868. Παρ' ὅτι ἐνεθαρρύνετο ἐξ ὅλων τῶν πλευρῶν εἰς τὸ ἔργον του καὶ ἔλαβε 10.000 ἐπιστολὰς μὲ ὑποδείξεις καὶ συγχαρητήρια, ἐν τούτοις προσέκρουσεν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῶν Παρισίων, ὅστις καίτοι ἀνεγνώριζε τὴν σπουδαιότητα τῶν ἀναληφθεισῶν ἐκδόσεων, ἐδέχετο ὅτι τὸ ἔργον τοῦ Migne, ἔχον χαρακτῆρα ἐμπορικόν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διευθύνεται ὑπὸ κληρικοῦ, δι' ὃ καὶ ἀπήτησε ἀπὸ αὐτὸν νὰ διακόψῃ τὰς ἐργασίας του. Ὁ Migne διέβλεψεν εἰς τὴν στάσιν ταύτην τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τὴν παρέμβασιν τῶν βιβλιοπωλῶν οἱ ὁποῖοι ὠθήθησαν εἰς τοῦτο ἐκ λόγων φθόνου. Ὁ Migne ἰσχυρίσθη ὅτι δὲν ἦτο ἐκδότης καὶ βιβλιοπώλης, καθ' ὅτι αἱ δύο αὗται ἰδιότητες ἀνῆκον εἰς τὸν Βίκτωρα Migne, τὸν ἀδελφὸν καὶ συνεργάτην του, ἀρνηθεὶς ὡς ἐκ τούτου νὰ ὑποταχθῇ. Κατ' ἀρχὴν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τοῦ ἀφήρεσε τὰς ἁρμοδιότητας καὶ τοῦ ἀπηγόρευσε νὰ ἱερουργῇ, ἀργότερον ὅμως, ὀλίγους μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου του, προέτεινεν εἰς τὸν Migne νὰ μετατρέψῃ τὴν ἐκδοτικήν του ἐργασίαν θέτων ταύτην ὑπὸ τὰς εὐλογίας τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, διατηρῶν δι' ἑαυτὸν τὸν τίτλον τοῦ διευθυντοῦ. Ὁ Migne ἐπιθυμῶν νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ

'Αρχιεπισκόπου. Ὁ νέος 'Αρχιεπίσκοπος τῶν Παρισίων ἠκολούθησεν ἔναντι τοῦ Migne ὁμοίαν μὲ τὴν τοῦ προκατόχου του στάσιν καὶ μάλιστα δύο φορὰς κατεδίκασε τὴν Voix de la vérité (Φωνὴ τῆς ἀληθείας). Τὴν 2αν 'Ιουνίου 1849 ὁ Migne ἐγένετο τυπογράφος - ἐκδότης εἰς Petit - Montrouge ἐκδίδων κατ' ἔτος, κατὰ μέσον ὅρον, 40 τόμους εἰς 4ον ἐκ τοῦ τυπογραφείου του. Ὁ Mgr Sibour τὸν ἐνεθάρρυνε δι' ἐπιχορηγίας 5000 φράγκων διὰ τὴν ἀγορὰν βιβλίων καὶ διὰ τῆς ἀναθέσεως τῆς ἐκδόσεως τῶν Actes de l' Eglise de Paris ("Εγγραφα τῆς 'Εκκλησίας τῶν Παρισίων). Μέχρι τοῦ 'Ιουνίου τοῦ 1862 εἶχον ἐκδοθῆ 850 τόμοι τῆς Bibliothèque universelle du clergé (Γενικὴ βιβλιοθήκη τοῦ κλήρου) καὶ ὑπελείποντο ἀκόμη 1150 τόμοι. Εἰς ἓν διαφημιστικὸν τοῦ 1864 ὁ Migne ἀνέφερεν ὅτι ἐπανεξεδίδοντο 400 τόμοι καὶ ὅτι εἰς τὸ διάστημα τῶν ἐτῶν 1862 καὶ 1863 εἶχον ἑτοιμασθῆ 100 νέοι τόμοι οἱ ὁποῖοι θὰ ἐξετυποῦντο εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀρξαμένης ἐπανεκδόσεως.

Τὸ ἔργον του δὲν ὡλοκληρώθη διότι ἡ πυρκαϊὰ τῆς 12ης Φεβρουαρίου 1868, ἡ ὁποία ἤρχισεν ἀπὸ τὸν χῶρον τοῦ τυπογραφείου καὶ ἐξηπλώθη ἀμέσως εἰς τοὺς λοιποὺς χώρους, ὡς ἐπίσης καὶ εἰς τὰς ἀποθήκας, ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν γιγαντιαίαν του προσπάθειαν. Ἡ ἐκ τοῦ πυρὸς ζημία ἦτο μεγαλυτέρα τῶν 6.000.000 φράγκων. Ἡ ἀσφάλεια κατέβαλε τελικῶς μετὰ ἀπὸ μακρὸν καὶ ἐπίπονον δικαστικὸν ἀγῶνα, ὅστις ἔλαβε τέλος τὴν 20ὴν Δεκεμβρίου 1871, τὸ ποσὸν τῶν 3.044.152 φράγκων, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο ἀρκετὸν διὰ νὰ ἐπαναρχίσῃ ὁ Migne τὰς διακοπείσας ἐκδόσεις. Αἱ νέαι του προσπάθειαι πρὸς συνέχισιν τοῦ ἔργου συνήντησαν καὶ πάλιν τὴν ἀντίδρασιν τοῦ 'Αρχιεπισκόπου τῶν Παρισίων, ἐνῷ ἀργότερον ἡ Ρώμη, διὰ διατάγματος τὴν 25ην 'Ιουλίου 1874, ἐθεώρησεν ὡς ἀνεπιτρέπτους τὰς ἐνεργείας τοῦ Migne πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῶν βλέψεών του.

Τὴν 24ην 'Οκτωβρίου 1875 ἀπέθανεν εἰς Παρισίους εἷς ἐκ τῶν πλέον ἐξόχων πολυγράφων καὶ ἐρανιστῶν τοὺς ὁποίους ἀναφέρει ἡ ἱστορία τοῦ πνεύματος.

I. Ὁ δημοσιογράφος Migne: Τὴν 3ην Νοεμβρίου 1833 ἐκυκλοφόρησε τὸ πρῶτον φύλλον τῆς ἐφημερίδος L' univers religieux, politique, scientifique et littéraire (Τὸ θρησκευτικόν, πολιτικόν, ἐπιστημονικὸν καὶ φιλολογικὸν σύμπαν) μὲ ἔμβλημα τὴν ἑνότητα εἰς τὰ βέβαια πράγματα, τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὰ ἀμφιβαλλόμενα, τὴν ἀγάπην, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀμεροληψίαν εἰς ὅλα. Τρία ἔτη μετὰ ταῦτα ἐγκατέλειψε τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν ἐφημερίδα, ὄχι ὅμως

διὰ παντός. Τὸ 1846 ἵδρυσε τὴν Voix de la vérité (Φωνὴ τῆς ἀληθείας) μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀββᾶ Clavel καὶ τὴν συνεργασίαν τοῦ ἀββᾶ Romain Prompsault, σκοπῶν δι' αὐτῆς τὴν παροχὴν εἰς τοὺς κληρικοὺς καὶ τὰς θρησκευτικὰς ὀργανώσεις νομικῶν συμβουλῶν. Δὲν ἐπεδόθη ἀποκλειστικῶς μόνον εἰς τὰς διενέξεις μετὰ τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ἀνέλαβε καὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν κληρικῶν οἱ ὁποῖοι εὑρίσκοντο εἰς ἀντιδικίαν πρὸς τοὺς Ἐπισκόπους των. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Affre δύο φοράς, τὴν 20ὴν Αὐγούστου καὶ 29ην Ὀκτωβρίου 1847, ἤσκησε λογοκρισίαν καὶ ἀπηγόρευσε τὴν ἐφημερίδα. Τὸ μέτρον τοῦτο ἤρθη τὴν 7ην Νοεμβρίου 1847. Τὸ 1854 ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Sibour ἐπετέθη κατὰ τῆς Voix de la vérité (Φωνὴ τῆς ἀληθείας). Τὸ 1860 ὁ Migne παρεχώρησε τὴν Voix de la vérité εἰς τὸν Taconet, τὴν ἰδιοκτήτην τῆς ἐφημερίδος L' univers (Τὸ σύμπαν), καὶ τὴν θέσιν της ἔλαβεν ἑτέρα ἐφημερὶς La voix canonique, liturgique, historique, bibliographique, anecdotique (Κανονική, λειτουργική, ἱστορική, βιβλιογραφική, ἀνεκδοτικὴ φωνή), ἡ ὁποία ἐξεδόθη τὸ 1861. Ὁ ἀδελφός του Victor - Etienne Migne ἵδρυσε καὶ διηύθυνε ἀπὸ τοῦ 1850 μέχρι τοῦ 1854 τὴν Journal des faits (Ἐφημερὶς τῶν γεγονότων). Ὁ J. - P. Migne ἀνεθεώρησε τὴν ἐφημερίδα αὐτὴν καὶ τῆς ἔδωσε νέον τίτλον La vérité (Ἡ ἀλήθεια), τῆς ὁποίας ἡ ζωὴ ἦτο μικρὰ (12 - 20 Φεβρουαρίου 1854), διότι τὴν ἐπώλησεν εἰς τὸν τραπεζίτην M. Prost διὰ νὰ τὴν ἀντικαταστήσῃ ἀργότερον, τὸ 1857, μὲ τὴν ἐφημερίδα Courrier de Paris (Ταχυδρόμος τῶν Παρισίων).

II. Ὁ ἐκδότης Migne: Ὁ Migne ἐνωρὶς ἐγκατέλειψε τὴν διεύθυνσιν τῆς ἐφημερίδος L' univers religieux διὰ νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς μίαν ἐργασίαν περισσότερον ἐντυπωσιακὴν καὶ σπουδαίαν. Στόχος του ὑπῆρξεν ἡ συγκέντρωσις εἰς μεγάλας συλλογὰς ὅλου τοῦ θησαυροῦ τῆς καθολικῆς παραδόσεως, θέτων εἰς ἥσσονα μοίραν τὴν ἔκδοσιν νέων ἐργασιῶν ἢ πρωτοτύπων πραγματειῶν. Δι' αὐτὸν ἦτο ἀρκετὸν νὰ συγκεντρώσῃ εἰς 2000 τόμους εἰς 4ον εἰς τὴν Bibliothèque universelle du clergé ou Cours complet sur chaque branche de la science ecclésiastique (Γενικὴ βιβλιοθήκη τοῦ κλήρου ἢ Πλήρης σειρὰ κάθε κλάδου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπιστήμης) τὴν προϋπάρχουσαν παραγωγὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλολογίας, διὰ νὰ θέσῃ ταύτην εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κλήρου ὅστις εἶχεν ἀνάγκην εὐκόλου εἰς χρῆσιν μέσου πρὸς πνευματικὴν ἐργασίαν. Κατ' ἀρχὴν ὁ Migne συνειργάσθη μὲ τὸν ἐν Παρισίοις ἐκδότην M. Bailly, ἀλλ' εἰς λίαν σύντομον χρόνον ἵδρυσεν εἰς τὴν Petit - Montrouge τὰς ὡραιοτέρας μέχρι τότε

ἐγκαταστάσεις τυπογραφείου καὶ βιβλιοπωλείου, τὰς ὁποίας ὠνόμασεν Ateliers catholiques (Καθολικὰ ἐργαστήρια). Δι' αὐτῶν ἠδύνατο νὰ ἐκτυπώνῃ ἕνα τόμον ἑβδομαδιαίως καὶ νὰ τὸν διαθέτῃ εἰς τιμὴν λίαν προσιτήν. 300 ἐργάται ἦσαν ἀπησχολημένοι εἰς τὰς ἐγκαταστάσεις αὐτάς, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ ἀρκετοὶ κληρικοί, οἱ ὁποῖοι προσέφερον μεγίστην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ διόρθωσιν τῶν δοκιμίων. Ἐκ τῶν 2000 τόμων ἐξεδόθησαν πλέον τῶν χιλίων. Οἱ τόμοι οὗτοι δύνανται νὰ χωρισθοῦν εἰς τέσσαρας κατηγορίας: 1) Βασικαὶ συλλογαὶ (ἐκτὸς τῶν πατρολογιῶν), 2) πατρολογίαι, 3) ἔργα ποικίλα καὶ 4) διακοπεῖσαι δημοσιεύσεις, αἵτινες συνεχίσθησαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Migne.

1) Βασικαὶ συλλογαί: α) Ἀπὸ τοῦ 1838 μέχρι τοῦ 1840 ἐξεδόθη ἡ Cursus Scripturae Sacrae (Σειρὰ τῆς Ἁγίας Γραφῆς) εἰς 25 τόμους εἰς 4ον καὶ 3 συμπληρωματικοὺς τόμους. β) Μετ' αὐτὴν ἐξεδόθη ἡ Patrologiae cursus comletus (Πλήρης σειρὰ τῆς Πατρολογίας) εἰς 28 τόμους εἰς 4ον. Τὰ κείμενα τῆς συλλογῆς ταύτης ἐξεδώθησαν λατινιστὶ καὶ γαλλιστὶ μὲ μεθοδολογικὴν τάξιν χωρὶς χρονολογικὴν σειράν. γ) Αἱ Demonstrations évangeliques des plus célèbres défenseurs du christianisme (Εὐαγγελικαὶ ἐπιδείξεις τῶν πλέον ἐπιφανῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ) εἰς 20 τόμους εἰς 4ον. δ) Οἱ Orateurs sacrés (Ἱεροκήρυκες) εἰς δύο σειράς, μελλούσας νὰ συμπεριλάβουν ὁμοῦ 102 τόμους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξεδόθησαν οἱ 99 λόγῳ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1862. Ἐκ τῆς πρώτης σειρᾶς ἐξεδόθησαν 66 τόμοι καὶ ἐκ τῆς δευτέρας 33. ε) Αἱ τρεῖς Encyclopédies théologiques. Ἡ Première encyclopédie théologique (Πρώτη θεολογικὴ ἐγκυκλοπαιδεία) ἐξεδόθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1844 καὶ 1852 καὶ περιελάμβανε 52 τεύχη εἰς 50 τόμους. Ἡ Nouvelle encyclopédie théologique (Νέα θεολογικὴ ἐγκυκλοπαιδεία) ἐξεδόθη ἀπὸ τοῦ 1851 μέχρι τοῦ 1859 καὶ περιελάμβανε 53 τεύχη εἰς 50 τόμους. Ἡ Troisième et dernière encyclopédie théologique (Τρίτη καὶ τελευταία θεολογικὴ ἐγκυκλοπαιδεία) ἐξεδόθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1851 καὶ 1859 καὶ περιελάμβανεν 66 τόμους. Τὸ σύνολον τῶν τευχῶν τῶν τριῶν ὡς ἄνω ἐγκυκλοπαιδειῶν ἀνῆλθεν εἰς 171. στ) Ἡ Cours complet d' histoire ecclésiastique (Πλήρης σειρὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας) περιελάμβανε 27 τόμους, ἐξ ὧν τοὺς 17 τόμους μέχρι τοῦ Πάπα Πίου τοῦ Θ' ἔγραψεν ὁ Hernion, ἐνῷ τοὺς ὑπολοίπους ὁ ἀββᾶς Nervoost. ζ) Τέλος ἡ Summa aurea de landibus B. Mariae virginis (Χρυσῆ συλλογὴ περὶ τῶν ἐπαίνων τῆς μακαρίας Παρθένου Μαρίας) ἀπὸ τοῦ 1855 καὶ ἑξῆς περιελάμβανε 13 τόμους.

2) Πατρολογίαι: Διὰ τῆς χρήσεως τῶν ἤδη ὑπαρχουσῶν ἐκδόσεων τῶν Πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, αἱ ὁποῖαι ἐθεωροῦντο μέχρι τῆς ἐποχῆς του αἱ καλλίτεραι, διὰ τῆς προσθήκης σημειώσεων καὶ εἰσαγωγῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ συνώδευον τὸ κείμενον, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ ἀπαγορεύῃ τὴν διόρθωσιν τοῦ κειμένου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν καλλιτέρων ἀνεκδότων χειρογράφων, διὰ τῆς παραθέσεως ἑτέρων γραφῶν καὶ ὡρισμένων ἀνεκδότων ὑπολειμάτων, παραδίδων οὕτω μίαν editio variorum, ὁ Migne προέβη εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν δύο Πατρολογιῶν, λατινικῆς καὶ ἑλληνικῆς, στηριχθεὶς κυρίως εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ Pitra, ὁ ὁποῖος εἰργάσθη εἰς ὁλόκληρον τὴν λατινικὴν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν μέχρι τοῦ Φωτίου. Ὅτε δὲ τὸ 1865 οὗτος ἐγένετο καρδινάλλιος ἀπέστειλεν εἰς τὸν Migne σημειώσεις διὰ τὴν συνέχειαν τῶν λατίνων συγγραφέων μέχρι τοῦ 1450. Ἐκτὸς τοῦ Pitra καὶ τῶν Γάλλων Βενεδικτίνων καὶ ἄλλοι συνεργάται μετέσχον εἰς τὴν ἔκδοσιν τούτων.

Ἡ λατινικὴ Πατρολογία περιλαμβάνουσα 218 τεύχη εἰς 217 τόμους ἐξεδόθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1844 καὶ 1855 εἰς δύο σειράς· ἡ πρώτη ἀπὸ τοῦ Τερτυλλιανοῦ μέχρι Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου (1 - 73 τόμοι) μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1844 καὶ 1849 καὶ ἡ δευτέρα ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Μεγάλου μέχρι Ἰννοκεντίου τοῦ Γ´ (74 - 217 τόμοι) ἀπὸ τοῦ 1849 μέχρι τοῦ 1855. Ἀμφότεραι αἱ σειραὶ περιέλαβον 2614 ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς. Κατὰ τὰ ἔτη 1862 καὶ 1865 ἐξεδόθησαν 4 τόμοι Πινάκων (Indices) τῆς ὡς ἄνω Πατρολογίας. Ὁ πέμπτος τόμος τῶν Πινάκων, ὅστις ἀπήτησε δύο ἔτη τυπογραφικῆς ἐργασίας καὶ εἶχε στοιχειοθετηθῆ ἤδη, κατεστράφη κατὰ τὴν πυρκαϊὰν τοῦ 1868 καὶ οὐδέποτε ἐξεδόθη.

Ἡ ἑλληνικὴ Πατρολογία ἐνεφανίσθη εἰς δύο ἐκδόσεις, μίαν ἑλληνολατινικὴν καὶ μίαν λατινικήν. Ἡ ἑλληνολατινικὴ ἐξεδόθη κατὰ τὰ ἔτη 1857 ἕως 1866 καὶ περιέλαβεν 166 τεύχη εἰς 161 τόμους, εἰς δύο σειράς· ἡ πρώτη ἀπὸ τοῦ Βαρνάβα μέχρι τοῦ Φωτίου (1 - 104 τόμοι), μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1857 καὶ 1861, καὶ ἡ δευτέρα ἀπὸ τοῦ Φωτίου μέχρι τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου (105 - 161 τόμοι). Αἱ δύο αὗται σειραὶ τῆς ἑλληνολατινικῆς Πατρολογίας περιέλαβον τὰ ἔργα 800 περίπου γνωστῶν καὶ ἀνωνύμων συγγραφέων. Ἡ ἔκδοσις τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων εἰς μόνην τὴν λατινικὴν σειρὰν περιέλαβεν 85 τεύχη εἰς 81 τόμους καὶ ἐνεφανίσθη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1856 καὶ 1867.

Ὁ 162 τόμος τῆς ἑλληνολατινικῆς Πατρολογίας, περιλαμβάνων Πίνακας καὶ τὰ ἔργα τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστολίου, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων

ἦσαν ἀνέκδοτα, κατεστράφη ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς. Τὸ κενὸν τοῦτο τῶν Πινάκων συνεπληρώθη ἀπὸ τοὺς Πίνακες τῶν Kreisberg, J. - B. Pearson, Δωρ. Σχολαρίου καὶ F. Cavallera.

3) Διάφορα ἔργα: Κατὰ τὰ ἔτη 1840 ἕως 1856, καθ' ὃν χρόνον ἐξεδίδοντο αἱ Σειραί, ὁ Migne ἐξέδωκεν ὁμοίως 100 ἑτέρους τόμους, ποικίλου περιεχομένου, ἐνῷ κατὰ τὰ ἔτη 1856 ἕως 1868 περὶ τοὺς 50 τόμους.

4) Ἡ πυρκαϊὰ τῆς 12ης Φεβρουαρίου 1868 ἀπετέλεσε σχεδὸν τὸ τέλος τῶν ἐκδοτικῶν δραστηριοτήτων τοῦ Migne καὶ πολλαὶ ἐκδόσεις δὲν εἶχον συνέχειαν.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΤΗΣ Ι. ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΑΓ. ΟΡΟΥΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΓΙΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ

Πρὸς τὸν εὐλαβῆ Ὀρθόδοξον Ἑλληνικὸν Λαὸν

Μεταξὺ τῶν νεοφανῶν Ἁγίων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐν τοῖς ἐσχάτοις τούτοις καιροῖς ὡς ἀστὴρ πρώτου μεγέθους διέλαμψε καὶ διαλάμπει διὰ τὴν πολλὴν Αὐτοῦ ἁγιότητα καὶ δὴ διὰ τὸ μέγα χάρισμα Αὐτοῦ τῆς θαυματουργίας καὶ ἰάσεως παντοίων νόσων ὁ ἀπὸ Πενταπόλεως Θεοφόρος Πατὴρ καὶ Διδάσκαλος τῆς Ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας ἡμῶν Ἅγιος Νεκτάριος, ὁ ἐν Αἰγίνῃ ὁσίως κοιμηθεὶς τῷ 1920 καὶ διὰ πολλῶν σημείων καὶ τεκμηρίων ἀναγνωρισθεὶς ἐπισήμως Ἅγιος τῷ 1955 ὑπὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Τοσοῦτον δ' ἐτιμήθη ὁ Ἅγιος ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς Λαοῦ διὰ τὰς πολλὰς Αὐτοῦ ἀρετὰς καὶ τὴν ἐκ τούτων χαρισθεῖσαν Αὐτῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ θείαν εὐωδίαν καὶ θαυματουργίαν, ὥστε δικαίως ἐχαρακτηρίσθη «ὁ Ἅγιος τοῦ αἰῶνος» ἡμῶν. Διὸ καὶ ἀνηγέρθησαν εἰς τιμὴν Αὐτοῦ ἁπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἑκατοντάδες Ἱεροὶ Ναοί, ἀναδειχθέντες καὶ ἀναδεικνύμενοι ἀείροοι πηγαὶ καὶ πολυχεύμονες ποταμοὶ θαυματουργίας καὶ παντοίας χάριτος τοῦ Ἁγίου.

Ἀλλ' ὁ μισόκαλος καὶ ἐφευρέτης τῆς κακίας Διάβολος ἐκ φθόνου πρὸς τὴν ἁγιότητα καὶ δόξαν «τοῦ Ἁγίου τοῦ αἰῶνος» ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Νεκταρίου ἠθέλησε νὰ ποιήσῃ σκάνδαλον μέγα καὶ νὰ κλονήσῃ ψυχὰς ἀστηρίκτους. Καὶ ἰδοὺ πῶς: εὗρε πλάσμα ἐγωπαθὲς καὶ ταλαίπωρον ἀμόναχον, τινὰ μοναχήν, ὀνομαζομένην Μαγδαληνήν, τὴν ὁποίαν κατώρθωσε πρῶτον ν' ἀποπλανήσῃ καὶ ἀποσχίσῃ τῆς Ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας ἡμῶν, μεθ' ὃ καὶ ὡδήγησεν αὐτὴν εἰς τὴν βλάσφημον ἄρνησιν τῆς ὑπάρξεως καὶ μεταδόσεως θείας Χάριτος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν καὶ τοῖς Ἱεροῖς Μυστηρίοις Αὐτῆς· ἐσχάτως δ' ἔστρεψε καὶ κατηύθυνε τὴν εἰρημένην ἀμόναχον μοναχὴν ὁ «ἀπ' ἀρχῆς ψεύτης» Διάβολος εἰς φρικτὰς καὶ ἀνηκούστους βλασφημίας καὶ κατ' Αὐτοῦ τοῦ Ἁγιωτάτου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Νεκταρίου τοῦ Θαυματουργοῦ.

Οὕτως ἡ βλάσφημος καὶ ἁγιομάχος Μαγδαληνὴ εἰς δύο πρόσφατα καὶ διεστραμμένα βιβλία αὐτῆς, ἅτινα καὶ διαδίδει δωρεάν, διὰ παρανοήσεων, διαστρεβλώσεων καὶ πλαστογραφιῶν βιβλίων τοῦ Ἁ-

γίου τῆς πρώτης συγγραφικῆς Αὐτοῦ δραστηριότητος, ἐτόλμησε νὰ ἐμφανίσῃ τὸν Ἅγιον ὡς δῆθεν «εἰκονομάχον, Λατινόφρονα καὶ Οἰκουμενιστήν», ἐστερημένον δὲ Θείας Χάριτος καὶ ἀληθοῦς ἁγιότητος καὶ ἄρα κατ' αὐτὴν ἄπαγε τῆς βλασφημίας! - ψευδῶς τιμώμενον, δαιμονικῶς δὲ ἐνεργοῦντα δυνάμεις καὶ σημεῖα πολλά!!

Τούτων λαβοῦσα γνῶσιν ἡ Ἱερὰ Κοινότης τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω καὶ ἀναλογιζομένη τὸ μέγα σκάνδαλον παρὰ τῷ εὐσεβεῖ ὀρθοδόξῳ λαῷ ἐκ τῶν ἀνωτέρω βλασφημιῶν τῆς ἁγιομάχου Μαγδαληνῆς ἐν τῇ τακτικῇ Συνάξει αὐτῆς τῆς 16/29.3.76 ἔκρινεν ἐπάναγκες πρῶτον ὅπως καταγγείλῃ καὶ στηλιτεύσῃ τὰς βλασφημίας ταύτας, διακηρύξῃ δὲ καὶ διατρανώσῃ τὴν πίστιν αὐτῆς μεθ' ἁπάντων τῶν Ἁγιορειτῶν Πατέρων τῶν εἴκοσι Ἱερῶν Μονῶν τοῦ Ἁγιωνύμου Ὄρους εἰς τὴν ἁγιότητα καὶ θαυματουργικὴν χάριν τοῦ Ἁγιωτάτου Πατρὸς ἡμῶν Νεκταρίου τοῦ Θαυματουργοῦ. Πρὸς στηριγμὸν δ' ἔπειτα τῶν τυχὸν πειρασθέντων ἢ καὶ κλονισθέντων Χριστιανῶν περὶ τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ Ἁγίου παραπέμπομεν εἰς τὴν λίαν διαφωτιστικὴν Εἰσαγωγὴν τοῦ Θεολόγου Εὐαγγέλου Χ. Δεληδήμου (νῦν Πανοσιολογιωτάτου Ἀρχιμ. Εἰρηναίου) εἰς τὴν κατὰ τὸ 1972 γενομένην ἐπανέκδοσιν τῶν ὑπὸ τῆς Μαγδαληνῆς διαστρεφομένων βιβλίων τοῦ Ἁγίου: «Α΄ Αἱ Οἰκουμ. Σύνοδοι τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Β΄ Μελέτη περὶ τῶν Ἁγίων Εἰκόνων» (ἐκδόσεις Β. Ρηγοπούλου, Θεσ.).

Περαιτέρω δὲ χωροῦσα ἡ Ἱ. Κοινότης φρονεῖ ταπεινῶς καὶ προτείνει ὅπως αἱ ἐν λόγῳ διαστροφαὶ καὶ βλασφημίαι λάβωσι καὶ τὸν δέοντα ἐκκλησιαστικὸν κολασμόν. Προτείνει δηλανότι ἡ Ἱ. Κοινότης καὶ τὴν ὑπὸ τῆς Ἁγιωτάτης Μητρὸς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῶν λοιπῶν Ἁγιωτάτων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καταδίκην τῶν βλασφήμων συγγραφῶν τῆς ἁγιομάχου Μαγδαληνῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀφορισμὸν τῆς ἰδίας, ἐφ' ὅσον δὲν ἤθελεν ἀποκηρύξῃ αὐτὰς καὶ μετανοήσῃ εἰλικρινῶς.

Ταῦτα δὲ γράφει καὶ προτείνει ἡ Ἱ. Κοινότης πιστεύουσα καὶ ἀποσκοποῦσα εἰς τὴν κατάπαυσιν τοῦ σκανδάλου παρὰ τοῖς ἀστηρίκτοις ἐκ τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν σωφρονισμὸν τῆς σκανδαλοποιοῦ συγγραφέως καὶ τῶν ἀκολουθούντων αὐτήν, τὴν εἰρήνευσιν δὲ τοῦ Ὀρθοδόξου πληρώματος καὶ τὴν δικαίαν τιμὴν τῆς μνήμης καὶ ἁγιότητος τοῦ Ἁγιωτάτου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Νεκταρίου τοῦ Θαυματουργοῦ.

Η ΙΕΡΑ ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΑΘΩ

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Λειτουργίες

Ὁ Παναγιώτατος λειτούργησε στὸν ἅγ. Δημήτριο 9.5.76, στὴν Ἀχειροποίητο 16.5.76, στὸν Ι. Ν. Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης 21.5.76, στὸν ἅγ. Δημήτριο 23.5.76, στὴν Μονὴ Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος 30.5.76 καὶ 2.6.76, στὸν Ι. Ν. Ἀναλήψεως 3.6.76, στὸν Ι. Ν. ἁγ. Γρηγορίου 6.6.76, στὴν ἁγ. Σοφία 13.6.76, στὸν Ι. Ν. ἁγ. Τριάδος 14.6.76, στὴν Παναγία Δέξια 20.6.76, στὴν μονὴ Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος 30.6.76.

Χοροστασίες

Ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης προέστη σὲ Δέηση στὴν ἁγ. Σοφία στὴ γιορτὴ τῆς ἁγ. Εἰρήνης 5.5.76, κατὰ τὴν κηδεία τοῦ Χ. Φραγκίστα στὴν ἁγ. Σοφία 7.5.76, σὲ 40θήμερο μνημόσυνο Χ. Φραγκίστα στὴν ἁγ. Σοφία 5.6.76, σὲ ἑσπερινὸ στὸν Ι. Ν. ἁγ. Γρηγορίου 5.6.76, σὲ ἁγιασμὸ στὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκθέσεως μαρμάρου 6.6.76, σὲ τελετὴ ἐγκαινίων τῆς Παναγίας Δέξιας 20.6.76, καὶ στὸν ἑσπερινὸ στὸν ἅγ. Παῦλο στὶς 28.6.76.

Χειροτονίες

Στὶς 22.5.76 ἔγινε ἡ κουρὰ τοῦ Παναγιώτη Τατσιᾶ, ποὺ ὀνομάσθηκε Παῦλος. Ἡ χειροτονία του σὲ διάκονο ἔγινε τὴν ἄλλη μέρα ἀπὸ τὸν σεβ. μητρ. Τυάνων κ. Παντελεήμονα. Ὁ π. Παῦλος τοποθετήθηκε σὰν ἀρχιδιάκονος στὴν Ι. Μητρόπολη. Στὶς 5.6.76 ἔγινε ἡ κουρὰ τοῦ μοναχοῦ Γρηγορίου Χαραλαμπίδη. Τὴν ἑπομένη ἔγινε ἡ χειροτονία του σὲ διάκονο.

Ὀφφίκια

Ὁ Παναγιώτατος ἐπέδωσε τὸ ὀφφίκιο τοῦ οἰκονόμου στὸν π. Γιαγκτζῆ Ἀθανάσιο στὶς 15.5.76, καὶ τοῦ μεγάλου ἀρχιμανδρίτου στὸν π. Βασ. Παπαγιάνη στὶς 6.6.76.

Συνεδρίες

Ὁ μητροπολίτης παρέστη στὶς παρακάτω συνεδρίες. Στὸ Θεαγένειο 4.5.76, γιὰ τὸν ἀντικαρκινικὸ ἔρανο 17.5.76, στὴ Σχολὴ Τυφλῶν καὶ στὸ Ἵδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν 22.5.76, στὸ Θεαγένειο 1.6.76, 3.6.76 κ αἰ4.6.76, στὴ Σχολὴ Τυφλῶν καὶ στὸ Παπάφειο Ὀρφανοτροφεῖο 16.6.76, στὴν ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία καὶ στὸ Ἵδρυμα Πατερικῶν μελετῶν 19.6.76.

Ὁ Μητροπολίτης δέχθηκε

Τοὺς κ.κ. Α. Παπαδημητρίου καὶ Κ. Φράγκου καθὼς καὶ τὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ Πάτμου 4.5.76, τὸν κ. Ι. Σιγάλαν Δ)ντὴν τοῦ Θεαγενείου 8.5.76, τοὺς στρατηγοὺς κ.κ. Ἀριάνην καὶ Ἰωάννου καθὼς καὶ τὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ Βελᾶ 17.5.76, τὸν καθηγ. κ. Α. Ν. Ι. Λούβαριν, τὸν κ .Στανίτσαν, τὸν σεβ. μητρ. Κιλκισίου κ. Ἀμβρόσιο, τὸν Θεοφ. ἐπίσκοπο Σωζοπόλεως κ. Ἀγάπιον 20.5.76,

τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Σχολὴ Λαμίας 21.5.76, τὸν καθηγητὴ κ. Κων)νο Φράγκου 29.5.76, τὸν μητρ. Βερροίας κ. Παῦλο 1.6.76, τὸν π. Γεράσιμο Μικραγιαννανίτη 4.6.76, τὸν π. Βασ. Παπαγιάννη 5.6.76, τὸν κ. Ἀρβανίτη Ἀθανάσιο 12.6.76, τὸν γάλλο πρόξενο μὲ δυὸ γάλλους στρατηγοὺς 15.6.76, τὸν διοικητὴ Ἀστυνομίας 15.6.76, τὸν ὑποδιευθυντὴ ἀστυνομίας Θεσ)νίκης Συν)ρχη κ. Τερζῆ Φιλοποίμενα 19.6.76, τὸν ἀντιπλοίαρχο κ. Βασιλείου 28.6.76, καὶ τὸν ἀρχιεπ. Αὐστραλίας κ. Στυλιανὸ 28.6.76.

Ὁ Μητροπολίτης ἐπισκέφθηκε

Τὸν μητροπολίτη Σιατίστης 31.5.76, τὸν ἐπιθεωρητὴ Χωροφυλακῆς Βορείου Ἑλλάδος κ. Ἰωάννου 1.6.76, τὸν μητροπ. Κρήνης κ. Προκόπιον 5.6.76, τὸν ἀσθενῆ μητροπ. Κίτρους κ. Βαρνάβα 6.6.76.

Ὁ Μητροπολίτης παρέστη

Στὴν ἔναρξη τοῦ πανελληνίου ἐμπορικοῦ συνεδρίου στὸ ἐμπορικὸ καὶ βιομηχανικὸ ἐπιμελητήριο 14.5.76.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΓΩΝΙΑ ΧΑΝΙΩΝ

Α΄ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ

Τὸ Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο Μελέτης Ποιμαντικῶν προβλημάτων Τουρισμοῦ, ποὺ συνῆλθε, ἀπὸ 16 - 20 Φεβρουαρίου 1976, μὲ πρωτοβουλία τῆς Ὀρθοδόξου Ἀκαδημίας Κρήτης, στὴν ἕδρα τοῦ Ἱδρύματος (Γωνιὰ - Κισάμου) μὲ συμμετοχὴ Ἱεραρχῶν καὶ ἄλλων κληρικῶν, ἐκπροσώπων τῆς Πολιτείας, τουριστικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ εἰδικῶν ἐπιστημόνων, ἐμελέτησε μὲ προσοχὴ τὶς διάφορες ὄψεις τοῦ τουριστικοῦ φαινομένου, ἰδίως στὴ σχέση του πρὸς τὸ ποιμαντικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Τὰ πρακτικὰ καὶ τὰ πορίσματα τοῦ Συνεδρίου θὰ ὑποβληθοῦν ἁρμοδίως πρὸς μελέτη καὶ ἐνδεχόμενη ἀξιοποίηση.

Τὸ Συνέδριο, ἀνταποκρινόμενο στὸ ἐνδιαφέρον ποὺ ἔδειξε ἡ κοινὴ γνώμη γιὰ τὸ ἔργο του, θεωρεῖ ὑποχρέωσή του νὰ ἀνακοινώσει τὰ ἀκόλουθα:

1. Ἐπισημαίνεται ἡ ἀνάγκη μιᾶς καθολικῆς θεωρήσεως τοῦ τουριστικοῦ φαινομένου. Ὡς ἀποτέλεσμα τῆς οἰκονομικῆς, τεχνολογικῆς καὶ γενικότερα πολιτιστικῆς προκοπῆς τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ Τουρισμὸς πρέπει νὰ κατανοηθῆ σὲ σχέση μὲ τὴν Πρόνοια τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν κόσμο. Ὁ Τουρισμὸς ἐκτιμᾶται ὡς μία νέα εὐκαιρία καὶ ἕνα δικαίωμα, γιὰ τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀνανεώσει τὶς σωματικὲς καὶ τὶς πνευματικές του δυνάμεις, νὰ πληρώσει μὲ νόημα τὸν ὁλοένα αὐξανόμενο ἐλεύθερο χρόνο του καί, ἀξιοποιώντας σωστὰ ποικιλία εὐκαιριῶν, νὰ ἐπικοινωνήσει βαθύτερα μὲ τὴ Δημιουργία, μὲ τὸ συνάνθρωπο καὶ τὸ Θεὸ καὶ νὰ ὁλοκληρώσει ἔτσι τὸ πρόσωπό του, ὡς ἀνθρώπου - εἰκόνος Θεοῦ. Ἀκόμη ὁ Τουρισμὸς ἐκτιμᾶται ὡς νέα δυναμικὴ εὐκαιρία γιὰ ἐπικοινωνία τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ γενικότερα τῶν λαῶν, γιὰ ἀμοιβαῖο πολιτιστικὸ ἐμπλουτισμὸ καὶ ἐνίσχυση τῶν συντελεστῶν τῆς παγκοσμίου

εἰρήνης. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς τὸ Συνέδριο χαιρετίζει τὰ κρατικὰ καὶ διακρατικὰ μέτρα, ποὺ ἀποβλέπουν στὴ διασφάλιση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων πάνω στὸ χῶρο (ἐλεύθερη διακίνηση καὶ μετοικεσία) καὶ στὸ χρόνο (ἀνάπαυση καὶ ἀξιοποίηση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου).

2. Παράλληλα τὸ Συνέδριο ἐπισημαίνει τὴν ἀνησυχία τοῦ λαοῦ γιὰ φανεροὺς καὶ ἐνδεχόμενους κινδύνους, ποὺ συνοδεύουν τὸ τουριστικὸ φαινόμενο. Οἱ κίνδυνοι ἀναφέρονται κυρίως στὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, στὴ διατήρηση τῆς θρησκευτικῆς, πολιτιστικῆς καὶ ἐθνικῆς ταυτότητας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, στὴ δημιουργία νέων πειρασμῶν πρὸς ἐγκληματικότητα καὶ νέων εὐκαιριῶν γιὰ ἐκμετάλλευση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἀνάπτυξη τῆς κερδοσκοπίας εἰς βάρος κυρίως τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας τῶν πτωχοτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ, μὲ ἔμμεση ἀπειλὴ καὶ αὐτῆς τῆς ἐθνικῆς μας κυριαρχίας.

3. Τὸ Συνέδριο ὑπογραμμίζει τὴν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ ἐκτιμήσει ἡ Διοικοῦσα Ἐκκλησία τὸ Τουριστικὸ φαινόμενο ὡς πρόκληση καὶ πρόσκληση καὶ νὰ τὸ περιβάλει μὲ ἀνάλογη πρὸς τὸ δυναμισμό, τὴν παγκοσμιότητα καὶ τὶς θετικὲς καὶ ἀρνητικὲς συνέπειές του κατανόηση καὶ προσοχὴ καί, στὰ πλαίσια τῆς ποιμαντικῆς, τῆς πρόνοιας καὶ διακονίας, νὰ ἐνθαρρύνει τὴ συστηματικὴ καὶ ὑπεύθυνη μελέτη τοῦ φαινομένου καὶ νὰ ἐπιδιώξει τὴν ἀπαραίτητη συνεργασία μὲ τὶς ἁρμόδιες ὑπηρεσίες τῆς Πολιτείας καὶ τοὺς διάφορους φορεῖς τοῦ τουριστικοῦ κυκλώματος.

4. Ἡ Ἐκκλησία καλεῖται προπαντὸς νὰ τονώσει τὴν εὐθύνη τοῦ ποιμνίου της γιὰ τὸν «ἐρχόμενο» καὶ τὴν ἐπίγνωση ὅτι ὁ Τουρισμὸς εἶναι μιὰ λειτουργικὴ πραγματικότητα στὰ πλαίσια τῆς παγκόσμιας Ἱστορίας, ποὺ κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τὴ βεβηλώνει μὲ μικρόνοια ἢ ἰδιοτελεῖς ἐπιδιώξεις.

Ἡ καλλιέργεια μιᾶς ὑπεύθυνης στάσης τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στὸ τουριστικὸ φαινόμενο κρίνεται ὡς τὸ πρῶτο μέλημα τοῦ παρόντος.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Das Problem der Theologie des Neuen Testaments (=Wege der Forschung CCCLXII), ἐκδ. ὑπὸ G. Strecker, Darmstadt 1975, σ. VIII+464.

Εἰς τὴν γνωστὴν σειρὰν «Ὁδοὶ τῆς ἐρεύνης» ἡ Wissenschaftliche Buchgesellschaft ἐξέδωκεν εἰς καλαίσθητον τόμον, ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ καθ. G. Strecker, τὸ ἀπὸ πολλοῦ ἀναμενόμενον ἔργον τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν θεολογίαν τῆς Κ. Διαθήκης. Ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τῆς σειρᾶς, ἀποτελεῖ συλλογὴν ἐργασιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐσφράγισαν τὴν πορείαν τῆς ἐρεύνης.

Προτάσσεται λίαν κατατοπιστικὴ εἰσαγωγὴ τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς ἐκδόσεως καθ. G. Strecker ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ πρόβλημα τῆς θεολογίας τῆς Κ. Διαθήκης» (σ. 1-31). Ἀκολουθεῖ ὁ περίφημος πρυτανικὸς λόγος τοῦ J. Ph. Gabler (1787), διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἀρτιγέννητος βιβλικὴ θεολογία ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τῆς δογματικῆς καὶ ἀπέβη αὐτοτελὴς θεολογικὴ ἐπιστήμη. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἑπομένου αἰῶνος ἤρχισεν ἀποχωριζομένη «ἡ βιβλικὴ θεολογία τῆς Κ. Διαθήκης» ἀπὸ τῆς μέχρι τότε ἑνιαίας βιβλικῆς θεολογίας. Τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων τῶν δύο Διαθηκῶν ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν θεολογικὴν ἔρευναν ἐπὶ

δεκαετίας, οὐσιαστικῶς δὲ ἐλύθη κατὰ βίαιον de facto τρόπον μόνον κατὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἱστορισμοῦ.

Εἰς τὸ κλῖμα αὐτὸ ἐγράφη ἡ συντηρητικὴ «θεολογία τῆς Κ. Διαθήκης» τοῦ B. Weiss (1868). Ἀποσπάσματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν μέθοδον τῆς ἐρεύνης παρατίθενται εἰς τὸ ὑπὸ ἀνάλυσιν ἔργον ἐκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1903 (σ. 45-66). Ἡ ἐπίδρασις τῆς συστηματικῆς θεολογίας εἶναι πλέον ἢ ἐμφανὴς εἰσέτι.

Εἰς τὸ κλῖμα τοῦ ἱστορισμοῦ πρέπει νὰ ἐνταχθοῦν αἱ παρατηρήσεις τοῦ A. Deissmmann (1893), αἱ ὁποῖαι ἀκολουθοῦν (σ. 67-80). Ὁ ἐν λόγῳ ἐρευνητὴς ἐπιμένει εἰς τὸν ἱστορικὸν χαρακτῆρα τῆς νέας ἐπιστήμης, θεωρεῖ δὲ ὡς περιεχόμενον αὐτῆς τὴν ἔρευναν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἀρχεγόνου χριστιανισμοῦ καὶ τὴν κατάδειξιν τόσον τῶν ἐπὶ μέρους ἀπόψεων ὅσον καὶ τοῦ συνόλου πρωτοχριστιανικοῦ συνειδότος.

Τὸ πλέον ἐνδιαφέρον ἴσως κείμενον τοῦ τόμου εἶναι αἱ κριτικαὶ παρατηρήσεις τοῦ W. Wrede, αἱ ὁποῖαι διατηροῦν καί, μετὰ 80 περίπου ἔτη (ἐγράφησαν τὸ 1897) τὴν ἀξίαν των τόσον διὰ τὴν ὀξύνοιαν εἰς τὴν κατάδειξιν τῶν προβλημάτων ὅσον καὶ διὰ τὴν προορατικότητά των (σ. 81-154). Ὁ μυστικισμὸς τῶν λέξεων καὶ αἱ ὑπερβολαὶ περὶ τὴν θεολογίαν ἀκόμη καὶ τῶν προθέσεων θὰ ἀπεφεύγοντο, ἂν ἐλαμβάνοντο ὑπ᾽ ὄψιν αἱ σοβαραὶ ἀντιρρήσεις τοῦ Wrede.

Ἀκολουθοῦν αἱ ἀξιόλογοι παρατηρήσεις τοῦ A. Schlatter (1909), ὁ ὁποῖος καθορίζει τὴν αὐτοτέλειαν τοῦ κλάδου καὶ τὸν ἑρμηνευτικὸν χαρακτῆρα τῆς ἱστορικῆς ἐργασίας εἰς αὐτὸν (σ. 155-214). Αἱ ἑπόμεναι μελέται ἀνήκουν εἰς ἐκπροσώπους τῆς «διαλεκτικῆς» θεολογίας ἤτοι τὸν E. Thurneysen (σ. 215-248), καὶ τὸν R. Bultmann (σ. 249-277). Ἡ ἀναφορὰ εἰς τὰς ἀπόψεις των δὲν εἶναι ἀναγκαία, διότι εἶναι πασίγνωστοι κυρίως ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ K. Barth, ὁ ὁποῖος τελικῶς παρέμεινεν ὁ ἀδιαφιλονίκητος ἡγέτης τῆς κινήσεως. Σημειωθήτω ὅτι τὸ ἄρθρον τοῦ R. Bultmann προέρχεται ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ στενοῦ δεσμοῦ του μετὰ τοῦ Barth καὶ τῆς θεολογίας του. Εἶναι συνεπῶς ἐνδεικτικὸν διὰ τὴν «διαλεκτικὴν» φάσιν του καὶ ὄχι διὰ τὴν μετέπειτα πορείαν του, ἀποκορύφωσιν τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἡ «Θεολογία τῆς Κ. Διαθήκης» (1948/53). Ἴσως θὰ ἀνταπεκρίνετο περισσότερον εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀναγνώστου διὰ γνῶσιν τῶν ὁριακῶν σταθμῶν τῆς θεολογίας τῆς Κ. Διαθήκης ἡ δημοσίευσις τῶν «Ἐπιλεγομένων» τῆς «Θεοολογίας τῆς Κ. Δ.» τοῦ R. Bultmann ἀπὸ ὅσον ἡ ἐπανατύπωσις μιᾶς ἐργασίας, ἡ ὁποία ἀπουσιάζει ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ B. ἐκδοθέντων ἄρθρων του!

Ἀκολουθεῖ ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ ἔργου τοῦ O. Cullmann, Christus und die Zeit (σ. 278-204), ἔνθα γίνεται λόγος περὶ τῆς γνωστῆς ἀπόψεώς του διὰ τὴν βιβλικὴν γραμμικὴν ἔννοιαν τοῦ χρόνου. Τὸ ἔργον ἐξεδόθη τὸ 1946.Μετὰ δύο ἔτη ὁ R. Bultmann ἔγραψεν εἰς ἐκτενῆ βιβλιοκρισίαν τὰς ἀντιρρήσεις του, αἱ ὁποῖαι ἐκδίδονται εἰς τὸν παρόντα τόμον (σ. 294-308) ὡς συνδεόμεναι πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Cullmann. Πρόκειται περὶ τῆς ἀντιθέσεως ὑπαρξιακῆς - ἐσχατολογικῆς ἑρμηνείας καὶ Heilsgeschichte, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ νὰ διαιρῇ τὰ πνεύματα.

Αἱ ἐργασίαι, αἱ ὁποῖαι ἀναδημοσιεύονται εἰς τὴν συνέχειαν, ἀφορμῶνται οὐσιαστικῶς ἐκ τῆς «Θεολογίας τῆς Κ.Δ.» τοῦ R. Bultmann, προέρχονται δὲ

τόσον ἀπὸ ρωμαιοκαθολικοὺς (V. Warnach, H. Schlier, A. Descamps) ὅσον καὶ ἀπὸ προτεστάντας (E. Fuchs, H. Braun). Ἡ ἐπιλογὴ ἔγινε προφανῶς μὲ ὑποκειμενικὰ κριτήρια, ὁπωσδήποτε δὲ δὲν ἀπηχεῖ τὴν σημερινὴν προβληματικὴν εἰς τὸν χῶρον τῆς θεολογίας τῆς Κ. Διαθήκης.

Τὸ ὅλον ἔργον κατακλείεται δι' ἐκτενοῦς βιβλιογραφίας καταρτισθείσης ὑπὸ τοῦ B. Gelderblom (σ. 439 - 464).

Ἡ ἀνάγνωσις τῶν χρονολογικῶς διατεταγμένων ἐργασιῶν δὲν πλουτίζει μόνον τὴν γνῶσιν τοῦ ἀναγνώστου, ἀλλὰ κυρίως δίδει εἰς αὐτὸν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀντιληφθῇ τὸ πλῆθος τῶν προβλημάτων, τῶν ἐρωτήσεων αἱ ὁποῖαι παραμένουν εἰσέτι ἀναπάντητοι καὶ τῶν δυνατοτήτων διὰ νέας λύσεις, νέας μεθόδους καὶ νέας ἐρωτήσεις. Εἰς τὸ τελευταῖον δ' αὐτὸ σημεῖον εὑρίσκεται καὶ ἡ οὐσιαστικὴ προσφορὰ τοῦ ἔργου.

Βασίλειος Π. Στογιάννος

Παναγιώτου Νέλλα, Ἡ περὶ δικαιώσεως διδασκαλία Νικολάου τοῦ Καβάσιλα, Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἐκδόσεις Στ. Καμπερόπουλος, Πειραιεὺς 1975, σσ. 1 2.

Ἡ ἀνὰ χεῖρας μελέτη τοῦ Π. Νέλλα, γνωστοῦ καὶ ἐξ ἄλλων ἐμπεριστατωμένων μελετῶν, ἀποτελεῖ — ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ τίτλου — προσπάθειαν παρουσιάσεως τῆς περὶ δικαιώσεως διδασκαλίας τοῦ Καβάσιλα.

Ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ (σσ. 15 - 60) ἐξετάζεται συνοπτικῶς τὸ πρόβλημα τῆς δικαιώσεως κατὰ τὴν ἀποστολικὴν καὶ πατερικὴν παράδοσιν τῶν τεσσάρων πρώτων αἰώνων κα τὴν λατινικὴν θεολογικὴν παράδοσιν τοῦ μεσαίωνος· ἐξαίρεται ἡ σημασία, ἡ χριστολογικὴ ὑποδομὴ καὶ ὁ σύμφωνος πρὸς τὴν ἀνατολικὴν παράδοσιν τρόπος ἀντιμετωπίσεως τοῦ ἐν λόγῳ προβλήματος παρὰ τῷ Καβάσιλᾳ· καὶ τέλος, διερευνᾶται ἡ σχέσις τοῦ Καβάσιλα πρὸς τὴν μεσαιωνικὴν ἀντίληψιν περὶ δικαιώσεως τοῦ Ἀνσέλμου Καντερβουρίας καὶ τοῦ Θωμᾶ τοῦ ,Ακινάτου, καθὼς καὶ πρὸς ἐκείνην τῶν ἀνατολικῶν θεολόγων Θεοδώρου Ἀβουκάρα καὶ Νικολάου Μεθώνης. Ἡ διαπραγμάτευσις τοῦ κυρίως θέματος ἀντικατοπτρίζουσα τὸ διάγραμμα τοῦ πρώτου κεφαλαίου τοῦ «Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς» ἔργου τοῦ Καβάσιλα διαιρεῖται εἰς τρία κεφάλαια.

Εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον (σσ. 61 - 89) ὁ συγγραφεὺς ἀναλύει τὴν ἔννοιαν τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν τρόπον ἐκφράσεώς της ὡς φιλανθρωπίας εἰς τὸν κόσμον. Ἰδιαιτέρως τονίζει τὴν ἄποψιν τοῦ Καβάσιλα περὶ τῆς χριστοκεντρικῆς δομῆς τοῦ πρωτοπλάστου...

Εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον (σσ. 91 - 135) ὁ συγγραφέας ἐξετάζει τὴν ἐν Χριστῷ δικαίωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ συνεργία τοῦ ἀνθρωπίνου παράγοντος εἰς τὸ ἔργον τῆς δικαιώσεως ἐκφράζεται ὑπὸ τοῦ Καβάσιλα διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους προσφορᾶς εἰς τὸν Θεὸν τῆς Παρθένου Μαρίας, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἔλαβε χώραν ἡ συνάντησις τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ μετὰ τῆς ἀρχεγόνου δικαιοσύνης τοῦ ἀνθρώπου κα ἐτελεσιουργήθη ἡ ἀρχὴ τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Οἰκονομίας. Τὸ μυστήριον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Χριστὸς ἐφανέρωσε τὴν δικαιοσύνην τοῦ Πατρὸς εἰς τὸν κόσμον, προσέφερεν εἰς τὸν Πατέρα πᾶσαν τὴν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ὀφειλομένην τιμήν, ἀποκατέστησε τὴν ὑγείαν τῆς ἀσθενούσης ἀνθρωπίνης φύσεως, κατήργησε τὴν ἔχθραν μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου διὰ τῆς καταλλαγῆς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πατρός, ἀπηλευθέρωσε τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῶν τυραννικῶν δεσμῶν τοῦ διαβόλου καὶ κατέστησεν αὐτὸν τέκνον Θεοῦ καὶ κληρονόμον τῆς Βασιλείας Του.

Εἰς τὸ τρίτον κεφάλαιον (σσ. 137 - 168) ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται μὲ τὴν οἰκείωσιν τῆς δικαιώσεως ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου. Αὕτη συνισταμένη κατὰ τὸν Καβάσιλαν εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς φύσεώς του ἀπὸ τὴν φθορὰν καὶ τῆς βουλήσεώς του ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν ἐπιτυγχάνεται βασικῶς διὰ τῶν μυστηρίων τοῦ Βαπτίσματος, τοῦ Χρίσματος καὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἀλλ' ἐνῶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς φύσεως ἀποτελεῖ δῶρον («προῖκα») τοῦ Θεοῦ καὶ συντελεῖται χωρὶς τὴν ἀνθρωπίνην συνεργίαν, ἡ ἀποκατάστασις τῆς βουλήσεως δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ χωρὶς αὐτήν. Ἡ συνεργία αὕτη τοῦ ἀνθρώπου ἐκφράζεται διὰ τῆς ἐν ἀγάπῃ προσφορᾶς ἑαυτοῦ καὶ πάντων τῶν ἑαυτοῦ εἰς τὸν Χριστόν, καθὼς καὶ διὰ τῆς ἐν τοῖς μυστηρίοις ἐνεργοῦ συμμετοχῆς του. Οὕτως ἡ μυστηριακὴ ζωὴ καὶ ἡ ἐκδηλουμένη ἐμπράκτως ἀγάπη συνιστοῦν τὰς ἀναγκαίας προϋποθέσεις διὰ τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἕνωσιν καὶ τὴν οἰκείωσιν τῆς ὑπ' Αὐτοῦ προσφερομένης δικαιώσεως.

Ἡ ὅλη ἐργασία κατακλείεται δι' ἐπιτυχῶν συμπερασμάτων (σσ. 169 - 173) ἀναφερομένων εἰς τὴν σύνοψιν τῆς περὶ δικαιώσεως διδασκαλίας τοῦ Καβάσιλα, εἰς τὴν προβολὴν τῶν νέων στοιχείων τῆς διδασκαλίας του ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως καὶ εἰς τὴν ἀξιολόγησιν τῆς θεολογίας του ἐν σχέσει πρὸς τὰς ὑφισταμένας ἐν Βυζαντίῳ κατὰ τὸν 14ον αἰ. θεολογικὰς τάσεις.

Ἡ ἐν λόγῳ ἐργασία παρὰ τὸ πλῆθος τῶν χωρίων, τὰ ὁποῖα μάλιστα πολλάκις παρατίθενται ἀνεπεξέργαστα, ἀποτελεῖ συμβολὴν εἰς τὴν ὀρθόδοξον σωτηριολογίαν καὶ τὴν χαρακτηρίζουσαν τὴν σύγχρονον θεολογίαν τάσιν ἐπιστροφῆς εἰς τὰς πηγὰς τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως.

Γ. Μαρτζέλος

Τρίγλωσσον Ψυχολογικὸν Λεξικόν, Τόμ. 1 - 3 Ἔκδοτ. Οἶκος Hans Huber; Bern Stuttgart Wien 1975.

Ὁ γνωστὸς Ἑλβετικὸς Ἐκδοτικὸς Οἶκος Hans Huber τῆς Βέρνης ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν Ψυχολογικὸν Λεξικὸν εἰς τὰς τρεῖς μεγάλας γλώσσας, Ἀγγλικήν, Γαλλικὴν καὶ Γερμανικήν. Ἡ προσφορά του εἰς τὴν ἐπιστήμην εἶναι μεγάλη. Οἱ Ψυχολόγοι, οἱ Παιδαγωγοί, οἱ Ἰατροὶ καὶ οἱ ἐπιστήμονες συναφῶν κλάδων ἀπὸ ἐτῶν ᾐσθάνοντο τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκδόσεως ἑνὸς τοιούτου λε-

ξικοῦ, διότι ἡ Ψυχολογία μὲ ὅλους τοὺς κλάδους της, μεταπολεμικῶς κυρίως, ἔχει λάβει εὐρεῖαν ἔκτασιν, αἱ δὲ ἐκδόσεις αὐτῆς εἰς ὅλας τὰς γλώσσας, ὡς καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τελευταίως, ἔχουν πληθυνθῆ.

Συνέβαινε ὅμως ὁ ἀναγνώστης νὰ συναντᾷ εἰς τὰ διάφορα βιβλία καὶ περιοδικὰ ψυχολογικοὺς ὅρους ἀγγλιστί, γαλλιστὶ ἢ γερμανιστὶ καὶ ἐπειδὴ κατὰ τεκμήριον ὀλίγοι ἀναγνῶσται κατέχουν καὶ τὰς τρεῖς αὐτὰς γλώσσας, ἑπόμενον ἦτο νὰ συναντοῦν δυσκολίας διὰ τὴν κατανόησιν αὐτῶν.

Ἤδη διὰ τῆς μετὰ χεῖρας ἐκδόσεως τὸ πρόβλημα ἐλύθη. Τὸ ὑπάρχον κενὸν ἐκαλύφθη. Ἕκαστος τῶν τριῶν τόμων εἶναι αὐτοτελής, δηλαδὴ περιέχει ὅλους τοὺς ὅρους τῆς Ψυχολογίας: 1) Ἀγγλικὰ - Γαλλικὰ - Γερμανικά, 2) Γαλλικὰ - Γερμανικὰ - Ἀγγλικὰ καὶ 3) Γερμανικὰ - Ἀγγλικὰ - Γαλλικά.

Τὸ σύστημα τοῦτο βοηθεῖ τοὺς κατόχους ἔστω καὶ μιᾶς τῶν τριῶν μεγάλων γλωσσῶν, διότι εὑρίσκει τοὺς ἀντιστοίχους ὅρους παραπλεύρως τοῦ γνωστοῦ εἰς οἱονδήποτε τῶν τριῶν γλωσσῶν ὅρους.

Παραθέτομεν μερικὰ παραδείγματα ἐξ ἑκάστου τόμου:

1. Abel Complex	- Complex D'Abel	- Abel Komplex
Alpha Wane	- Onde Alpha	- Alpha Welle
Beard's Disease	- Maladie de Beard	- Nervenschwäche
2. Dorloter	- Verwöhnen	- Pamper
Sens Spatial	- Raumnsinn	- Sense of Space
Sensomoteur	- Sensomotorisch	- Sensory Motor
3. Geschmacks Störung	- Dysgeusia	- Dysqusie
Verdrängung	- Repression	- Refoulement
Waschmanil	- Ablutomania	- Ablutomanie

Ὁ πρῶτος τόμος ἀποτελεῖται ἐκ 355 σελίδων, ὁ δεύτερος καὶ ὁ τρίτος ἐκ 400, τιμᾶται δὲ ἕκαστος δεμένος, 58 ἑλβετικὰ φράγκα.

Τὸ ὡς ἄνω λεξικὸν προϋποθέτει ὅτι ὁ ἀναγνώστης κατέχει τὴν ἐπιστημονικὴν σημασίαν τοῦ ὅρου οἱανδήποτε γλῶσσαν ἐκ τῶν τριῶν καὶ ἂν κατέχει, ἂν μάλιστα εἶναι ψυχολόγος, ψυχίατρος, παιδαγωγὸς κλπ.

Τὸ παρὸν συνιστᾶται θερμῶς εἰς ὅλους τοὺς εἰδικούς, οἱανδήποτε γλῶσσαν καὶ ἂν κατέχουν εἴτε τὴν Ἀγγλικήν, εἴτε τὴν Γαλλικήν, εἴτε τὴν Γερμανικήν.

Σάββας Νανάκος

Γεωργίου Α. Τσανανᾶ, Ἐπιμελητοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἡ «Πολιτική» διάσταση στὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν. Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ περιοδικὸν «Λόγος καὶ Πράξη». Ἀθήνα, τόμ. Α΄ Ἄνοιξη 1976, Ἀριθ. 2, Ἀθῆναι 1976.

Ἐμπεριστατωμένη ἡ ὡς ἄνω πρωτότυπος ἔκδοσις, δι' ἧς ὁ σ. ἐπιλαμβάνεται ἐνδιαφέροντος θέματος, τόσον διὰ τοὺς διδάσκοντας τὸ μάθημα τῆς θρησκείας ὅσον καὶ διὰ τὴν σπουδάζουσαν καὶ προβληματιζομένην νεολαίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ εὐσεβὲς πλήρωμα τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνὰ χεῖρας ἔκδοσιν ἔδωσεν ἡ πρὶν ἀπὸ μερικὰ ἔτη,

διοργάνωσις ἐν Κολωνίᾳ τῆς Δ. Γερμανίας μιᾶς μοντέρνας λατρευτικῆς νυκτερινῆς συγκεντρώσεως «ἑνὸς οἰκουμενικοῦ κύκλου φωτισμένων καὶ θαρραλέων Χριστιανῶν μὲ θέμα: «Μαθητὲς - Μαθητευόμενοι». Εἰς τὴν συγκέντρωσιν ταύτην παρευρέθησαν διακεκριμένοι κληρικοὶ καὶ καθηγηταί, θεολόγοι καὶ ἄλλοι. Πρωτότυποι ἦσαν αἱ πρὸ τοῦ συνεδρίου διανεμηθεῖσαι προσκλήσεις καὶ τὰ σχετικὰ φέϊγ - βολάν, τὰ ὁποῖα ἤρχιζον μὲ τὰς λέξεις: «Μαθητὲς καὶ μαθητευόμενοι ὅλων τῶν τάξεων καὶ τῶν ἐπαγγελμάτων, ἑνωθεῖτε! Γιὰ ποιὸν σκοπὸ σπουδάζουμε. Ποῖον ἐξυπηρετεῖ τὸ σχολεῖον; Ποῖος κερδίζει ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευσίν μας; Διὰ ποίαν κοινωνίαν μορφωνόμεθα;»

Ἡ πρωτότυπος αὕτη ἐκδήλωσις ἐσημείωσεν ἐκπληκτικὴν ἐπιτυχίαν. Οἱ συγκεντρωθέντες ἤκουσαν ἀσυνηθίστους ἀναπτύξεις Βιβλικῶν κειμένων, ἀναλύσεις τῆς ἐκπαιδευτικῆς πραγματικότητος, διετύπωσαν κρίσεις, ἀντήλλαξαν ἀπόψεις, ἐχάραξαν στόχους καὶ ἐκινητοποιήθησαν ἀμέσως πρὸς δρᾶσιν, ποὺ δὲν ἤργησε νὰ φέρῃ ἀποτελέσματα. Ἡ σύναξις ἀπὸ παιδαγωγικῆς ἀπόψεως θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ, ὡς ἐξωσχολικὸν μορφωτικὸν γεγονὸς ὁλκῆς.

Ὁ σ. κλείει τὴν λίαν ἐνδιαφέρουσαν σύντομον ἔκδοσίν του μὲ δύο διδακτικὰς ἑνότητας. Τὴν Α΄ μὲ τὴν γνωστὴν ἱστορικὴν συνάντησιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ ἀρχιτελώνου Ζακχαίου, ποὺ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ τὴν ἐπιγράψωμεν — συνάντησις καὶ ριζικὴ ἀλλαγὴ συντελεσθεῖσα εἰς τὰ πλαίσια αὐτομάτου ἐλευθερίας. Ἡ συνάντησις αὕτη φέρει ριζικὴν ἀλλαγὴν εἰς ὅλους καὶ εἰς ὅλα. Καὶ τὴν Β΄ Θεία Εὐχαριστία. Τίτλος: «Μυστήριον, ἕνωσις, στράτευσις καὶ πορεία». Ὡς μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας εἶναι γεγονὸς ποὺ ἐνσωματώνει τοὺς μετέχοντας εἰς τὸ στρατευμένο σῶμα της διὰ νὰ συνεχίζουν ὡς τὰ ἔσχατα τὴν στρατευμένην ζωὴν τοῦ Χριστοῦ, ἡνωμένοι μεταξύ τους, καὶ μὲ τοὺς «προαπελθόντας» ἀγωνιστὰς τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀνθρωπιᾶς».

Ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι τὸ συγκλονιστικώτερον συνεχὲς θρησκευτικὸν καὶ «πολιτικὸν» γεγονός, τὸ ὁποῖον ἑνώνει, συνασπίζει, ἐμπνέει καὶ στρατεύει ὅλους τοὺς πιστούς, διὰ τὴν πραγμάτωσιν τῆς «καινῆς κτίσεως», τοῦ νέου κόσμου τῆς ἀληθείας, τῆς ἀδελφότητος, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀγάπης καὶ τῆς πληρότητος δι' ὅλους, ὅπως τὸν διοίνηξε ψηλαφητά, ὀδυνηρὰ καὶ ἀπερίφραστα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Ἡ ὡς ἄνω ἔκδοσις συνιστᾶται ἐκθύμως εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ Περιοδικοῦ.

Π. Ρόκκος

Ἰωάννου Ν. Καρμίρη, Ἀκαδημαϊκοῦ, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου. Ὀρθοδοξία καὶ Παλαιοκαθολικισμός. Τεῦχος VIII. Β΄ Συνδιάσκεψις τῆς μικτῆς Ὀρθοδοξο - Παλαιοκαθολικῆς Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν Ὀρθοδόξου καὶ Παλαιοκαθολικῆς. Ἀθῆναι 1975, σ.σ. 37.

Ἡ ἀνὰ χεῖρας ἐμπεριστατωμένη ἔκθεσις ὑπεβλήθη πρὸς τὴν Διαρκῆ Ἱ. Σύνοδον καὶ τὴν Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ λήξει τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐν Σάμπεζυ - Γενεύης καὶ ἐν τῷ Ὀρθοδόξῳ Κέντρῳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, προσκλήσει τούτου, συνελθούσης μικτῆς Ὀρθοδο-Πα-

λαιοκαθολικῆς 'Επιτροπῆς, ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Σ. Μητροπολίτου Γερμανίας κ. Εἰρηναίου καὶ τοῦ 'Επισκόπου τῶν ἐν 'Ελβετίᾳ Παλαιοκαθολικῶν κ. Leon Sautier καὶ Γραμματεῖς οἱ Καθηγηταὶ Ι. Καρμίρης καὶ W Rüpers.

'Η 'Επιτροπὴ συνῆλθεν ἀπὸ 20 - 28 Αὐγούστου 1975, μετέσχον δὲ αὐτῆς ἀπὸ 'Ορθοδόξου πλευρᾶς ἐκπρόσωποι πασῶν τῶν 'Ορθοδόξων 'Εκκλησιῶν κα τῶν Παλαιοκαθολικῶν. 'Η ἐν λόγῳ 'Επιτροπὴ — εἰργάσθη ἐν πνεύματι ἀμοιβαίας ἀγάπης καὶ κατανοήσεως, μελετήσασα λεπτομερῶς τὰ θέματα τῆς Θεολογίας καὶ τῆς Χριστολογίας. Μετὰ τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν ἐξεδόθη κοινὸν ἀνακοινωθέν, ὑπογραφὲν ὑφ' ἁπάντων τῶν μελῶν τῆς Μικτῆς 'Επιτροπῆς. Τὰ κείμενα τῶν ἀποφάσεων ὑπεβλήθησαν εἰς τὰς οἰκείας 'Εκκλησίας πρὸς θεώρησιν καὶ ἔγκρισιν.

'Η Μικτὴ 'Επιτροπὴ εἰς προσεχῆ συνεδρίαν θὰ ἐπιληφθῆ τῶν θεμάτων τῆς Μαριολογίας καὶ τῆς 'Εκκλησιολογίας.

Πάντες οἱ Σύνεδροι ἐστεγάσθησαν καὶ ἐφιλοξενήθησαν ἐν τῷ Σάμπεζυ - Γενεύης 'Ορθοδόξῳ Κέντρῳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μερίμνη τοῦ Προϊσταμένου αὐτοῦ Σεβ. Μητροολίτου Τρανουπόλεως κ. Δαμασκηνοῦ.

Π. Ρόκκος

† Τιμοθέου Ματθαιάκη, Μητροπολίτου Ν. 'Ιωνίας - Φιλαδελφίας. 'Ο ἄνθρωπος, Γήινος καὶ ὑπεργήινος. 'Αθῆναι 1976, σσ. 100.

'Η μετὰ χεῖρας καλαίσθητος καὶ ἐμπεριστατωμένη ἔκδοσις, τοῦ λίαν εὐφήμως γνωστοῦ εἰς τοὺς θεολογικοὺς καὶ ἐκκλησιαστικοὺς κύκλους Σεβ. συγγραφέως, ἀποσκοπεῖ εἰς τὸ νὰ παρουσιάση εἰς τοὺς ἀναγνώστας καὶ νὰ ἀναστηλώση τὴν θείαν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἀναφέρεται ἐν τῇ 'Αγ. Γραφῇ «ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν» (Γεν. Α', 26) καὶ νὰ παρουσιάση κάποιο πνευματικὸ καθρέπτη, εἰς τὸν ὁποῖον — θὰ ἀντικατοπτρίζεται ὑπὸ τὴν πραγματικήν του ὄψιν κάθε γήινος καὶ ὑπεργήινος ἄνθρωπος. — Εἰς τὸ ὑπ' ὄψιν βιβλίον ὁ ἄνθρωπος ἀποκαλύπτεται ἐν τῇ μικρότητί του καὶ τῇ μεγαλειότητί του, ἀδύνατος καὶ παντοδύναμος ὑπὸ σχετικὴν βεβαίως ἔννοιαν, γήινος καὶ ὑπεργήινος, ἱκανὸς νὰ καταστῇ, σὺν τῇ ἄνωθεν θείᾳ ἀρωγῇ οὐρανοπολίτης, ἐφήμερος καὶ αἰώνιος, πολύτιμος μαργαρίτης, θεϊκὸ παιδί, προωρισμένος διὰ τὴν οὐράνιον βασιλείαν. — 'Ως ἐκ τούτου — δικαιοῦται τῆς ἀμερίστου προσοχῆς καὶ στοργῆς τῆς 'Εκκλησίας καὶ τῆς Κοινωνίας, προωρισμένος νὰ οἰκοδομήση τὸ μέλλον τοῦ συγχρόνου κόσμου.

'Ο σ. ἐπιχειρεῖ νὰ ρίψη ἀκτίνας φωτὸς εἰς τὴν μυστηριώδη ἀνθρωπίνην ὕπαρξιν, τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς δημιουργίας, τὴν κορωνίδα τῆς φύσεως, «τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Πανσόφου Δημιουργοῦ.

Διὰ τῆς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως ἐπληροφορήθημεν ποῖος ὁ ἐπὶ γῆς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ προγονικὸν «γνῶθι σαὐτὸν» πραγματοποιεῖται διὰ τοῦ θείου λόγου καὶ διὰ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ Παναγίου Πνεύματος. «Μὲ τὴν παρουσίαν του ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου ὁ ἄνθρωπος συνάπτει οὐρανὸν καὶ γῆν, πνεῦμα καὶ ὕλην, χρόνον καὶ αἰωνιότητα».

Εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου καταχωρεῖται θερμὴ καὶ ἐκτενὴς ἱκεσία τοῦ Σεβ. συγγραφέως πρὸς τὸν φιλάνθρωπον Θεόν, ἐν τῇ ὁποίᾳ μεταξὺ ἄλλων

ἀναφέρονται καὶ τὰ ἑξῆς: «Φιλάνθρωπε καὶ Θεάνθρωπε Κύριε καὶ Θεὲ ἡμῶν πρόσδεξαι τοὺς στεναγμοὺς τῶν θλιβομένων καὶ ἐπάκουσον τὴν κραυγὴν τῶν πενήτων... Ρῦθαι τὸ ἀνθρώπιον γένος ἀπὸ τὴν πεῖναν, τὴν δουλείαν, τὴν βίαν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν. Λύτρωσε τὸν κόσμον Σου ἀπὸ τὸ ἄγχος, τὴν ἀγωνίαν καὶ τὴν ἀπελπισίαν καὶ κάμε νὰ βασιλεύῃ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ εὐλογία Σου ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων... Μεῖνε μαζύμου, λυτρωτὰ Ἰησοῦ μου, καὶ ἁγίασε τὸν ναὸν τοῦ σώματός μου, διὰ νὰ εὐλογῇ ἡ ψυχή μου διὰ παντὸς τὸ Πανάγιον ὄνομά Σου καὶ ἀνυμνῇ τὴν δόξαν Σου, ὅλην τὴν ἡμέραν τὴν μεγαλοπρέπειάν Σου». Ἀμήν.

Π. Ρόκκος

ΛΗΦΘΕΝΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Παντελεήμονος, Περὶ Πίστεως, ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Γρηγ. Παλαμᾶς» 59 (1976), σ. 67-72, Θεσσαλονίκη 1976.

Μεθοδίου Φουγιᾶ, ἀρχιεπισκόπου, The Person of Jesus Christ, Central Printing Press, σ. 301 Addis Ababa, 1976.

Τιμοθέου Ματθαιάκη, Μητροπολίτου Ν. Ἰωνίας - Φιλαδελφείας, ὁ ἄνθρωπος, Ἀθῆναι, 1976.

Νικολάου Ι. Πανταζοπούλου, Τὸ δίκαιον τῆς τουρκοκρατίας, IV τὰ «προνόμια» ὡς πολιτιστικὸς παράγων εἰς τὰς σχέσεις χριστιανῶν - μουσουλμάνων, Θεσσαλονίκη 1975.

Τοῦ ἰδίου, Κῶδιξ μητροπόλεως Σισανίου καὶ Σιατίστης ιζ΄-ιθ΄ αἰ., Θεσσαλονίκη 1974.

Ἰωάννου Ν. Καρμίρη, Ὀρθοδοξία καὶ παλαιοκαθολικισμός, Ἀθῆναι 1975.

Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἔκδοσις ἀκριβὴς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, κείμενο - μετάφραση - εἰσαγωγὴ - σχόλια, Νίκου Ματσούκα, σ. 503. Θεσσαλονίκη 1976.

Ἰωάννου Χρ. Ταρνανίδου, Ἡ διαμόρφωσις τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς βουλγαρικῆς ἐκκλησίας (864-1235) σ. 187, Θεσσαλονίκη 1976.

Γεωργίου Α. Τσανανᾶ, Ἡ «πολιτική» διάσταση στὸ μάθημα τῶν θρησκευτικῶν, Ἀθήνα 1976.

Χρυσοστόμου Ν. Κακουλίδη, ἀρχιμ. Ἐπιλογή, Βέρροια 1976.

Ἰωαννικίου ἀρχιμ., Ὁ καυσοκαλύβης, ἐκδ. Ι.Μ. τοῦ Παρακλήτου, Ὠρωπὸς Ἀττικῆς 1976.

Θεοδωρήτου Μοναχοῦ, Ἀποκαλυπτήρια μιᾶς ἁγιομάχου μοναχῆς, Ἀθῆναι 1976.

The Byzantine Fellowship Lectures No 1, 2, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts, 1974, 1975.

Johan C. Ss. R. A successful Council of Union, σ. 293, Ἀνάλεκτα Βλατάδων, 23, Θεσσαλονίκη 1975.

Θησαυρίσματα, Περιοδικὸν τοῦ ἑλληνικοῦ ἰνστιτούτου βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν σπουδῶν, τόμος 12, Βενετία 1975.

Χρίστου Θ. Κρικώνη, Περὶ ἑρμηνευτικῶν σειρῶν (catenae) Βυζαντινά, τόμ. 8, Θεσσαλονίκη 1976.

Ἀναστασίου Κ. Πιερίου, Τὸ ἀληθὲς Πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας - Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, σ. 320, Ἀθῆναι 1976.

Βασιλείου Δ. Πιττακοῦ, Ὑπάρχομε καὶ θὰ ὑπάρχωμε, σ. 47, Θεσσαλονίκη 1974.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΦΥΛΛΑΔΙΑ — ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Α'.

Ἀκτῖνες, Ἔτ. 39, Μάϊος - Ἰούν. 1976, ἀρ. 371 - 372, Ἀθῆναι.

Ἀνάπλασις, Περ. Γ', Μάϊος 1976, ἀρ. 244, Ἀθῆναι.

Ἀπόστολος Βαρνάβας, Περ. Γ', τόμ. ΛΕ', Μάρτ. - Ἀπρ. 1974, τεύχ. 1 - 4, Λευκωσία.

Διδαχή, Ἔτ. Λ', Μάϊος - Ἰούν. 1976, τεύχ. 321 - 322, Καλαμάτα.

Ἐκκλησία, Ἔτ. ΝΓ', τεῦχ. α', Ἀπρ. - Ἰούν. 1976, ἀρ. 7 - 11, Ἀθῆναι.

Ἐνημέρωσις, Ἔτ. Θ', Μάρτ. - Ἀπρ. 1976, ἀρ. 3 - 4, Νίκαια.

Ἐνορία, Ἔτ. ΛΑ', Μάϊος - Ἰούν. 1976, ἀρ. 583 - 585, Ἀθῆναι.

Ἐπίσκεψις, Ἔτ. 7 Μάϊος - Ἰούν. 1976, ἀρ. 146 - 148, Γενεύη.

Ζωή, Ἔτ. 66, Ἀπρ. - Ἰούν. 1976, ἀρ. 2945 - 2953, Ἀθῆναι.

Ἠπειρωτικὴ Ἑστία, Ἔτ. ΚΕ', Μάρτ. - Ἀπρ. 1976, τεύχ. 287, 288, Ἰωάννινα.

Μηνιαῖον Δελτίον Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Θεσσαλονίκης, Ἔτ. Λ', Μάϊος 1976, τεῦχ. 5.

Νιοχῶρι, Περ. Γ', ἔτ. Ζ', Ἰουν. - Ἀπρ. 1976, τεῦχ. 48, Νεοχῶρι Μεσσολογγίου.

Ὁ ποιμήν, Ἔτ. ΜΑ', Ἀπρ. 1976, ἀρ. 4, Μυτιλήνη.

Ὀρθόδοξος Ἐπιστασία, Ἔτ. ΚΒ', Μάϊος 1976, ἀρ. 307, Κατερίνη.

Ὁ Σωτήρ, Ἔτ. ΙΖ', Ἀπρ. - Ἰούν. 1976, ἀρ. 729 - 737, Ἀθῆναι.

Πάνταινος, Ἔτ. 67, Νοέμβ. - Δεκ. 1975, ἀρ. 11 - 12, Ἀλεξάνδρεια.

Παρουσία, Ἔτ. 2, Ἀπρ. 1976, τεῦχ. 16, Καβάλα.

Συζήτησις, Ἔτ. ΙΖ', Μάϊος - Ἰούν. 1976, τεύχ. 188 - 189 Ἀθῆναι.

Β'.

Egyhazi Kronika, XXV, Évfolyam, 2 Szam, 1976, Marcius - Aprilis.

Irénikon, Tom. XLIX, 1, 1976, Chevetogne, Belgique.

Messager, No 81, Mars - Maï 1976, Genève, St. Vladimir's Theological Quarterly, vol. 19, No 4, 1975, N.Y. 10707.

Γ'.

Ἀναπαλμοί, Ἔτ. ΣΤ', Ἀπρ. 1976, ἀρ. 57, Ἀθῆναι.

Ἀπολύτρωσις, Φεβρ. - Μάρτ. 1976, ἀρ. 103 - 104, Κέρκυρα.

Ἀπολύτρωσις, Περ. Δ', ἔτ. ΛΑ', Μάϊος - Ἰούν. 1976, ἀρ. 365 - 366, Θεσσαλονίκη.

Ἀποστολικὴ Διακονία, Περ. Β', Μάϊος 1976, ἀριθ. 5, Ἀθῆναι.

Ἑλληνισμός, Ἔτ. Α', Μάρτ. 1976, ἀρ. 7, Ἀθῆναι.

Ἐνοριακὰ Χρονικά, Περ. Δ', Μάρτ. - Ἀπρ. 1976, Ἀθῆναι.

Ἡ φωνὴ τῆς Ὀρθοδοξίας, Ἔτ. ΛΑ', Ἀπρ. - Ἰούν. 1976, ἀρ. 725 - 727, Ἀθῆναι.

Ἡ φωνὴ τοῦ Εὐαγγελίου, Μάϊος - Ἰούν. 1976, Ἀθῆναι.

Καθολική, Τεύχη Μαΐου - Ἰουνίου 1976' Ἀθῆναι.

Καινὴ Κτίσις, Ἔτ. 53, Ἀπρ. - Μάϊος 1976, ἀρ. 758, Ἀθῆναι.

Μικρὰ - Μικρά, Τεύχ. 6 - 10, ἐκδ. Ἀδελφ. «Ἡ ὁσία Ξένη», Περαία - Θεσσαλονίκης 1976.

Ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ Ἐξωτερικοῦ, Ἔτ. 27, Ἀπρ. - Μάϊος 1976, ἀρ. 279 - 280, Θεσσαλονίκη.

Ὁ ἐπιούσιος Ἄρτος, Εὐαγγελικὸν περιοδικόν, Ἰούλ. - Αὔγ. 1976, ἀρ. 135, Ἀθῆναι.

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι, Ἔτ. 67, Μάϊος 1976, ἀρ. 1353, Ἀθῆναι.

Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, Ἐκκλησιαστικαὶ εἰδήσεις, Ἀπρίλιος 1976.

Ὁ κόσμος τῆς Ἑλληνίδος, Ἔτ. ΚΓ', Μάϊος - Ἰούν. 1976, ἀρ. 229, Ἀθῆναι.

Ὀρθόδοξος τύπος, Ἔτ. ΙΣΤ', Μάϊος - Ἰούν. 1976, ἀρ. 257 - 260, Ἀθῆναι.

Ὁσία Εἰρήνη ἡ Χρυσοβαλάντου, Ἔτ. ΙΖ', Ἀπρ. - Μάϊος 1976, τεύχ. 185, 186, Ι. Μ. Λυκοβρύσεως Ἀττικῆς.

Πυρσός, Περ. Β', Ἀπρ. - Μάϊος 1976, ἀρ. 20, 21, Λευκωσία.

Σάλπιγξ Ὀρθοδοξίας, Ἔτ. Θ', Μάϊος - Ἰούν. 1976, τεύχ. 93 - 94, Φλώρινα.

Σπίθα, Ἔτ. ΛΒ', Μάρτ. - Ἀπρ. 1976, ἀρ. 380, Ἀθῆναι.

Σταυρός, Ἔτ. ΚΔ', Μάϊος 1976, ἀρ. 183 Ἀθῆναι.

Σύνδεσμος, Ἔτ .10, Ἀπρ. - Μάϊος 1976, τεύχ. 90 - 91. Καλαμάτα.

Τὸ οἰκογενειακὸν βῆμα, Ἔτ. 16, Φεβρ. - Ἀπρ. 1976, ἀρ. 170 - 172, Παρίσι.

Χριστιανικὲς πεννιές, Ἔτ. ΛΒ', Μάϊος - Ἰούν. 1976, ἀρ. 208, Ἀθῆναι.

Χριστιανικὴ Δημοκρατία, τεύχη Ἀπρ. - Ἰουν. 1976, Ἀθῆναι.

Χριστιανός, Ἔτ. ΙΕ', Ἰαν. - Ἀπρ. 1976, τεύχ. 173 - 176, Ἀθῆναι.

'Ετησία συνδρομή . . . . Δρχ. 70
Διὰ τὰς Ι. Μονάς, Σχολικὰς Βιβλιοθήκας καὶ Σωματεῖα . . . . » 80
Διὰ τὸ ἐξωτερικὸν . . . . Δολ. 6
Δ)νσις: Διαχείρισιν περιοδ. «Γρ. ὁ Παλαμᾶς», Ι. Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης ἢ Ταχ. θυρὶς 335

Σημ.: 'Ελπίζομεν ὅτι οἱ ἀξιότιμοι ἀναγνῶσται τοῦ περιοδικοῦ μας θὰ δείξουν πλήρη κατανόησιν διὰ τὴν μικρὰν αὔξησιν τῆς ἐτησίας συνδρομῆς (20 δρχ. διὰ τὸ ἐσωτερικὸν καὶ 1 δολ. διὰ τὸ ἐξωτερικόν).

— Τὰ πρὸς δημοσίευσιν ἀποστελλόμενα εἰς τὸ περιοδικὸν χειρόγραφα παρακαλοῦμεν νὰ εἶναι εὐανάγνωστα, γεγραμμένα ἐπὶ τῆς μιᾶς μόνον ὄψεως τοῦ χάρτου καὶ νὰ μὴ ὑπερβαίνουν τὰ δύο τυπογραφικὰ φύλλα (32 σελίδες). Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

— Τὰ ἑκάστοτε δημοσιευόμενα ἄρθρα ἀπηχοῦν τὰς γνώμας τῶν συγγραφέων.

— Εἰς τοὺς συνεργάτας τὸ περιοδικὸν παρέχει δωρεὰν 25 ἀντίτυπα ἐξ ἀνατυπώσεως τῆς μελέτης αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ζητήσουν τοῦτο γραπτῶς παρὰ τῆς Συντάξεως.

Διευθύνσεις ὑπευθύνων

Διευθυντής: 'Ιωάν. Ε. 'Αναστασίου, Π. Πατρῶν Γερμανοῦ 30, Θεσσαλονίκη, τηλ. 225-656.

'Αρχισυντάκτης: Παντελῆς Ρόκκος, 'Αναλήψεως 13, Θεσσαλονίκη, τηλ. 830-888.

'Επιμελητὴς ἐκδόσεως: Δημήτριος Β. Καϊμάκης, Πρίγκηπος Νικολάου 1, Θεσσαλονίκη, τηλ. 233-630.

Διευθυντὴς Τυπογραφείου: "Ολυμπος Μ. Τριανταφύλλου, 'Ιφιγενείας 4, Βυζάντιον, τηλ. 414-736.

Τυποις: Μ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΥΙΟΙ - Θεσσαλονίκη